

विजयनगर गाउँपालिका खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजना (२०७७)

Water, Sanitation and Hygiene Plan of Bijaya Nagar Rural Municipality, 2020

विजयनगर गाउँपालिकाको कार्यालय
कपिलवस्तु जिल्ला, लुम्बिनी प्रदेश
नेपाल

विजयनगर गाउँपालिका

गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

खुरुहरिया, कपिलवस्तु
(लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल)

फोन नं: ९६६०७६५२००९

इमेल: info@bijaynagarmun.gov.np

वेबसाईट: www.bijaynagarmun.gov.np

पत्र संख्या:- २०७७/०७८

गाउँपालिका अध्यक्षको कलमबाट

विजयनगर गाउँपालिकाको खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छताको क्षेत्रमा हालको अवस्था पत्ता लगाइ गाउँपालिकामा सरल र उच्चतम सूचना प्रविधि “mWater Surveyor मोबाइल अप्लिकेशन” को सहायताले सबै घरधुरीहरु, सार्वजनिक स्थल, संस्थाहरु र विद्यालयहरु को भौगोलिक अवस्थिति (GPS) सहितको तथ्याङ्क संकलनको प्रतिफल स्वरुप विश्वसनीय अनि निर्णयकर्ताहरुको लागि अत्यन्त उपयोगी खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता योजना(वास प्लान) तयार गर्न विजयनगर गाउँपालिका सफल भएको छ । विभिन्न चरणहरु बाट प्राप्त तथ्याङ्क तथा नतिजाहरुलाई विश्लेषण गरी तयार गरिएको यो वास प्लान प्रतिवेदन गाउँपालिकाको अमूल्य सम्पत्तिका रुपमा रहने छ । वडागत रुपमा घरधुरी तथा टोलहरुमा खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता कुन अवस्थामा छ भन्ने कुरा यस वास प्लानमा स्पष्ट रुपमा देखिने हुँदा यसले हामी निर्णयकर्ता हरुलाई वास क्षेत्रको विकासमा पारदर्शी र वस्तुपरक ढंगले निर्णय लिन निकै सजिलो बनाएको छ ।

सन २०३० सम्म विजयनगर गाउँपालिकामा सबैका लागि सुरक्षित खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छताको लक्ष्य हासिल गर्न यो वास योजनाको सफल कार्यान्वयनको लागि गाउँपालिकाको तर्फ बाट पूर्ण प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु र गाउँपालिका वास योजना अनुसारको लक्ष्य समयमै हासिल गर्न संघिय सरकार, प्रदेश सरकार, विकास साभेदार, दातृ निकायहरु, सरकारी तथा गैरसरकारी संघ संस्थाहरु र अन्य सबै सरोकारवाला पक्षहरुबाट अमूल्य सहयोग प्राप्त हुनेछ भन्ने विश्वास लिएको छु । गाउँपालिका एकलैको पहलमा मात्र निर्धारित लक्ष्य हासिल नहुने कुरा पक्का नै छ, तसर्थ विजयनगर गाउँपालिकावासी आदरणीय जनसमुदायहरु, राजनैतिक दलहरु, समाजसेवी-बुद्धिजीवी सबैको सल्लाह सुभावा अनि साथ र सहयोग मिल्नेछ भन्ने अपेक्षा गर्दछु ।

विजयनगर गाउँपालिकाको वास योजना तयार गर्नका लागि प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय, लुम्बिनी प्रदेश प्रति हामी धेरै अभारी छौ र धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छौ । यो वास योजना तयार गर्न ठुलो योगदान दिने तथ्याङ्क संकलकहरु, सहकर्मी जनप्रतिनिधि मित्रहरु, वडा तथा गाउँपालिका तहका वास योजना कार्यदलका सदस्यहरु, वास ईकाई लगायत गाउँ कार्यपालिकाको कर्मचारी मित्रहरु लगायत प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष सहयोग पुर्याउनु हुने सबैलाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

विजयनगर गाउँपालिकाको सबैका लागि सुरक्षित खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छताको लक्ष्य हासिल गर्ने अभियानमा सबै सरोकारवाला पक्षहरुको साथ, सल्लाह-सुभावा र सहयोग प्राप्त हुनेछ र वास योजनाको सफल कार्यान्वयन गर्न विजयनगर गाउँपालिका सफल हुनेछ भन्ने विश्वास प्रकट गर्न चाहन्छु ।

गोपाल वहादुर थापा मगर

(अध्यक्ष)

विजयनगर गाउँपालिका

गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

खुरुहरिया, कपिलवस्तु
(लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल)

फोन नं: ९६६०७६५२००९

इमेल: info@bijaynagarmun.gov.np

वेबसाईट: www.bijaynagarmun.gov.np

पत्र संख्या:- २०७७/०७८

गाउँपालिका उपाध्यक्षको कलमबाट

विगत लामो समयदेखि सरकारले खानेपानी र सरसफाई प्रवर्द्धनमा लगानी गर्दै आइरहे ता पनि यसको पहुँच, निरन्तर संचालन र दिगोपनामा चुनौती विद्यमान छ। यी चुनौतीहरू जटिल छन यद्यपी समाधान नै गर्न नसकिने भन्ने होइन। तर मुख्य कुरा के हो भन्ने, हामीहरू विद्यमान खानेपानी र सरसफाईको संरचना एवं सुविधाहरूलाई संरक्षण, व्यवस्थापनमा कम चासो दिने र नयाँ नयाँ आयोजनाहरूमा लगानी गर्नमा मात्र उत्साहित हुने गरेका छौं, जसले गर्दा आयोजनाको दिगोपनामा पनि प्रश्न उब्जिएको छ। त्यसको समाधानका लागि स्पष्ट लक्ष्य, कार्यान्वयन प्रक्रिया र अनुगमन संयन्त्र सहितको एउटा ठोस, यथार्थपरक र उपलब्धी उन्मुख कार्ययोजना आवश्यक देखिन्छ।

हामी सबैलाई थाहा छ, पानी बिना प्राणी जगतको अस्तित्व अकल्पनिय छ। विशेष गरेर मानव जीवनको लागि सुरक्षित खानेपानी अझ अपरिहार्य छ। तसर्थ खानेपानीको पहुँच सँगसँगै हामीले सरसफाई र स्वच्छतामा पनि विशेष ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ। खानेपानीको मुहान लगायत सम्पूर्ण संरचनाहरूको सरसफाईमा विशेष ध्यान पुऱ्याउदै घरायसी तहमा भण्डारण गर्नेदेखि पिउने बेलासम्मको प्रक्रियामा स्वच्छता व्यवहारमा उचित ध्यान दिन सके मात्र हामी निरोगी बन्न सक्छौं।

नेपाल सरकारको खानेपानी तथा सरसफाई राष्ट्रिय लक्ष्य र दिगो विकास लक्ष्य परिपूर्ति गर्ने कार्यमा सहयोग पुऱ्याउनका लागि विजयनगर गाउँपालिकाले खानेपानी र सरसफाईको क्षेत्रमा एक घर एक चर्पी, एक घर एक धाराको नीति अवलम्बन गर्ने उद्देश्य लिएको छ।

सरसफाईलाई संस्कारको रूपमा बानी बसाउदै, महत्वपूर्ण अवस्थाहरूमा साबुन पानीले हात धुने, पानीको सुरक्षित व्यवस्थापन र शुद्धिकरण गर्ने लगायत व्यक्तिगत, घरायसी र वातावरणीय सरसफाई/स्वच्छतालाई प्रतिष्ठाको रूपमा लिई सिङ्गे गाउँपालिकालाई पूर्ण सरसफाईमा नमूना बनाउने हाम्रो चाहना रहेको छ।

खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता प्रवर्द्धनमा धेरै चुनौतीहरू विद्यमान छन्। सबै क्षेत्रसँगको समन्वय र सरोकारवालाहरूसँगको सहकार्यले मात्र लक्ष्य प्राप्त गर्न सम्भव छ। विजयनगर गाउँपालिकाको वास योजना निर्माण पश्चात सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूलाई योजनाबद्ध रूपमा आफ्नो जिम्मेवारी पूरा गर्न बढी हौसला मिल्नेछ भन्ने आशा गरेको छु।

.....
लक्ष्मी कुमारी चौधरी

(उपाध्यक्ष)

विजयनगर गाउँपालिका

गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

खुरुहरिया, कपिलवस्तु
(लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल)

फोन नं: ९६६०७६५२००९

इमेल: info@bijaynagarmun.gov.np

वेबसाईट: www.bijaynagarmun.gov.np

पत्र संख्या:- २०७७/०७८

प्रमुख प्रशासकिय अधिकृतको कलमबाट

विगत लामो समयदेखि खानेपानी र सरसफाइको प्रवर्द्धनका लागि राज्य तहबाट प्रयास हुँदै आइरहेता पनि सन्तोषजनक उपलब्धी भने हासिल हुन सकिरहेको थिएन । राज्यको ठोस निति सहितको कार्यक्रम, सम्बन्धीत सरोकारवालाहरूसँगको समन्वय र सहकार्यका साथै स्थानीय समुदायको सहभागीतालाई सुनिश्चित गरी अपनत्व पैदा गर्न नसक्दा सरसफाइ मन्द गतिमा मात्र अधि बढिरहयो । सरसफाइ प्रवर्द्धनमा छरिएर रहेको संस्थागत क्षमता, श्रोतसाधन र कार्य अनुभवलाई संगठित गरी संयुक्त कार्ययोजना सहित अधि बढ्नुपर्ने अभिप्रायले जन्मिएको सरसफाइ गुरु योजना २०६८ र यसको सफल कार्यान्वयनले नेपालको सरसफाइ प्रवर्द्धनको गति एक सामाजिक अभियानको रूपमा अधि बढ्न सकेको छ । सरसफाईमा हासिल भएको उपलब्धीलाई संस्थागत गर्दै गुणस्तरीय खानेपानीको आपूर्ति, नियमित संचालन, मर्मतसंभार र दिगोपनामा ध्यान पुऱ्याउन सकिएन भने पूर्ण सरसफाइको राष्ट्रिय लक्ष्य पूरा गर्न चुनौतीपूर्ण देखिन्छ । समुदायमा कार्यरत निकायहरूबीच समन्वयको अभाव, आ-आफ्नै ढंगले आयोजनाको छनौट, काममा दोहोरोपन, संस्थागत क्षमतामा कमी, अपारदर्शिताका साथै समावेशीपूर्ण जनसहभागीताको अभावमा अपेक्षा गरे अनुरूपको उपलब्धी हासिल हुन सकिरहेको छैन । देश संघीय संरचनामा अधि बढिसकेको परिप्रेक्ष्यमा तीन तहका सरकारहरूको गठन भई कार्यान्वयनमा आइसकेको छ । हाल खानेपानी र सरसफाइको विषय संघीय, प्रदेश र स्थानीय सरकारको लागि उत्तिकै महत्वपूर्ण एजेण्डाको रूपमा रहेको छ । दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिका लागि एक्यबद्धता जनाउदै नेपाल सरकार, खानेपानी मन्त्रालयले “नेपाल खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता क्षेत्र विकास योजना (२०१६- २०३०)” कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । जसअनुसार, स्थानीय तहको योजना निर्माण र बजेट विनियोजनमा समेत खानेपानी र सरसफाइलाई विशेष प्राथमिकतामा राख्नका लागि राष्ट्रिय तहबाट नीतिगत निर्णय भई कार्यान्वयनका लागि निर्देशन समेत भएको छ । फलस्वरूप: गाउँपालिका र नगरपालिका तहमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना तयार गरी उपलब्धीमूलक कार्यान्वयनका लागि सम्बन्धित सरोकारवालाहरूको समन्वय र सहकार्यमा अभ्यास शुरु गर्न लागिएको छ । खानेपानी र सरसफाइ सुविधा नागरिकको आधारभूत अधिकारको रूपमा स्थापित हुँदैछ । समुदाय एवं सार्वजनिक निकायहरूमा सरसफाइ र स्वच्छता प्रवर्द्धन गर्ने कार्य संस्थागत बन्दै गएको छ । सरसफाइको दायरा प्रतिष्ठा, स्वास्थ्य, विकास निर्माण, जीविका, गुणस्तरीय जीवन, सामाजिक सशक्तिकरण र समृद्धीको आधारस्तम्भको रूपमा विस्तारित हुँदै गएको छ । विगतका अनुभव, जिल्ला र गाउँपालिका तहका सरोकारवालाहरूको पृष्ठपोषण, राष्ट्रिय निति तथा कार्यक्रमहरू, सम्बन्धित क्षेत्रका विज्ञहरूका सल्लाह एवं सुझावहरूलाई मध्यनजर गरी गाउँपालिका स्तरीय खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिका साथै कार्यदलको प्रत्यक्ष सहजीकरण र समन्वयमा विजयनगर गाउँपालिका भित्रको खानेपानी सरसफाई र स्वच्छताको अवस्था पत्ता लगाई सन २०३० सम्म सुरक्षित खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छताको लक्ष्य हासिल गर्ने उद्देश्यले गाउँपालिकाले खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता योजना निर्माण गरेको हा । विजयनगर गाउँपालिकामा सबैका लागि सुरक्षित खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छताको लक्ष्य हासिल गर्ने अभियानमा सबै सरोकारवाला पक्षहरूको साथ, सल्लाह-सुझाव र सहयोग प्राप्त हुनेछ भन्ने विश्वास प्रकट गर्न चाहन्छु ।

गोविन्द भट्टराई

(प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत)

विषय सूचि

१. विजयनगर गाउँपालिका, संक्षिप्त परिचय	६
तालिका १.२ - जनसांख्यिक विवरण.....	७
२. गाउँपालिका खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजनाको पृष्ठभूमी	८
३. गाउँपालिका वास योजनाका चरणहरू	८
४. विजयनगर गाउँपालिकाको खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता अवस्था	१०
४.१ पानीको प्राथमिक श्रोतहरू	१०
४.२ पानीको उपलब्धता	११
४.३ पानीको पर्याप्तता	१२
४.४ पानी भर्न लाग्ने समयको आधारमा पानीमा पहुँच	१३
४.५ पानीको गुणस्तर (Water Quality)	१४
४.६ सुरक्षित तरिकाले व्यवस्थापन गरिएका खानेपानी प्रणालीहरू.....	१५
४.७ निर्माणाधिन र सम्पन्न खानेपानी योजनाहरू	१७
५. विजयनगर गाउँपालिकामा सरसफाइको अवस्था	१७
५.१ घरघुरी सरसफाइ	१७
५.२ सुरक्षितरूपले व्यवस्थित सरसफाइ	१९
५.३ पूर्ण सरसफाइ	२०
६. विजयनगर गाउँपालिकामा संस्थागत खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको अवस्था	२१
६.१. खानेपानी.....	२३
६.२ सरसफाइ.....	२४
६.३ स्वच्छता	२५

७. खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजना	२६
७.१ खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजना लक्ष्य	२६
७.१.१ दूरदृष्टि (सोच).....	२६
७.१.२ परिलक्ष्य (ध्येय)	२६
७.२ खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजनाको उद्देश्यहरू	२६
७.३ खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजनाको समयावधि	२७
तालिका १.१: खानेपानि सेवा स्तरको वर्गिकरण	२८
तालिका १.२ : सरसफाई सुविधास्तरको वर्गिकरण.....	२९
७.४ खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजना कार्यान्वयन रणनीति.....	२९
८. खानेपानी योजना (पहिचान र प्राथमिकिकरण, निर्माण तथा स्तरोन्नती)	३१
८.१. रणनीतिक कार्यहरू.....	३१
८.२. कार्ययोजना:.....	३२
८.३. खानेपानी योजना प्राथमिकिकरण.....	३३
८.३.१. नयाँ खानेपानी योजनाहरू	३४
तालिका २: प्रस्तावित नयाँ खानेपानी योजनाहरूको विवरण	३५
९. सरसफाई तथा स्वच्छता योजना	३७
९.१. परिकल्पना	३७
९.२. औचित्य	३७
९.३ नारा	३८
९.३.१. गाउँपालिकाको पूर्ण सरसफाई सम्बन्धी अन्य नाराहरू.....	३८
९.४. लक्ष्य र अवधि.....	३८
९.५. उद्देश्य:	३९
९.६. रणनीतिक कार्यहरू :.....	३९

९.७. कार्यनीतिहरु.....	४१
९.८. पूर्ण सरसफाई उन्मुख समुदाय कार्ययोजना.....	४२
९.८.१. अपेक्षित उपलब्धिहरु.....	४५
९.९.पूर्ण सरसफाई उन्मुख विद्यालय	४५
९.९.१. रणनीतिक कार्यहरु	४६
९.९.२. कार्ययोजना.....	४६
९.९.३. अपेक्षित उपलब्धिहरु	४७
९.१०. कार्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थाहरुमा खानेपानी सरसफाई र स्वच्छता.....	४७
९.१०.१. रणनीतिक कार्यहरु :.....	४७
९.१०.२. सरकारी तथा गैरसरकारी कार्यालयहरुमा पूर्ण सरसफाई प्रवर्द्धन कार्ययोजना.....	४८
९.१०.३. अपेक्षित उपलब्धिहरु	४९
९.११. स्वास्थ्य संस्था सरसफाई प्रवर्द्धन कार्ययोजना	५०
९.१२. शहरी क्षेत्रमा सरसफाई सामग्रीको बजारीकरण र सरसफाई प्रवर्द्धन कार्ययोजना.....	५१
९.१२.१. अपेक्षित उपलब्धिहरु	५३
९.१३. सुरक्षित खानाको प्रयोग सम्बन्धी व्यवहार प्रवर्द्धन र खाद्य सुरक्षा कार्ययोजना.....	५३
९.१५. सरसफाई योजना (पहिचान, निर्माण तथा स्तरोन्नति)	५३
९.१५.१. घरयासी शौचालय निर्माण तथा स्तरोन्नति	५३
तालिका ३ : स्तरोन्नति गर्नुपर्ने घरयासी शौचालयहरुको वडागत विवरण	५४
९.१५.२ संस्थागत शौचालय (विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, सार्वजनिक) निर्माण तथा स्तरोन्नति.....	५४
तालिका ४: संस्थागत शौचालय नयाँ निर्माण तथा स्तरोन्नति	५४
९.१६. महिनावारी स्वच्छता प्रवर्द्धन योजना.....	५५
९.१७. साबुनपानीले हात धुने कार्य योजना.....	५५
९.१८. पूर्ण सरसफाईका सूचक, घोषणा र प्रमाणिकरण प्रक्रिया.....	५५
९.१८.१. सफा र स्वच्छ अवस्था क्षेत्र घोषणा चरणका सूचकहरु.....	५५

९.१८.१.१. योजना तर्जुमा तथा व्यवस्थापन.....	५६
९.१८.१.२. चर्पीको समुचित प्रयोग.....	५६
९.१८.१.३. व्यक्तिगत सरसफाई.....	५६
९.१८.१.४. सुरक्षित पानीमा पहुँच तथा प्रयोग.....	५६
९.१८.१.५. सुरक्षित खानाको प्रयोग.....	५६
९.१८.१.६. घरायसी एवं संस्थागत सरसफाई.....	५६
९.१८.१.७. वातावरणीय सरसफाई.....	५७
९.१८.२. पूर्ण सरसफाई उन्मुख क्षेत्र घोषणा चरणका सूचकहरु.....	५७
९.१८.३. घोषणा प्रक्रिया.....	५८
९.१८.४. प्रमाणीकरण प्रक्रिया.....	५८
९.१८.५. सफा र स्वच्छ क्षेत्र घोषणा र पूर्ण सरसफाई उन्मुख क्षेत्र घोषणा पश्चात स्टीकरको नमुना.....	५८
९.१८.६. निरीक्षण, अनुगमन, मल्याङ्कन र प्रतिवेदन.....	५८
९.१८.६.१. स्वअनुगमन.....	५९
१०. विपद जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजना.....	५९
१०.१. विपद जोखिम व्यवस्थापन.....	५९
१०.२. जलवायु परिवर्तन अनुकूलन.....	६०
११. शिप तथा क्षमता विकास योजना.....	६१
११.१ पालिका स्तर क्षमता अभिवृद्धि योजना.....	६१
११.२. समुदाय स्तर क्षमता अभिवृद्धि योजना.....	६३
१२. पुरक विषय सवाल (Cross-cutting Issues) र सम्बोधन योजना.....	६४
१२.१ लैंगिक तथा समावेशिकरण मुल प्रवाहिकरण.....	६४
१२.२ प्रयोगकर्ता मैत्री संरचना निर्माण योजना.....	६५
१२.३ खानेपानी,सरसफाइ र स्वच्छताका अन्तरनिहित विषयहरु र सम्बोधनका उपायहरु.....	६६
१३. अनुगमन मल्याङ्कन र बास योजना पुनरावलोकन.....	६८

१३.१. योजना कार्यन्वयन अवधारणा.....	६८
१३.२. अनुगमन योजना.....	६९
१३.२.१. अनुगमन ढाँचा तथा पद्धति.....	६९
१३.२.२. सूचक.....	६९
१३.२.३. अनुगमनको तह.....	६९
१३.२.४. अनुगमन विधी.....	६९
१४. योजना परिमार्जन.....	७०
१५. वास योजना स्विकृति र अवधि.....	७०
१६. अनुसुचि.....	७१
अनुसूची १६.१ गाउँपालिकाको एकीकृत वास कार्य योजना.....	७१
अनुसुचि १६.२: गाउँपालिका स्तरिय वास योजना तर्जुमा बैठक माइनुट.....	७४
अनुसुचि १६.३: संस्थागत खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छताको सुविधा स्तर.....	७९
अनुसुचि १६.४: नक्शाहरु.....	८३

१. विजयनगर गाउँपालिका, संक्षिप्त परिचय

विजयनगर गाउँपालिका नेपालको नयाँ संरचना अनुसार लुम्बिनी प्रदेश अन्तर्गतको कपिलवस्तु जिल्लामा अवस्थित छ । स्थानिय तहको पुर्नसंरचनामा यो गाउँपालिका साविक गुगौली गा.वि.स.को १ देखि ९ नंबर वडा, पत्थरदेइय गा.वि.स.को १ देखि ९ नंबर वडा, खुरहुरिया गा.वि.स.को १ देखि ९ नंबर वडा र गणेशपुर गा.वि.स.को १ देखि ९ नंबर वडा मिलि बनेको गाउँपालिका हो । यस गाउँपालिकामा हाल सात वटा वडाहरु रहेका छन् र जम्मा १७३.१९ वर्ग कि.मि क्षेत्रफलमा फैलिएर रहेको छ । यो गाउँपालिकाको केन्द्र साविक खुरहुरिया गा.वि.स. को कार्यालयमा रहेको छ भने यस गाउँपालिकाको पूर्व सिमानामा शिवराज न.पा, पश्चिम सिमानामा दाङ.जिल्ला र भारत, उत्तर सिमानामा दाङ.जिल्ला र दक्षिण सिमानामा कृष्णनगर नगरपालिका रहेका छन् । यस गाउँपालिकाको प्रमुख बजारहरु चन्द्रौटा बजार र कृष्णनगर बजार हुन ।

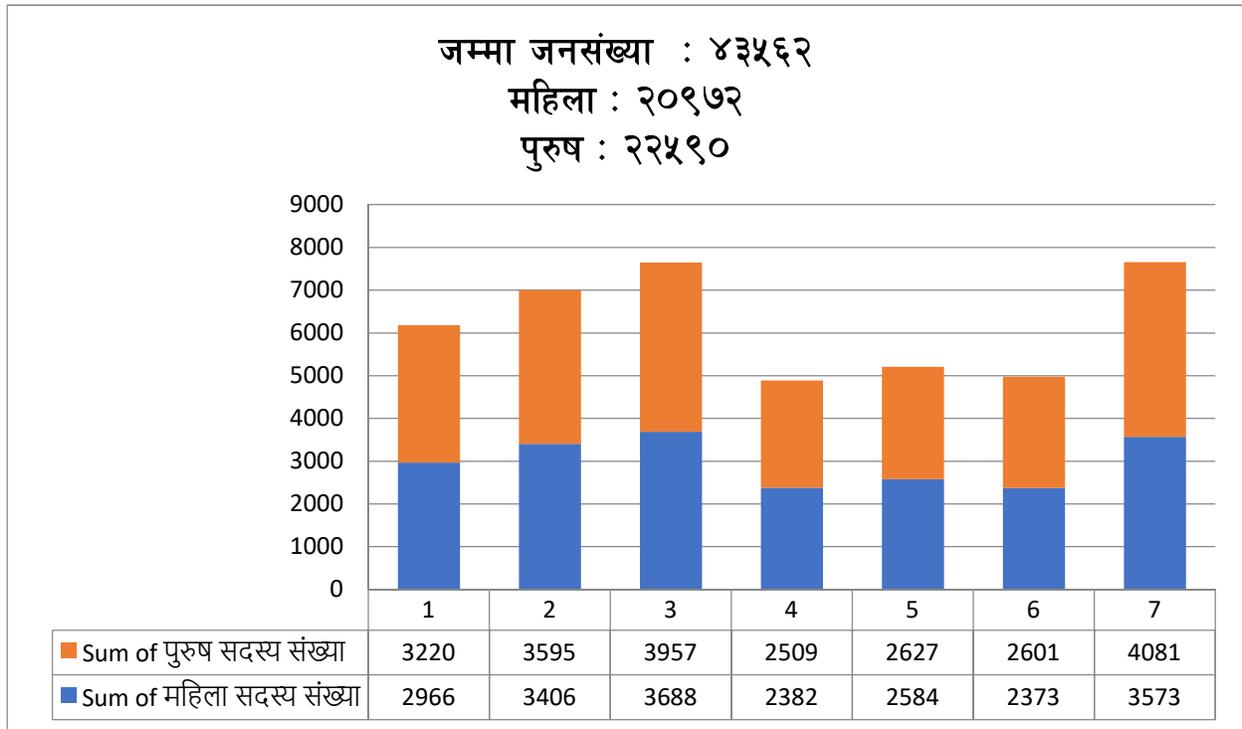
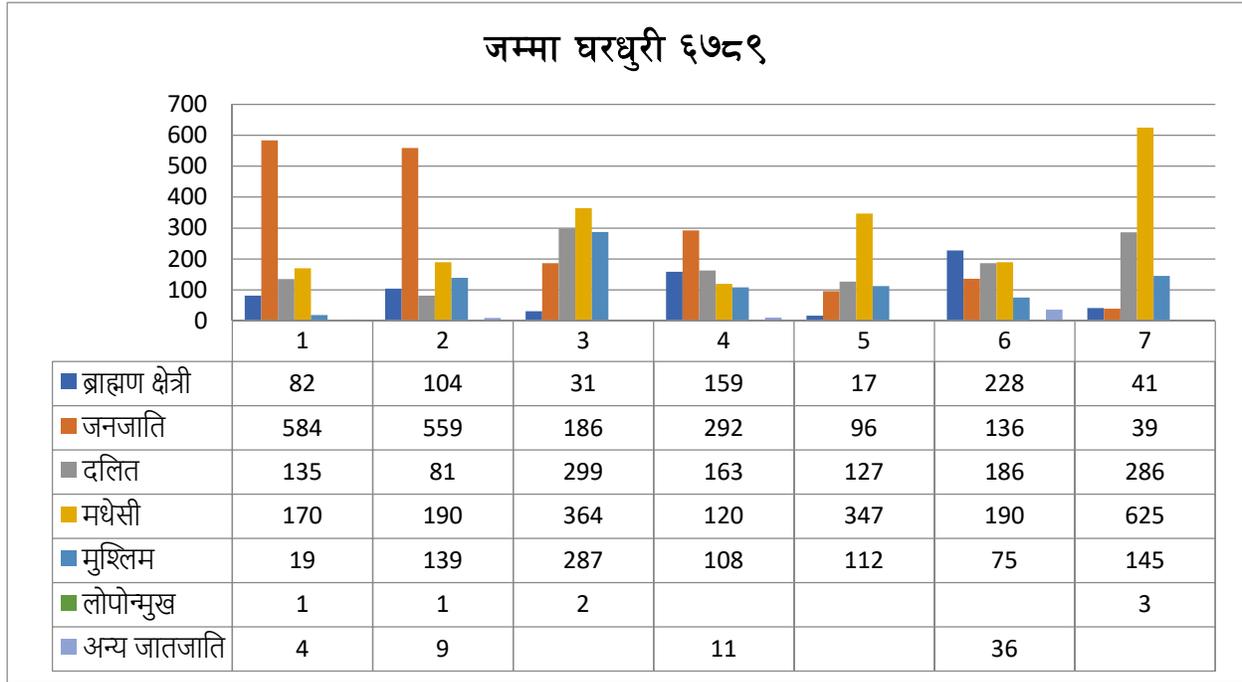

विजयनगर गाउँपालिकाको वास प्लान बनाउने क्रममा सबै घरधुरीमा पुगी गरिएको सर्वेक्षण अनुसार यस गाउँपालिकामा जम्मा ६७८९ घरधुरीहरुले बसोबास गर्दछन । गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या ४३५६२ रहेको छ, जस मध्ये महिलाको संख्या २०९७२ रहेको छ भने पुरुषको संख्या २२५९० रहेको छ ।

विजयनगर गाउँपालिकामा विभिन्न जातजातिहरुको मिश्रित बसोबास रहेको छ, जसमध्ये मुख्य रुपमा मधेसी, ब्राहमण, क्षेत्री, मुशिलम, दलित तथा जनजाति पर्दछन र धार्मिक रुपमा हिन्दु धर्म मान्ने संख्या अधिक छ भने धार्मिक अल्प संख्यकका रुपमा मुस्लिम धर्मावलम्बीहरुको पनि बसोबास छ । यहाँको मुख्य पेशा कृषि हो भने व्यापार व्यवसाय, नोकरी र बैदेशिक रोजगार सहायक पेशाहरु हुन ।

विजयनगर गाउँपालिकाको शैक्षिक अवस्था मध्यम खालको छ । गाउँपालिकामा ७ स्वास्थ्य संस्थाहरु र ४३ शैक्षिक संस्थाहरु रहेका छन् । शैक्षिक संस्थाहरुमा ६ वटा निजि विद्यालय, १ कलेज, १० मदरसा र २६ वटा सरकारी सामुदायिक विद्यालयहरु छन् जस मध्ये २५ वटा आधारभूत तह (१-८), ११ वटा शिशु कक्षा, ६ वटा माध्यमिक तह (९-१२) , र १ कलेज छन् ।

तालिका १.१ - जातिगत विवरण

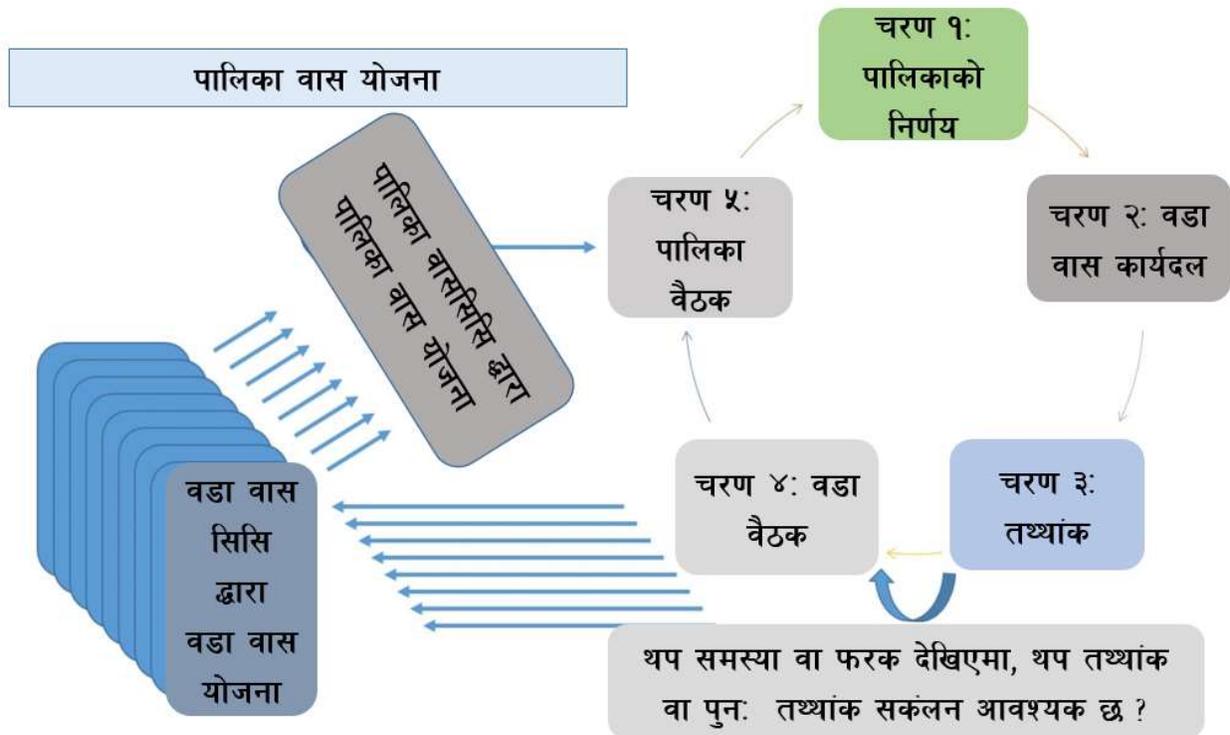
तालिका १.२ - जनसांख्यिक विवरण

२. गाउँपालिका खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजनाको पृष्ठभूमी

गाउँपालिका भित्रको खानेपानी सरसफाई र स्वच्छताको अवस्था पत्ता लगाई सन् २०३० सम्म सुरक्षित खानेपानी र सुरक्षित सरसफाई तथा स्वच्छताको लक्ष्य हासिल गर्ने उद्देश्यले गाउँपालिकाले खानेपानी सरसफाई र स्वच्छता योजना निर्माण गर्ने निर्णय गरेको हो । गाउँपालिका वास योजना बनाउनुको मुख्य उद्देश्य हालको खानेपानी सरसफाई र स्वच्छताको अवस्था पत्ता लगाउने, तथ्याङ्कहरू संकलन गरी सर्वेक्षण बाट प्राप्त तथ्याङ्कको विश्लेषण गरी गाउँपालिकाको खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता को नीति तथा प्राथमिकताहरू तय गरि प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि आवश्यक श्रोत साधान को यकीन गर्ने र कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्यांकनका विधिहरू सहित गाउँपालिका को निर्णय प्रक्रिया लाई सहज गराउनु हो ।

३. गाउँपालिका वास योजनाका चरणहरू

निर्माण का मुख्य सिद्धान्तहरू स्थानीय सरकारको नेतृत्व र समुदायबाट व्यवस्थापन, तल बाट माथि हुने योजना तर्जुमा (Bottom to Top Planing) विधि, पूर्णरूपमा सहभागिता र समावेशी प्रक्रिया, स्थानीय तहमा क्षमता विकास, जनचेतना, सुविधास्तर पहिचान र विश्लेषण, प्राथमिक तथ्याङ्कको आधारमा मात्र

प्राथमिककरण र निर्णयकर्ताहरूलाई सजिलो र आवश्यक मात्र सुचना संकलन हुन । गाउँपालिका वास योजना पाँचवटा चरणमा क्रियाकलापहरू सम्पन्न गरि तयार गरिएको हो । सबै चरणका क्रियाकलापहरू गाउँपालिका, गाउँपालिका वास ईकाई र वडाहरूमा सम्पन्न भएर गाउँपालिकाले यो प्रतिवेदन तयार गरेको हो । सबै कच्चा तथ्याङ्कहरू गाउँपालिकाको सम्पतिको रूपमा सुरक्षित रूपमा राखिएको छ । मोबाइल फोन सेट मा mWater Surveyor Application को प्रयोगमा गाउँपालिका भित्रका सबै घरधुरी, सार्वजनिक स्थल, संस्थाहरू तथा

विद्यालयहरुमा तथ्याङ्क संकलकहरु परिचालन गरी भौगोलिक अवस्था (GPS Reading) सहितको तथ्याङ्क संकलन गरिएको हो । माथि देखाइएको चित्रले गाउँपालिका वास योजना तयारीका चरणहरु देखाउछ ।

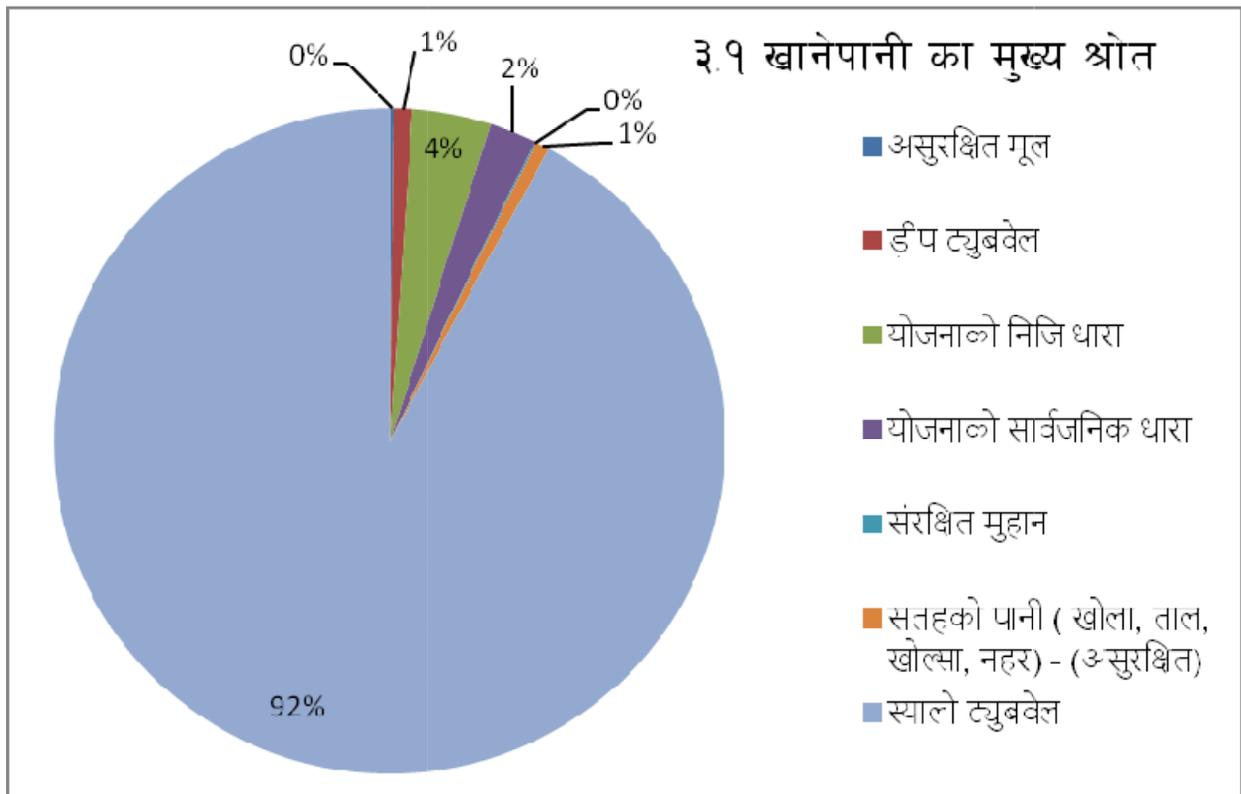
यो वास योजना तयारी गाउँपालिका तहको बैठक, अभिमुखीकरण, वडा तहका बैठक तथा अभिमुखीकरणहरु र तथ्याङ्क संकलकहरु परिचालन गरी mWater Surveyor Application द्वारा सवै घरधुरी, संस्था तथा विद्यालयहरुको तथ्याङ्क संकलन, वडा तहमा सार्वजनिक सुचना/नक्साहरु प्रकाशन, वडाहरुका योजना तर्जुमा बैठक र गाउँपालिका तहको योजना तर्जुमा बैठक बसेर सम्पन्न गरिएको हो । वडा तहमा वडा वास योजना कार्यदलहरु, गाउँपालिका तहमा गाउँपालिका वास योजना कार्यदल र तथ्याङ्क संकलकहरुको ठुलो मेहनतले यो योजना तयार भएको हो । यो वास प्लान तयारी गर्ने कार्यमा भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय, लुम्बिनी प्रदेशले आवश्यक प्राविधिक सहयोग प्रदान गरेको हो र १४ जना क्षमतावान तथ्याङ्क संकलकहरु परिचालन गरि सम्पूर्ण पालिकाभरिको तथ्याङ्क संकलन गरिएको हो ।

क्र. सं.	तथ्यांक संकलकको नाम	तथ्यांक संकलन गरेको वडा	तथ्यांक संकलन गरेको जम्मा घरधुरी संख्या
१	अर्जुन चौधरी	१	४२८
२	अस्मिना चौधरी	२	६०१
३	वविता वि.क.	३	५९५
४	धनै मुराउ	७	५७५
५	गौतम यादव	१	५६७
६	जुना सुनार	६	४०१
७	कृष्ण प्रसाद वरइ	३	५७४
८	ममता चौधरी	७	५६४
९	प्रदिप तिवारी	५	४००
१०	रचना खाम्चा	४	५१९
११	रिता सुनार	४	३३४
१२	सरिता खडका	६	४५१
१३	शोभा सेरवुजा	५	२९८
१४	सुवास भर	२	४८२
तथ्यांक संकलन गरेको जम्मा घरधुरी संख्या			६७८९

४. विजयनगर गाउँपालिकाको खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता अवस्था

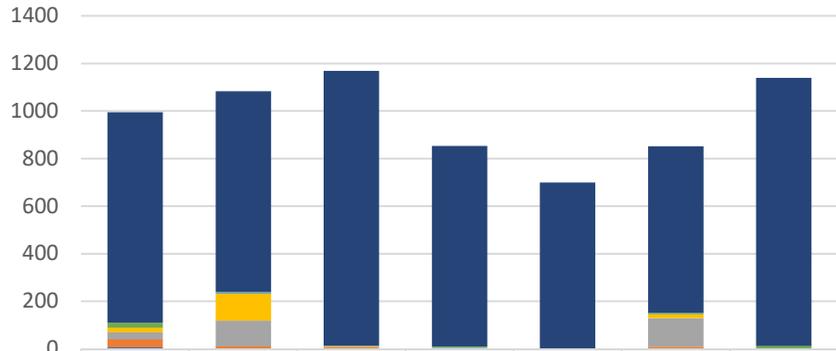
४.१ पानीको प्राथमिक स्रोतहरू

यस भागमा प्रस्तुत गरिएको सबै तथ्याङ्कहरू विजयनगर गाउँपालिकामा सबै घरधुरीहरूमा गरिएको सर्वेक्षणबाट संकलन गरिएका प्राथमिक तथ्याङ्कहरू हुन् । समग्रमा ६० (१% भन्दा कम) घरधुरीहरूलाई डिप टयुबवेल वाट खाने पानीमा पहुँच पुगेको देखिन्छ । २६२ (४%) घरधुरी हरूमा निजी धारा र १५१ (लगभग २%) घरधुरी हरूमा सार्वजनिक धारा जडान भएको छ भने ६२५२ (९२%) ले स्यालो टयुबवेल प्रयोग गर्छन् । साथै संरक्षण नगरिएका असुरक्षित पानीका मूलहरू प्रयोग गर्ने घरधुरी १२ (१% भन्दा कम) छन् । ६ (१% भन्दा कम) घरधुरीहरू संरक्षित मुहानको पानीमा निर्भर छन् र ४६ (१% भन्दा कम) घरधुरीहरूले खोला खोल्सीको पानी प्रयोग गरिरहेका छन् । यस्ता घरधुरीहरू गाउँपालिकाको समग्र जनसंख्याको तुलनामा निकै कम छन् । जम्मा जम्मी ६७३१ (९९.१४ %) घरधुरीहरूलाई सुधारिएको खानेपानी सुविधा नपाएका घरधुरीहरूको रूपमा लिन सकिन्छ ।

चित्र:३.२ ले वडागत रूपमा खानेपानीको अवस्था देखाउछ, जहाँ स्पष्ट रूपमा फरकहरू देख्न सकिन्छ, जस्तै वडा नम्बर १ का ८४ घरधुरीहरूले सुधारिएको खानेपानी उपभोग गरिरहेका छन् भने वडा नम्बर ७ का ११२८ घरधुरीहरूले सुधारिएको खानेपानी सुविधा प्राप्त गरेका छन् । चित्रमा सुविधा विमुख घरधुरीहरू ती हुन् जसले असुरक्षित र टाढाका पानीका स्रोतहरू प्रयोग गरिरहेका छन् ।

३.२. वडागत पानीका मुख्य श्रोत , ६७८९ घरधुरी

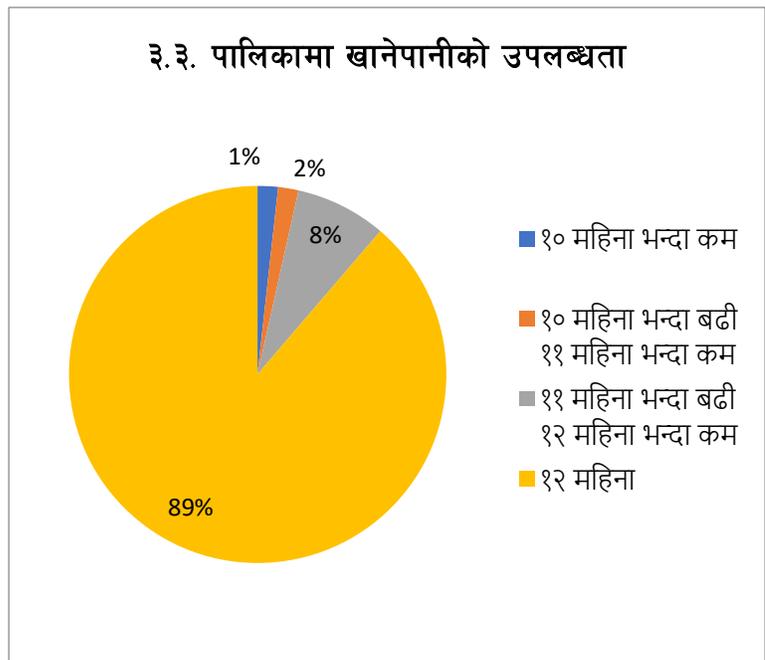

	1	2	3	4	5	6	7
■ स्यालो ट्युबवेल	885	844	1156	843	697	700	1127
■ सतहको पानी (खोला, ताल, खोल्सा, नहर) - (असुरक्षित)	20	3	3	3		6	11
■ संरक्षित मुहान	1	3		2			
■ योजनाको सार्वजनिक धारा	20	114	1			16	
■ योजनाको निजी धारा	29	109	1	3		120	
■ डीप ट्युबवेल	34	10	5		1	9	1
■ असुरक्षित मूल	6		3	2	1		

४.२ पानीको उपलब्धता

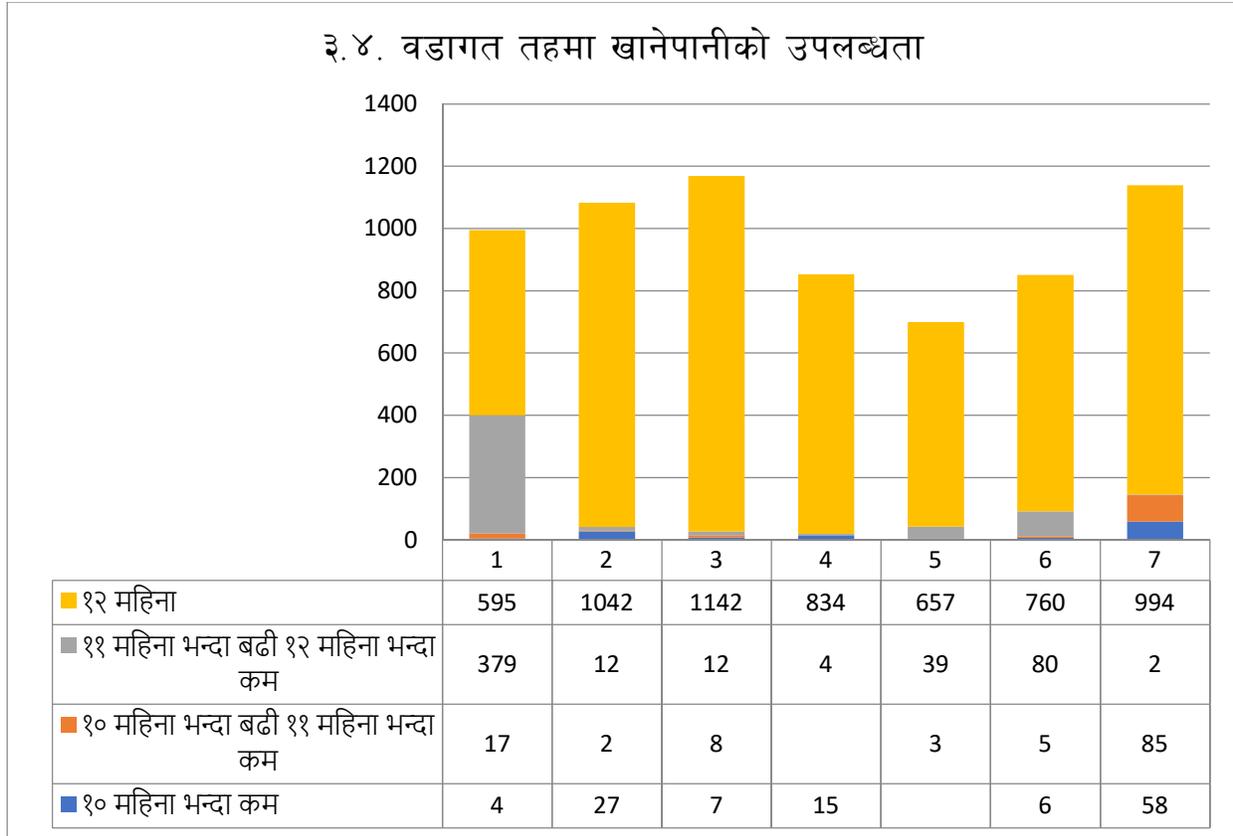
पानी सधै उपलब्ध हुन सक्छ भन्ने छैन । वर्षातको पानी संकलन प्रणालीको टंकी वा घैटोमा पानी छ, भने यो धेरै सुविधाजनक हुनसक्छ तर यो वर्ष भरी उपलब्ध नहुन सक्छ । कुनै पानीका मूलहरूको हकमा पनि यही कुरा लागु हुनसक्छ, जुन सुख्खा समयमा सुक्छन । विजयनगर गाउँपालिकामा जम्मा ६०२४ घरधुरी ८९ % प्राथमिक खानेपानीका श्रोतहरूमा मात्र वर्ष भरी पुग्ने मात्रामा पानी उपलब्ध हुने देखिएको छ । (हेर्नुहोस, चित्र: ३.३)

३.३. पालिकामा खानेपानीको उपलब्धता

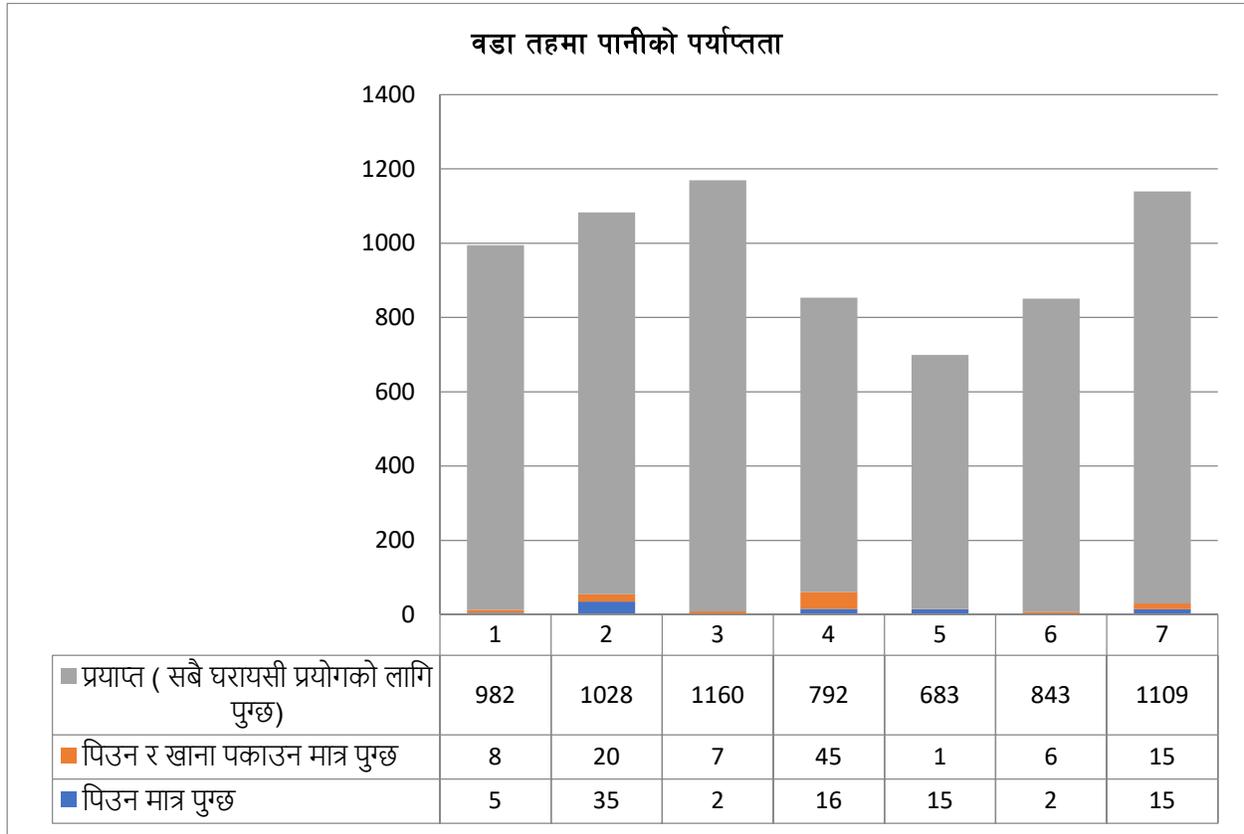
फेरि पनि पानीको उपलब्धता वडागत रूपमा फरक - फरक रहेको स्पष्ट रूपमा देख्न सकिन्छ, जस्तै वडा नम्बर १ का ५९५ घरधुरीहरू, वडा नम्बर ४ का ८३४ घरधुरीहरू र वडा नम्बर ७ का ९९४ घरधुरीहरू १२ महिना नै

पर्याप्त पानी उपलब्ध हुने प्राथमिक श्रोतको खानेपानी सुविधा पाइरहेका घरधुरीहरु अन्तर्गत पर्दछन् । सबै वडाहरुमा प्राथमिक खानेपानीका श्रोतहरुमा वर्ष भरी पानी उपलब्धता सम्बन्धमा कुनै कुनै समस्याहरु छैन (हेर्नुहोस, चित्र:३.४) ।

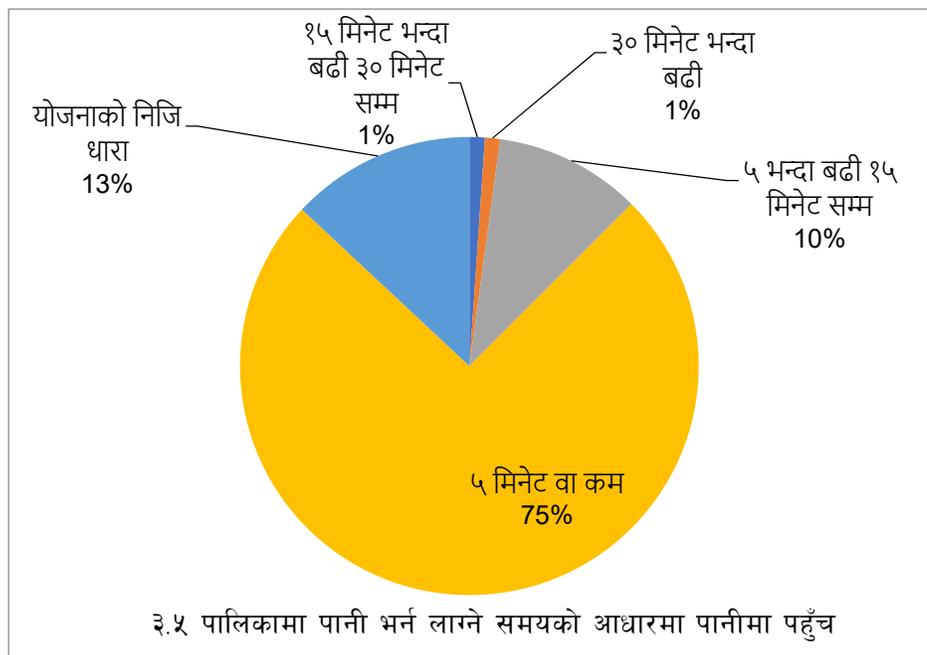
४.३ पानीको पर्याप्तता

खानेपानी योजनाहरुमा पानिको मात्रा वा पर्याप्तता मापन गर्ने विभिन्न आयाम तथा तरिकाहरु छन् । सबै घरायसी प्रयोजनको लागि पूर्णरूपमा पानी पर्याप्त नहुनुमा बराबरी रूपमा धेरै कारणहरु हुन्छन् । ऋतु अनुसार पनि योजनामा पानिको परिमाण वा क्षमतामा परिवर्तन हुनसक्छ, वा बाढी/पहिरोले प्रभाव पार्न सक्छ । पानीको मुहानमा हुने समस्याहरु, शुरुमै राम्रो संग योजना डिजाईन नहुनु, वा सामान्यत योजनाले डिजाईन अवधि पार गरिसकेको जस्ता अवस्थामा पानिको परिमाण न्यून वा शून्य हुनसक्छ । खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता समितिको गैर जिम्मेवारीपन तथा समयमै गर्नुपर्ने काम नगर्नाको कारण पनि योजनामा पानिको मात्रा न्यून हुनसक्छ । उपभोक्ता समितिले सहयोग चाहेको बेलामा कहिले कतै बाट पनि प्राविधिक सहयोग वा आर्थिक सहयोग वा दुवै प्राप्त गर्न नसकेको अवस्थामा पनि पानीको परिमाणमा नकारात्मक प्रभाव पर्दछ । यस गाउँपालिकामा ६५.९७ , ९७.९७ % घरधुरीहरुले मात्र सबै घरायसी प्रयोजनलाई पुग्ने पानी पाइराखेको देखिन्छ भने बाँकि १९२ घरधुरीहरुको हकमा सबै घरायसी प्रयोजनका लागि पानि पर्याप्त मात्रामा पुगेको देखिदैन ।

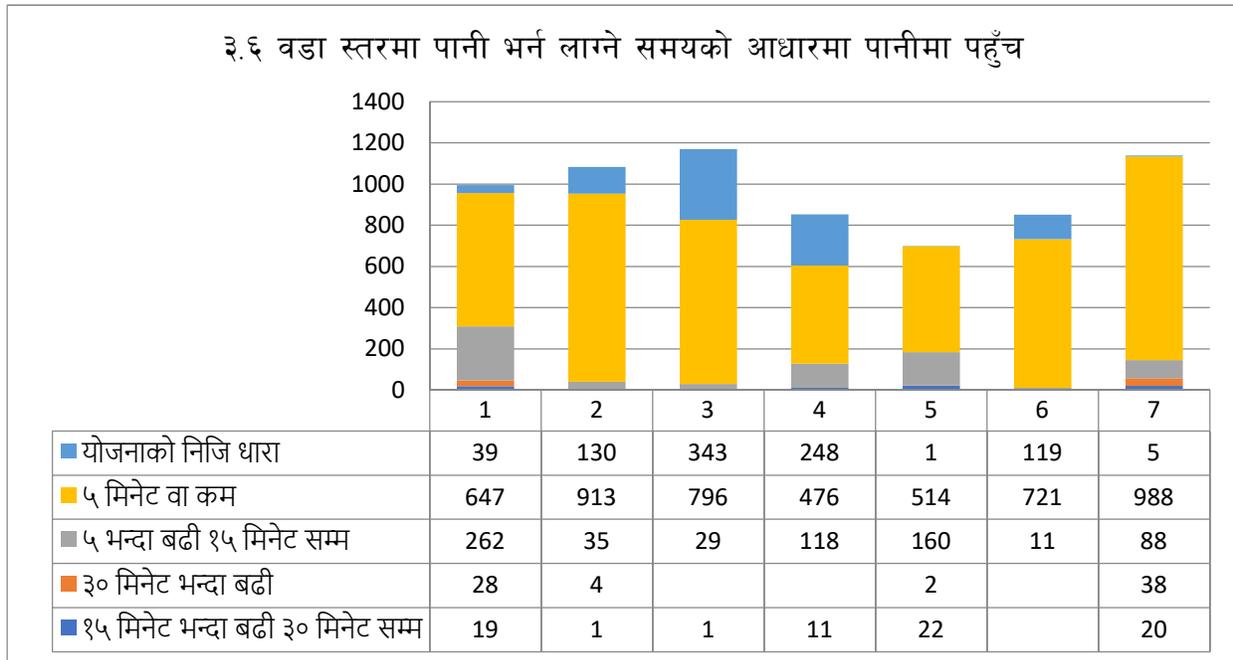

४.४ पानी भर्न लाग्ने समयको आधारमा पानीमा पहुँच

एक पटक पानी ल्याउन लाग्ने (जाने-पर्खने-भर्ने-फर्कने) समयको आधारमा पानीमा पहुँचको अवस्था यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ । यो एकपटक पानी भर्नको लागि लाग्ने समय मात्र हो, वास्तविकतामा एकपटक मात्र पानी भरेर पुग्दैन । परिवार संख्याको आधारमा सबैले पानी भर्ने काम गर्दछन् भन्ने मान्यताका आधारमा औसतमा एक घरले प्रति दिन ४ देखि ६ पटक पानी भर्न जानु पर्छ ।

विजयनगर गाउँपालिकाको समग्र अवस्था नेपालका अन्य गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको तुलनामा राम्रो छ, तर अझै पनि धेरै घरधुरीहरूले दैनिक रूपमा पानी ल्याउनको लागि कठिनता भेलेरहेका छन् । समग्रमा गाउँपालिकाका ८८५ (१३ %) घरधुरीहरूलाई निजि धारा, ५०५५ (७५ %) घरधुरीहरू ५ मिनेट भित्रै पानी भर्न-जाने-पर्खने-भर्ने -फर्कने समय, ८४९ (१२ %) घरधुरीहरूलाई ५ मिनेट भन्दा बढि समयमा पानी उपलब्ध हुने सुविधा छ जसमध्ये ७०३ घरधुरीहरूलाई १५ मिनेट सम्म, ७२ घरधुरीहरूलाई ३० मिनेट सम्म र ७४ घरधुरीहरूलाई ३० मिनेटभन्दा बढि समय लाग्ने देखिन्छ । चित्र: ३.५ ले गाउँपालिका भरीको अवस्था देखाउछ भने चित्र : ३.६ ले वडागत रूपमा देखाउछ । सबैभन्दा खराब अवस्था वार्ड नं. १ मा रहेको छ जहाँ

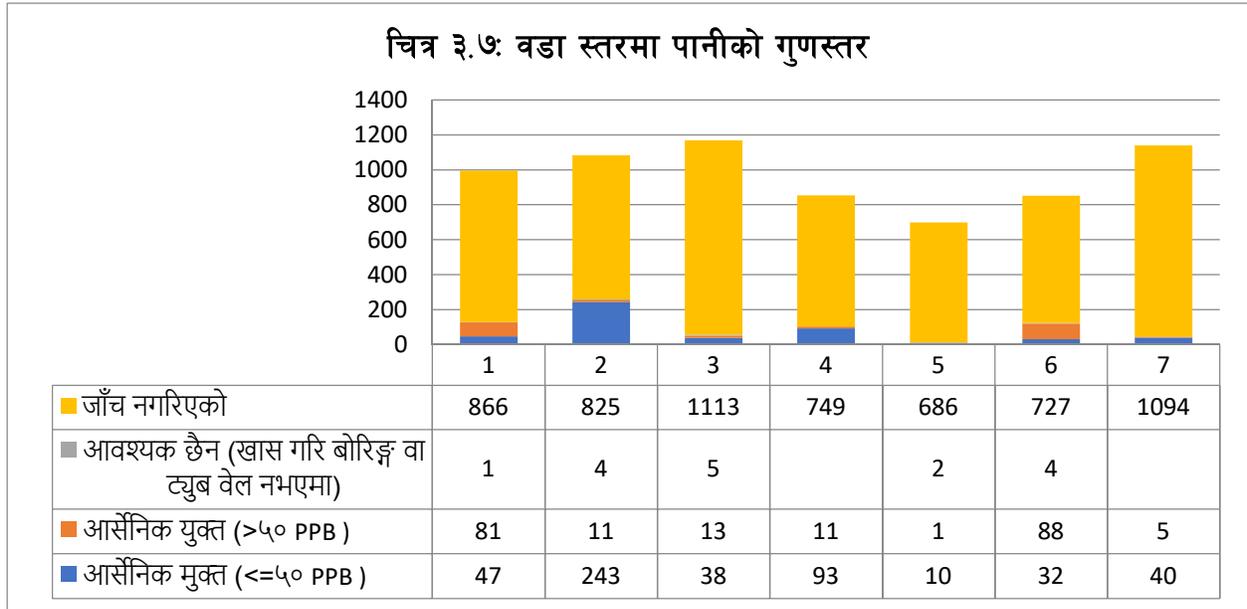
३४९ (३५ %) घरधुरीहरूलाई सहजरूपमा खानेपानीमा पहुँच छैन । दोस्रो सबैभन्दा खराब अवस्था वार्ड नं. ५ मा छ जहाँ १८४ (२६ %) घरधुरीहरूलाई सहजरूपमा खानेपानीमा पहुँच छैन । सर्वोत्तम अवस्था ९८.७ % घरधुरीहरूको पहुँच वार्ड ६ मा देखिन्छ ।

४.५ पानीको गुणस्तर (Water Quality)

हामीले खाने गरेको पानी तीन वटा कारणवाट प्रदुषित हुने गर्दछ । ती हुन रासायनिक कारण, भौतिक कारण र जैविक कारण । तराई क्षेत्रमा प्राय रासायनिक र जैविक दुई वटा प्रदुषणको जोखिमको सम्भावना रहने गर्दछ । पानीको गुणस्तर पानी आपूर्तिको सेवास्तर मापन गर्ने एउटा प्रमुख सूचक हो । यस अवस्थामा पानीको परीक्षण गर्दा पानीमा 'कोलिफर्म (Coliform)' ब्याक्टेरिया र आर्सेनिक उपस्थित छ/छैन-भनेर परीक्षण गरिन्छ, जसले सजिलै पानी 'कोलिफर्म' जीवाणुहरूवाट र आर्सेनिक मुक्त छ कि छैन भनेर देखाउछ । यो जीवाणु र आर्सेनिक खतरनाक हुन्छ र तुरुन्तै पानी जन्य रोगहरूको कारक हुन्छ । यी परिक्षणहरू धाराको तथा श्रोतहरूको पानी लिएर गरिएका हुनाले यसले घरायसी स्तरमा पानी कति सुरक्षित छ वा छैन भनेर संकेत गर्न सक्दैन ।

धारावाट भरेको पानी सफा भए पनि यदि पानी राख्ने गाग्री र भाँडाहरू सफा राखिएको छैन भने, घरायसी स्तरमा पानी अझै पनि दूषित हुने सम्भावना रहिरहन्छ । पानीको गुणस्तरियता एक महत्वपूर्ण विषय हो, यो

विषय पूर्ण सरसफाई तथा स्वच्छता र पानी सुरक्षा योजना जस्ता विभिन्न अभिमुखिकरण तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम, बैठक र अभियानहरूमा विषयवस्तु समावेश गरी सम्बोधन गर्न सकिन्छ।

समग्रमा हेर्दा, विजयनगर गाउँपालिकामा खानेपानीको गुणस्तरको अवस्था राम्रो देखिदैन। सम्पूर्ण घरधुरीमा कूल ७९३ घरधुरी (९०.५ %) ले प्रयोग गर्ने खानेपानी प्रणालीमा मा मात्र आर्सेनिक परिक्षण गरेको भन्ने देखिन्छ, जसमा ५०३ घरधुरीले प्रयोग गर्ने पानीमा आर्सेनिक मुक्त रहेको परिणामले देखाएको छ। ६०६० (८९.२६ %) घरधुरीहरूले आर्सेनिक परीक्षण नगरेको पानी प्रयोग गरिरहेको परिणामले देखाएको छ। माथिको चित्र: ३.७ मा देखाएअनुसार पानी परिक्षण नगएकोले यो परिणामले अवस्था कस्तो हो भनेर एकिन गर्न नसकिए तापनि ६०६० घरधुरी उच्च जोखिममा छन् भन्ने देखिन्छ, त्यसैले पानी परिक्षण गरेर मात्र प्रयोग गर्नुपर्ने देखिन्छ।

४.६ सुरक्षित तरिकाले व्यवस्थापन गरिएका खानेपानी प्रणालीहरू

समग्रमा, विजयनगर गाउँपालिकामा पानी आपूर्ति सेवालाई संक्षेपिकरण गर्दा, प्रत्येक घरधुरीमा पानीको आपूर्तिको मूल्याङ्कन पहिले सोधिएकाका प्रश्नहरूमा दिइएको जवाफहरूको आधारमा निम्न मध्ये एकको रूपमा मूल्याङ्कन गरिएको छ। यी परिभाषाहरू दिगो विकास लक्ष्यहरूसित पनि सम्बन्धित छन् र अब यो वास योजनाले जो हाल सम्म पनि सतहको नसुधारिएको असुरक्षित पानी, सिमित सेवाहरूबाट ग्रस्त, वा असुरक्षित खानेपानी प्रणालीबाट पानी पिउन बाध्य भएका छन् उनीहरूका लागि खानेपानी आपूर्तिमा सुधार गर्न रणनीतिक र वार्षिक योजना बनाउन निर्देशित गर्दछ।

सुरक्षित तरिकाले व्यवस्थापन (Safely managed): घरपरिवारले तलको भनाइहरू सबैमा 'हो' भन्ने जवाफ दिएमा:

- व्यक्तिगत धारा जडान सामुदायिक धारा, सुरक्षित मूल
- ५ मिनेट भित्र पानीको उप्लब्धता
- १२ महिना पानीको उप्लब्धता
- योजना पानीको परिक्षण गरेको सुचिमा 'जीवाणुरहित' उल्लेख भएको

आधारभूत (basic):

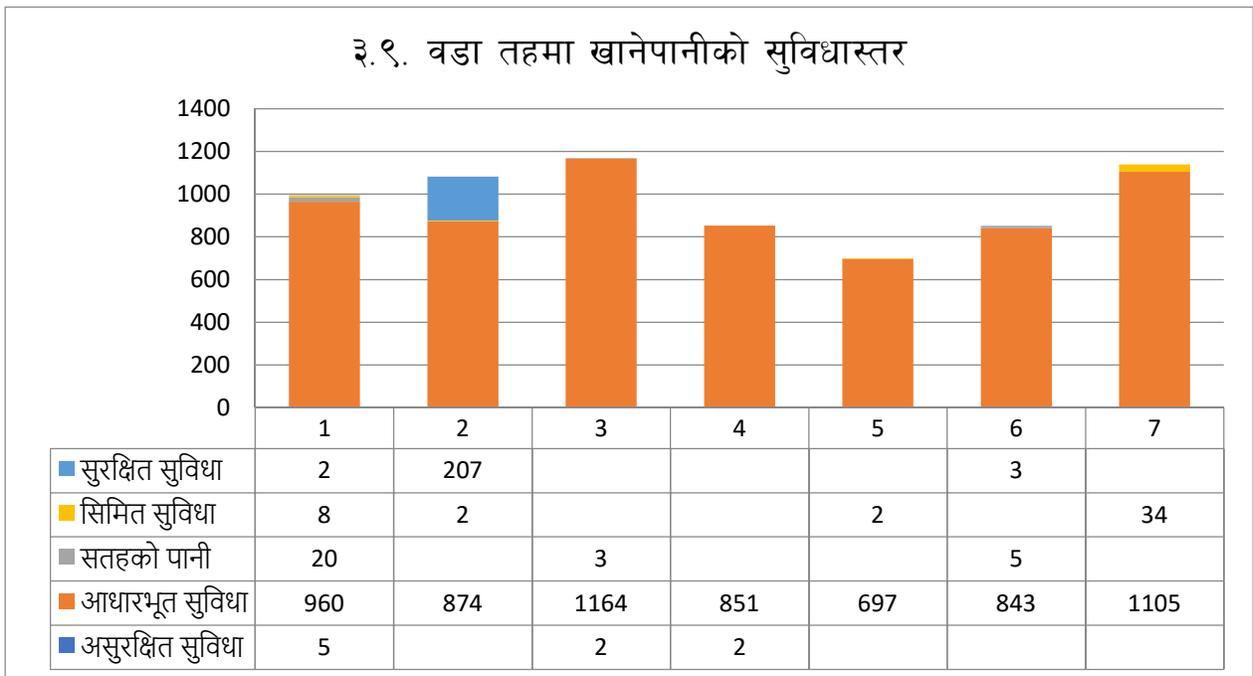
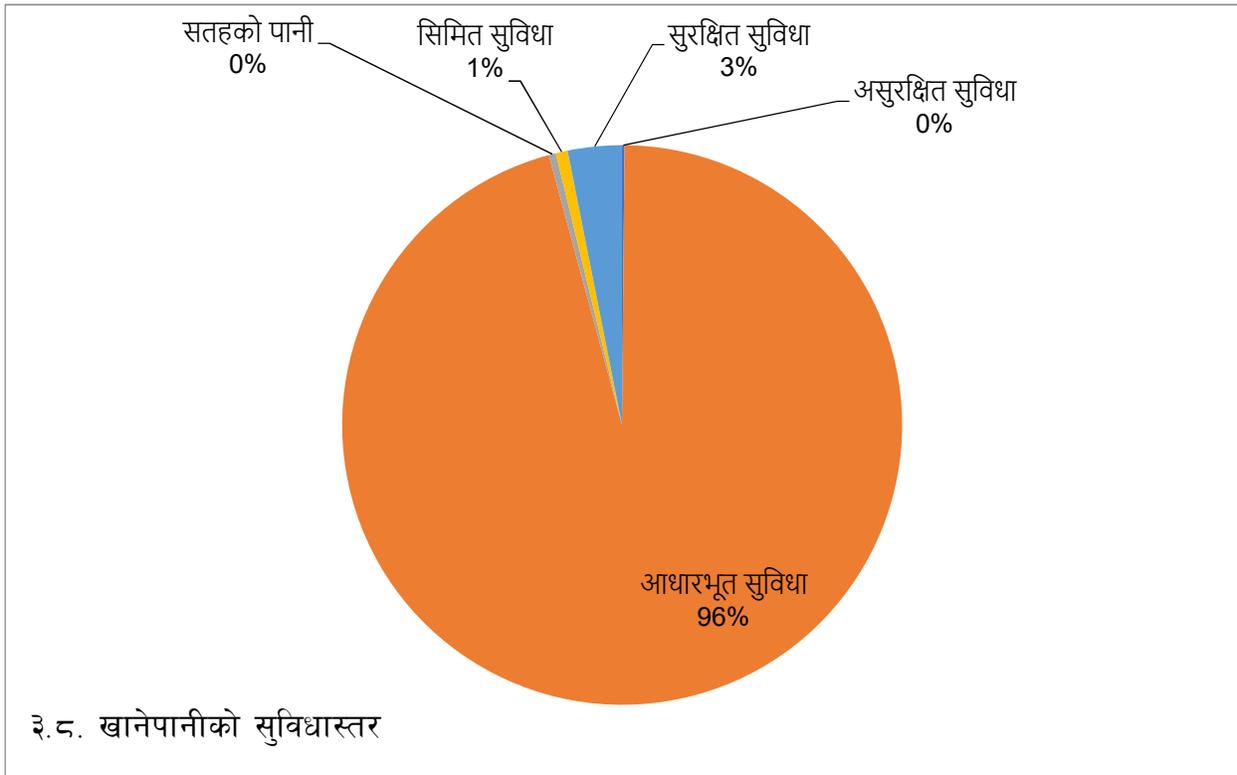
- व्यक्तिगत धारा जडान सामुदायिक धारा, मूल, खोला, कुवा, बर्पातको पानी
- पानी संकलन समय ३० मिनेट भन्दा कम
- पानीको उप्लब्धता १२ महिना भन्दा कम
- पानीको परिक्षण गरेको सुचिमा योजना 'जीवाणु देखिएको' उल्लेख भएको

सिमित (limited): माथिका मध्ये कुनै पनि हुन् सक्ने तर पानी संकलन समय ३० मिनेट भन्दा बढी

असुरक्षित (unsafe): असुरक्षित मुलहरू

सतहको पानी: खोला, नदी, पोखरी, सिंचाई कुलो, यो सबै भन्दा असुरक्षित विकल्प हो

पालिकाको समग्र अवस्था हेर्दा ६४९४ (९६% घरधुरीले आधारभूत सुविधा पाएको देखिन्छ । चित्र: ३.८ र ३.९

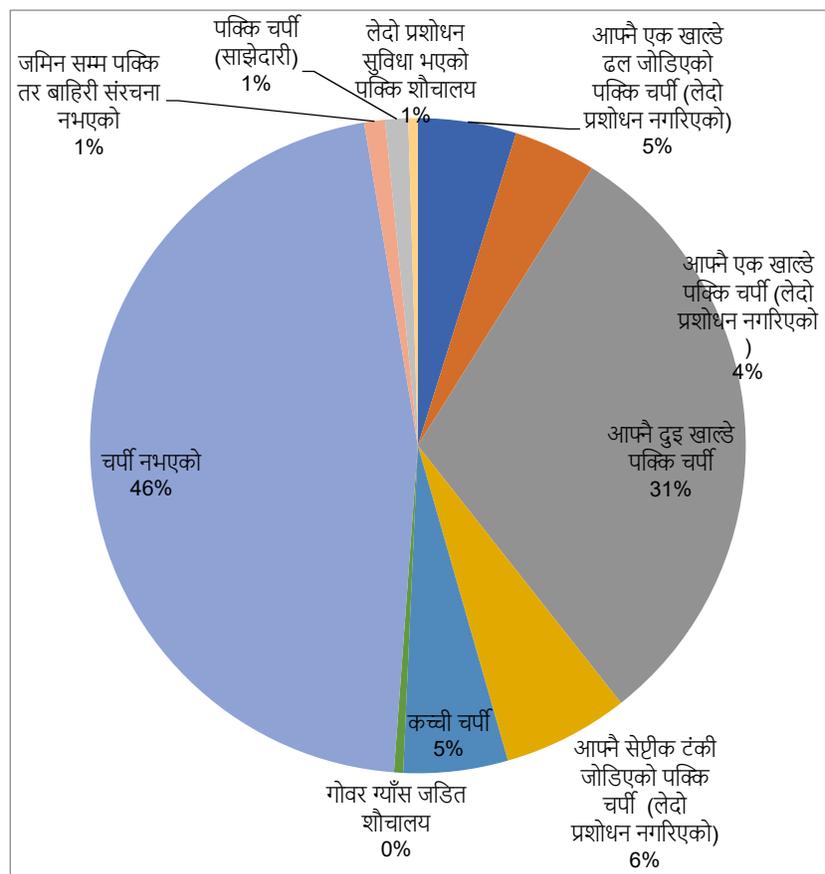
४.७ निर्माणाधिन र सम्पन्न खानेपानी योजनाहरू

क्र. सं.	योजनाको नाम	वडा नं.	प्रविधि	घरधुरी	सम्पन्नताको अवस्था	सुचारुपनको अवस्था
१	जवा वैराट खानेपानी योजना	१	सोलार लिफ्ट	३५	निर्माण सम्पन्न	पूर्ण संचालन
२	माधवनगर खानेपानी योजना	२	ग्राभिटि	३६	निर्माण सम्पन्न	पूर्ण संचालन
३	साई वावा खानेपानी योजना	२	वोरिड. उच्च टर्कि	७०	निर्माण सम्पन्न	पूर्ण संचालन

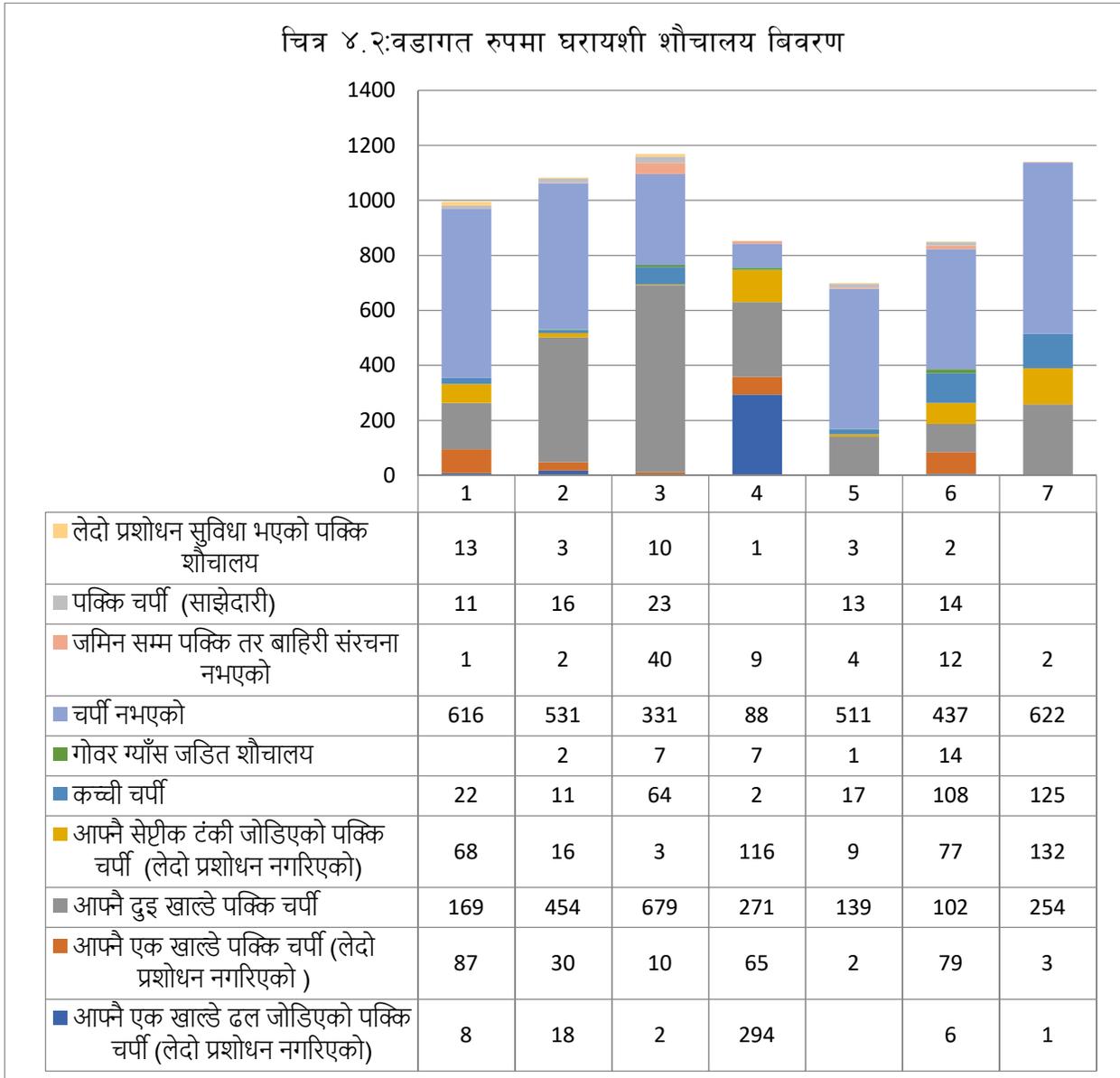
५. विजयनगर गाउँपालिकामा सरसफाईको अवस्था

५.१ घरधुरी सरसफाई

यस भागमा प्रस्तुत गरिएका सबै तथ्यांकहरू विजयनगर गाउँपालिकामा सबै घरधुरीहरूमा गरिएको सर्वेक्षणबाट संकलन गरिएका प्राथमिक तथ्याङ्कहरू हुन् । जिल्ला खुल्ला दिसा मुक्त भैसकेकोले विजयनगर गाउँपालिका पनि खुल्ला दिशा मुक्त क्षेत्र घोषित गाउँपालिका हो । यसकारण सैद्धान्तिक रूपमा शत प्रतिशत जनसंख्या मा सरसफाई को पहुच हुनुपर्छ तर अझै ठ्याक्कै तेस्तो अवस्थामा भएको तलका प्रमाणहरूका कारण भन्न सकिदैन । जम्मा ६७८९ घरधुरी मध्ये लगभग ४८% (३२७३) घरधुरीमा अरु कुनै घरधुरी संग साभेदारी नगरिएका सुधारिएका पक्क शौचालय छन् । अरु थप ७७ (१ %) घरधुरीहरूमा सुधारिएको पक्क शौचालय छन् तर यिनीहरू अन्य घरधुरीहरूसंग साभेदारीमा प्रयोग भैरहेका छन् र बाँकि ५१ % (३४८५) घरधुरीहरूमा अस्थायी/कच्ची शौचालय भएको देखिन्छ । सरसफाई तर्फको पहिलो प्राथमिकता शौचालय विहिन ३१३६ घरधुरीमा शौचालय बनाउने हुनुपर्छ र त्यस पछिको प्राथमिकता अस्थायी/कच्ची शौचालय भएका ३४९ घरधुरीहरूमा सुधारिएका/पक्क शौचालय बनाउनुपर्नेछ ।

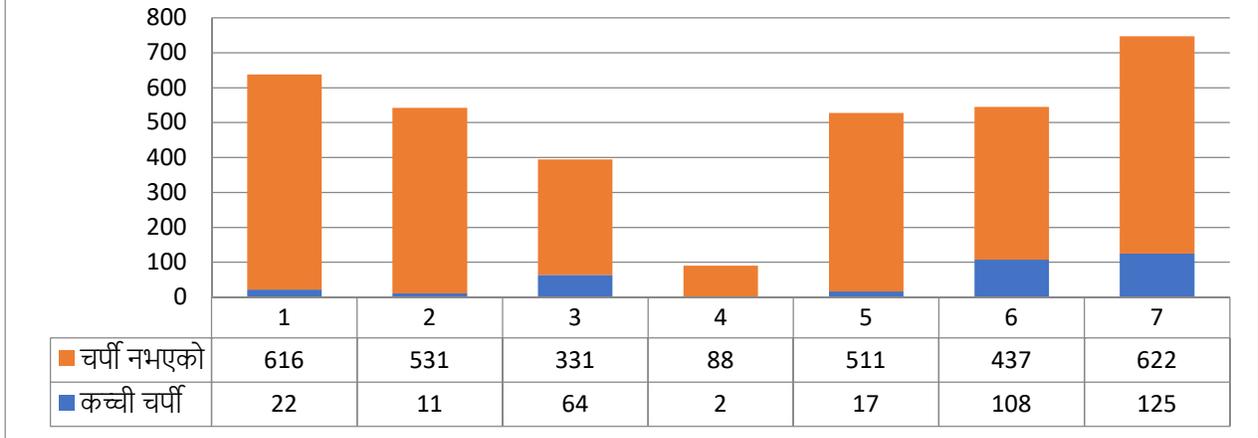
चित्र ४.२: वडागत रूपमा घरायशी शौचालय विवरण

चित्र: ४.२ ले वडागत रूपमा घरायसी शौचालयको अवस्था देखाउछ, जहाँ वडा अनुसार चर्पी भए/नभएको, पक्की/कच्ची चर्पी, अरु घरधुरीहरूसंग साझेदारी गरिए/नगरिएको जस्ता तथ्याङ्कहरू देखाएको छ।

चित्र: ४.३ ले वडागत रूपमा चर्पी नभएका घरधुरीहरू र अस्थायी चर्पी भएका घरधुरीहरूको प्रतिशत देखाउछ। यहाँ चर्पी नभएका वा कच्ची चर्पी भएका घरधुरीहरू कुन अनुपातमा सवै वडामा बाँडिएका छन् भन्ने देख्न सकिन्छ। समग्रमा विजयनगर गाउँपालिका भित्रका ५१ % घरधुरीहरूमा चर्पी नभएको वा अस्थायी/कच्ची चर्पी भएको अवस्था छ। सबैभन्दा राम्रो अवस्था वडा नम्बर ४ मा छ, यस वडाका जम्मा १०.५५ % घरधुरीहरूका लागि मात्र ध्यानाकर्षण हुनु जरुरी छ।

चित्र ४.३. वडागत रुपमा चर्पी नभएका वा कच्ची चर्पी भएका घरधुरीहरु

५.२ सुरक्षितरूपले व्यवस्थित सरसफाई

विजयनगर गाउँपालिकामा सरसफाई सेवाहरु दिगो विकास लक्ष्य (एसडीजी) का परिभाषाहरु प्रयोग गरी मूल्याङ्कन गरिएको थियो । यहाँ यो उल्लेख गर्न जरुरि छ कि यस पालिकामा धेरै घर नसुधारिएको, सिमित र आधारभूत सुविधामा परेका छन् र सुरक्षित सुविधामा स्तरोन्नती गर्नु पर्ने देखिन्छ । परिभाषाका लागि बक्स हेर्नुहोस ।

विजयनगर गाउँपालिकाका प्रत्येक घरका आफ्नै स्थायी शौचालयका सन्दर्भमा पनि अब खाडल भरियो भने के गर्ने भन्ने बारे पनि सोच्ने समय आइसकेको छ, यद्यपी साच्चिकै खुला दिसा मुक्त हुन अबै काम गर्न बाकी छ । ग्रामीण समुदायहरुको चुनौतीपूर्ण भागौलिक अवस्थालाई हेर्दा दुई खाल्डे (डबल) शौचालय नै उत्तम समाधान हो । किनभने प्रत्येक घरधुरीहरु आफ्ना शौचालयहरु आफै सुरक्षित तवरले र सजिलै सँग खाडलहरु खाली गर्न सक्षम हुनुपर्छ । तर एउटा मात्र पिटभएको शौचालयमा खाडलमा भएको फोहोर कम्पोस्ट हुन पाएको हुँदा त्यसैले यो भरिएमा खाली गर्न गाह्रो हुन्छ । त्यसैले पूर्ण सरसफाई कार्यक्रममा डबल खाडल (दुई खाल्डे) चर्पीलाई प्रबर्द्धन गर्ने पनि एजेण्डा हुनु पर्छ जसले गर्दा सबै घर परिवारलाई अर्को खाल्डो कहाँ खन्ने भनेर सोचन प्रोसाहित गरोस । पालिकामा दिगो विकास लक्ष्य अनुसार २१३१ सुरक्षित, १०२६ आधारभूत, सिमित १४७, असुरक्षित ३४९ र ३१३६ सुविधा विहिन शौचालयहरु छन् । वडागत विवरण चित्र ४.४ मा देखाइएको छ ।

सुरक्षितरूपले व्यवस्थित सरसफाई?

दिगो विकास लक्ष्यले 'सुरक्षित रूपले व्यवस्थित सरसफाई' लाई "सुधारिएका सुविधाहरुको प्रयोग जुन अन्य परिवारसँग साझेदारी गरिएको छैन र जहाँ फोहोरलाई उत्पत्ति स्थानमै, वा सुरक्षित रूपले फोहोर फाल्ने स्थानमा डुवानी गरी व्यवस्थापन गरिएको" रूपमा परिभाषित गरेको छ । नेपालको सन्दर्भमा यो सामान्यतया डबल -पिट शौचालयहरुमा मात्र सम्भव हुन्छ जहाँ एउटा पिट भरिएको खण्डमा अर्को प्रयोग गरिन्छ र पिटमा कम्पोस्ट हुँदै गर्छ जसले गर्दा भरिएको पिट कच्चा रूपमानै फोहोर निकालेर खाली गर्नु पर्दैन ।

सबै गर्दा प्रायोग गरिएका अन्य परिभाषाहरु निम्नानुसार छन्

आधारभूत **Basic** : (पक्की शौचालय भएको तर अरु घरसँग साझेदारी नगरिएको, एकल गड्डे वा सेप्टिक टैंक भएका शौचालयहरु)

सिमित **Limited** : (पक्की शौचालय भएको तर अरु घरसँग पनि साझेदारी गरिएको)

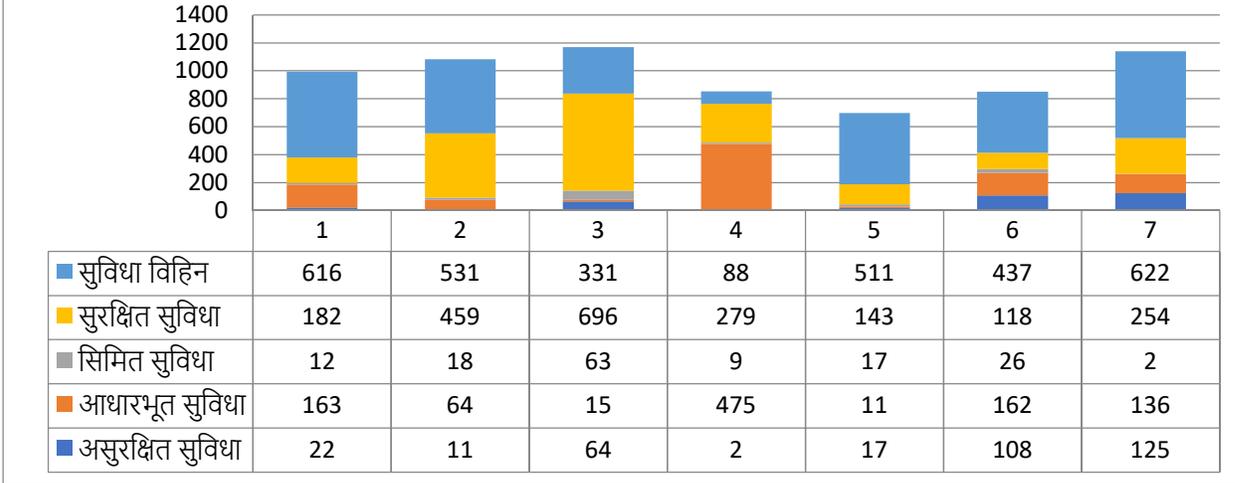
नसुधारिएको **Unimproved** : कच्ची शौचालयहरु भएको

खुला दिशा: (शौचालय नभएको)

श्रोत:JMP,

<https://washdata.org/monitoring/sanitation>)

४.४ दिगो विकास लक्ष्य अनुसार सरसफाइको सुविधास्तर

५.३ पूर्ण सरसफाई

खुल्ला दिसा मुक्त घोषणा गर्नु नै पूर्ण सरसफाईका लागि प्रवेश विन्दु हो । बक्स हेर्नुहोस- पूर्ण सरसफाई मार्गदर्शन २०७३ को अनुसार पूर्णसरसफाईका सुचकहरु ।

जब सबै सुचकहरु पुरा गरी ठिक छ भनी प्रमाणित भएमा पूर्ण सरसफाई उन्मुख क्षेत्र घोषणा गर्न सकिन्छ । जबकि निलो स्टिकर पाएको घरधुरीले पूर्ण सरसफाईको अभियानमा सहभागी भएको जनाउँछ भने, हरियो स्टिकर प्राप्त घरधुरी ले सबै सुचक पुरा गरेको हुन्छ । स्टिकर छैन भने यी घरधुरीहरु पूर्ण सरसफाईको कुनै पनि कार्यक्रममा समावेश नभएको जनाउँछ ।

विजयनगर गाउँपालिकामा, घरधुरी सर्वेक्षण प्रश्नावलीमा निम्न बमोजिमका ३ वटा अवस्थाहरुको प्रश्नहरु समावेश गरेर सर्वेक्षण गरिएको थियो ।

१. स्टिकर छैन : (घरधुरी पूर्ण सरसफाई अभियानमा समावेश छैन)

२. निलो स्टिकर : (घरधुरी पूर्ण सरसफाई अभियानमा समावेश छ , तर सबै सूचक पुरा भएका छैनन् ।)

३. हरियो स्टिकर : (घरधुरीले पूर्ण सरसफाईका सबै सूचक पुरा गरेको)

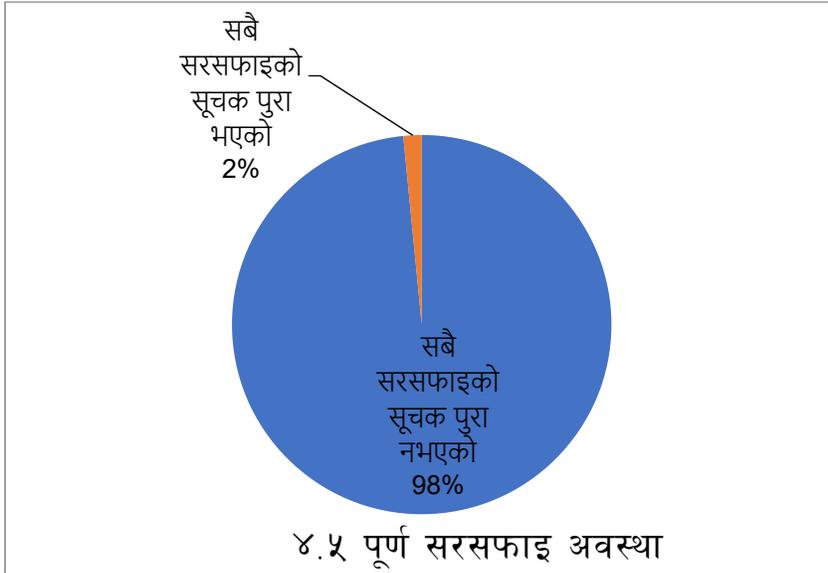
पूर्ण सरसफाई?

क. पाँच मुख्य सरसफाई तथा स्वच्छता र व्यवहारहरु

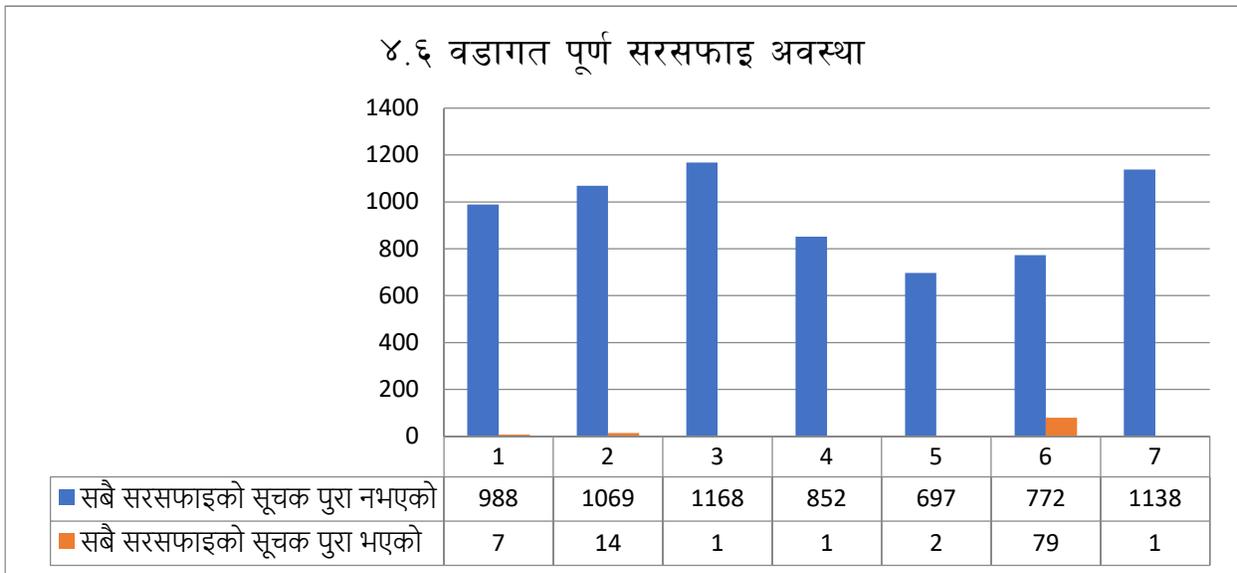
- चर्पीको प्रयोग
- जोखिमपूर्ण अवस्थामा साबुन वा सफागर्ने सामग्री र पानीले हात धुने अभ्यास
- घरायसी तहमा सुरक्षित रूपमा पानीको प्रयोग र सुद्धिकरण (जस्तै घरायसी तहमा पानी सुद्धिकरणका विधिहरुको प्रयोग)
- व्यक्तिगत सरसफाई गर्ने (नियमित नङ काट्ने, नुहाउने, कपडा धुने, दैनिक रूपमा कपाल कोर्ने, दाँत माफ्नु आदि)
- घर भित्र र घर बाहिर र ठोस तथा तरल फोहर मैला व्यवस्थापन

ख. घरायसी सरसफाई

- सबै घरधुरीहरुमा चर्पी हुनुपर्ने र हातधुने सुविधा उपलब्ध हुनुपर्ने जस्ता साबुन, भाडासफा गर्ने प्लेटफर्म आदि
- चर्पीमा ब्रस , सफा गर्ने सामग्री आदि
- पानी र खानेकुरा छोपेर राख्ने
- घरका कोठाहरु, आगन र घर वरिपरिको नियमित सरसफाई
- गोठको उचित व्यवस्थापन भएको
- फोहोर पानी संकलन खाडल छोपिएको हुनुपर्ने
- सुरक्षित खानेपानीको सुविधामा पहुच भएको हुनुपर्ने
- ठोस फोहोर मैला व्यवस्थापनको लागि फोहोर संकलन तथा व्यवस्थापनको लागि भाँडो तथा खाडलहुनुपर्ने, र
- सुधारिएको चुलो वा बायोग्यास हुनुपर्ने (एँच्छक)

चित्र ४.५ मा देखाइ जस्तै, ६६८४ (९८%) घरधुरी संग स्टिकर छैन भन्नुको ती घरधुरीहरू पूर्णसरसफाई अभियानमा समावेश छैनन्, जम्मा १०५ (२ %) घरधुरी मात्र पूर्ण सरसफाई घोषणा भएका छन् । सबैले सधै नियमित रूपमा शौचालयको प्रयोग गर्नु र सुरक्षित वानि व्यवहार अपनाउनु नै पूर्ण सरसफाईका लागि आधार हो, र यसैले यसमा सधै ध्यान दिनु पर्छ ।

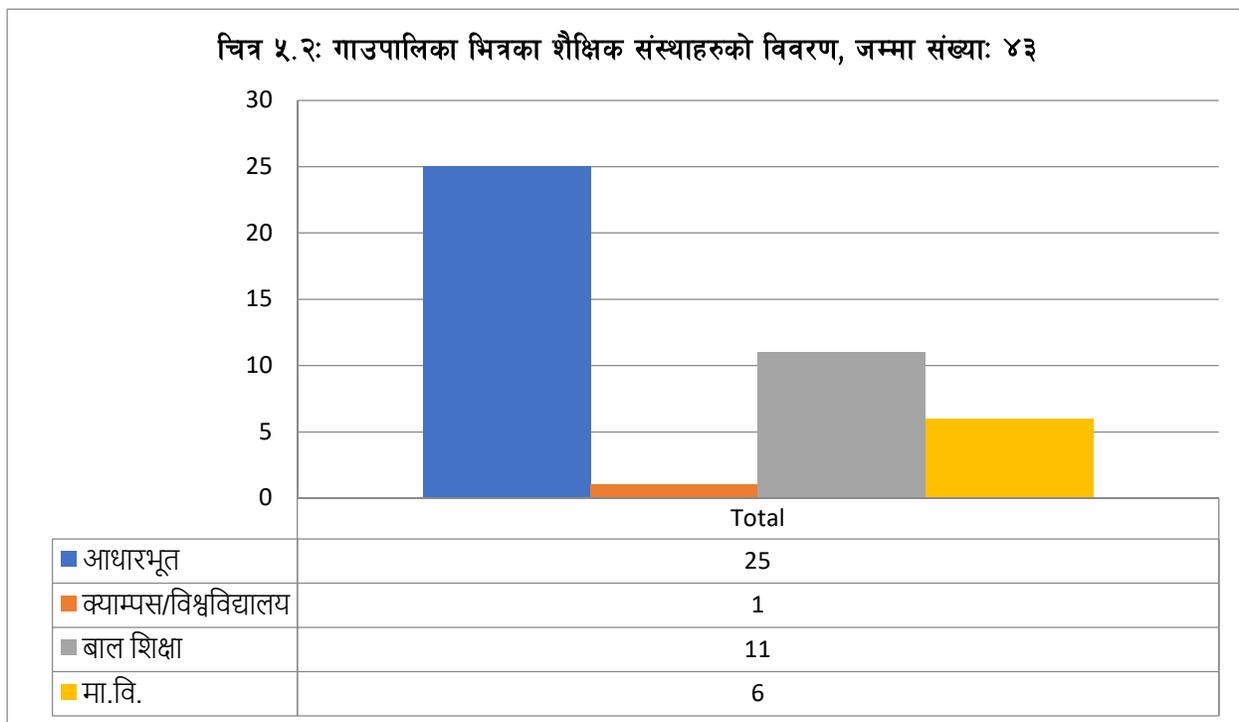
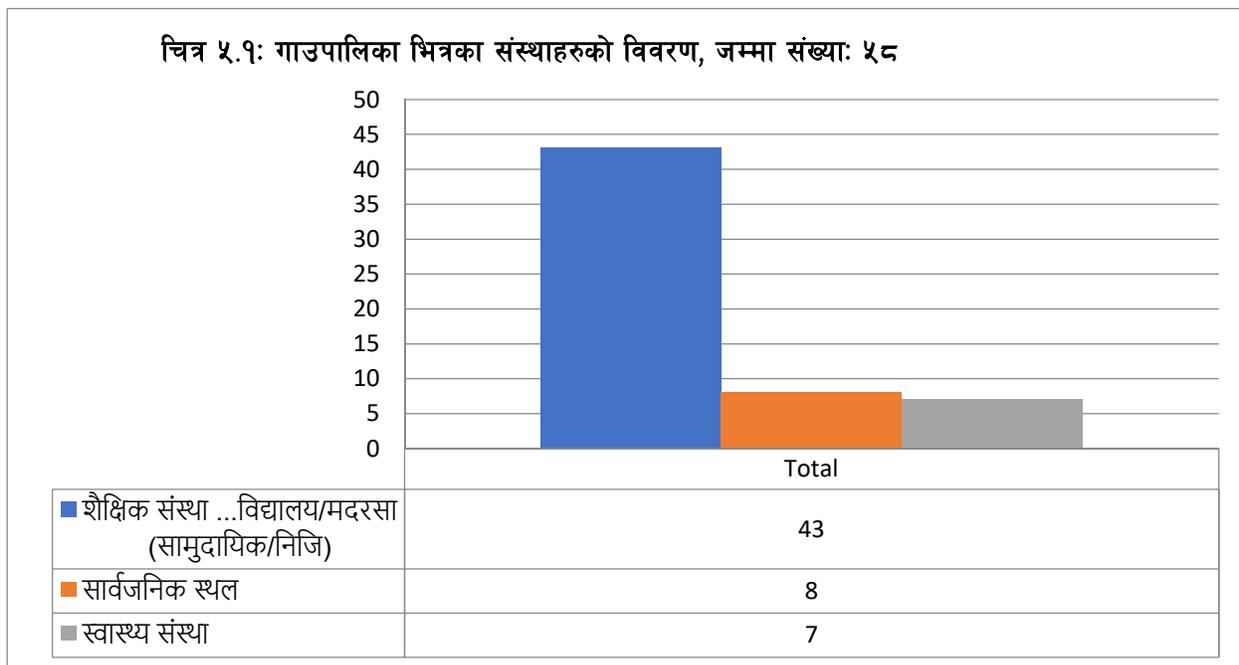

६. विजयनगर गाउँपालिकामा संस्थागत खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छताको अवस्था

शारांसमा प्रस्तुत गरिएका सबै तथ्याकहरू प्राथमिक तथ्याड संकलन गरी विजयनगर गाउँपालिकाका सबै सार्वजनिक स्थल, संस्थाहरू र विद्यालयहरू समावेश गरिएका छन् ।

जम्मा समावेश भएका नमुना ८ वटा सार्वजनिक स्थल, ७ स्वास्थ्य संस्थाहरू र ४३ शैक्षिक संस्थाहरू रहेका छन् । मन्दिर आमा समुह, युवा क्लब, बैंक, प्रहरि कार्यालय, सरकारी कार्यालय र सांस्कृतिक समुहहरूलाई सार्वजनिक संस्थामा राखिएको छ । शैक्षिक संस्थाहरूमा पनि, ६ वटा निजि विद्यालय, १ कलेज, १० मदरसा र २६ वटा सरकारी सामुदायिक विद्यालयहरू छन् ।

शैक्षिक संस्थाहरू मध्ये २५ वटा आधारभूत तह (१-८)का र ११ वटा शिशुकक्षा, ६ वटा माध्यमिक तह (९-१२)का, र १ कलेज छन् ।

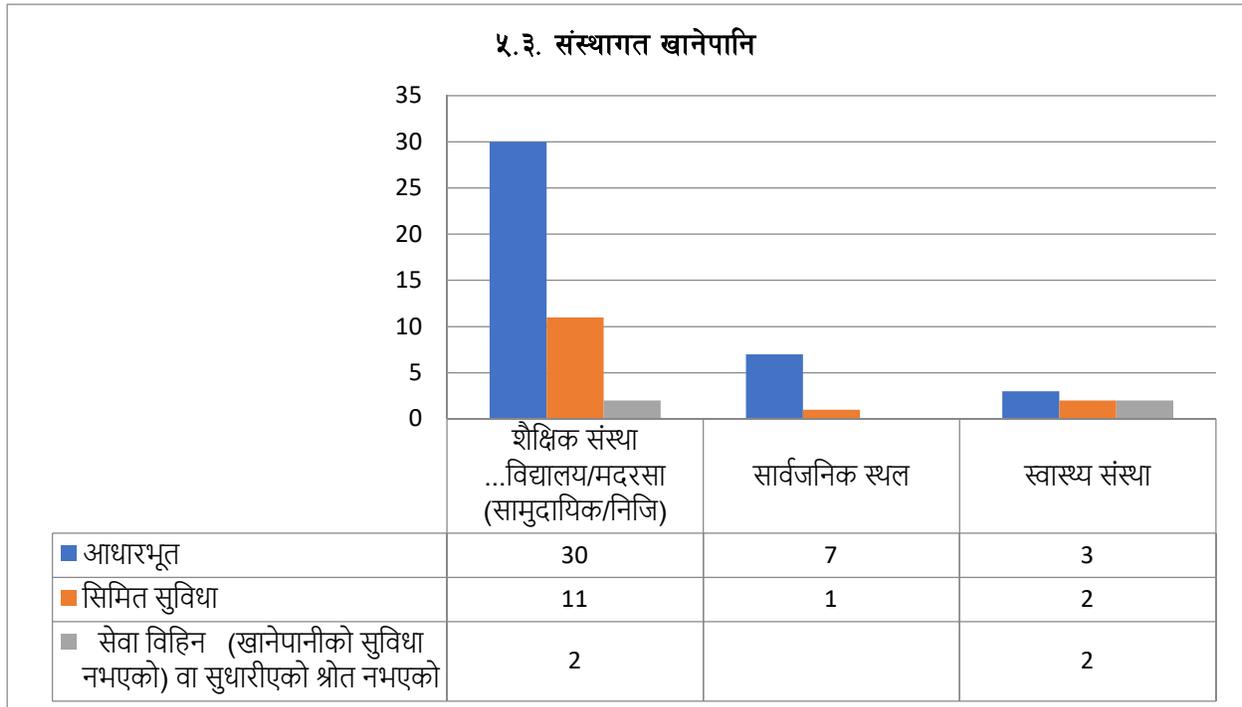

६.१. खानेपानी

मापन गर्न सर्वेक्षणमा निम्न बमोजिम दिगो विकास लक्ष्यका सुचकहरु प्रयोग गरिएको छ ।

- आधारभूत: सुधारिएको स्रोतबाट पिउने पानी उपलब्ध छ (सुधारिएको स्रोत: पाइपबाट पानी, सुधारिएको मूल, वर्षातको पानी संकलन)
- सिमित: यहाँ सुधारिएको स्रोत छ, तर सर्वेक्षणको समयमा पानी उपलब्ध छैन ।
- सेवा विहिन: कुनै पनि स्रोत वा सुधारिएको स्रोत नभएको

चित्र ५.३ ले संस्थागत खानेपानीको समग्र अवस्था देखाउँछ । जस मध्ये शैक्षिक संस्थाहरुको खानेपानी अवस्थामा निकै सुधारको खाँचो देखिन्छ । अबै पनि सिमित सेवा (अर्को शब्दमा त्यहाँ खानेपानीको धारा छ, तर सर्वेक्षणको समयमा पानी उपलब्ध छैन) पाउने ११ शैक्षिक संस्थाहरु छन् । त्यसैगरी सेवा विहिन (अर्को शब्दमा त्यहाँ कुनै पनि स्रोत वा सुधारिएको स्रोत नभएका) पाउने २ शैक्षिक संस्थाहरु छन् । स्वास्थ्य संस्थाको हकमा २ वटामा खानेपानी सुविधा उपलब्ध छैन भने २ वटामा सिमित सुविधा छ । त्यसैगरी एउटा सार्वजनिक स्थलमा सिमित सुविधा भएको देखिन्छ ।

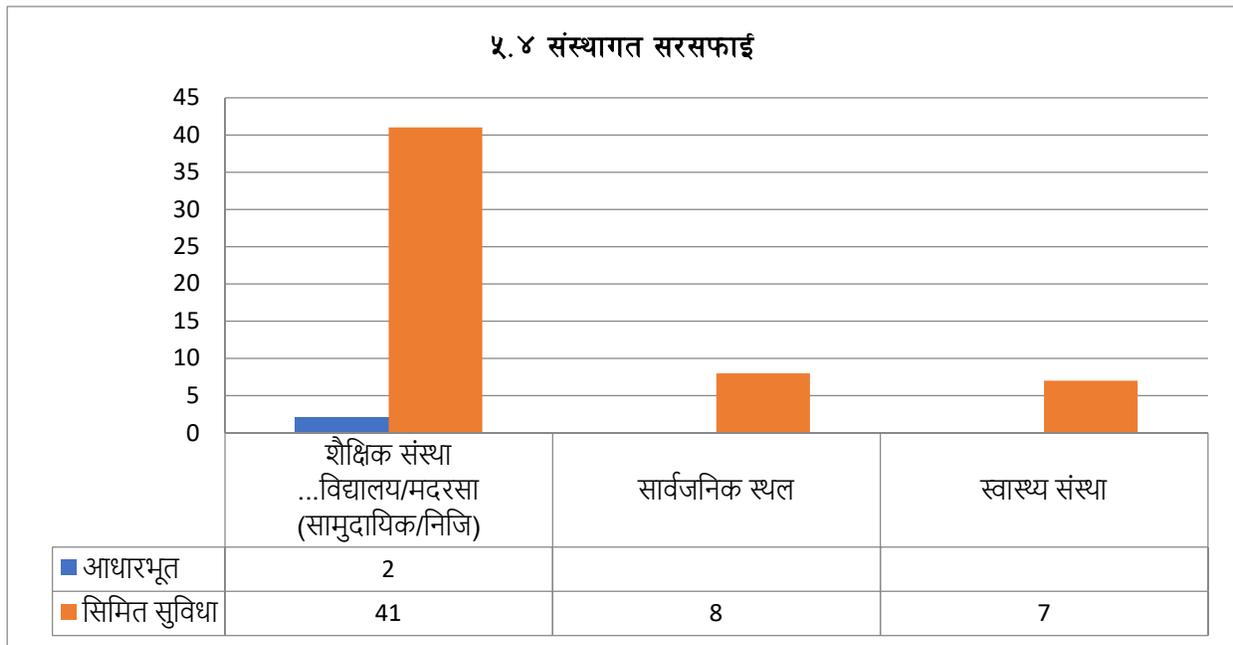
खानेपानीको सुविधा कायम राख्न संस्थागत व्यवस्थापन समिति र समूहको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ, जस्तै केहि खानेपानी योजनाहरु मर्मत संभार नहुँदा सिमित सुविधा भित्र पर्न गयो । तसर्थ प्राथमिकता सेवा विहिन का लागि हुनुपर्छ ।

६.२ सरसफाई

मापन गर्न यो सर्वेक्षणमा निम्न बमोजिम दिगो विकास लक्ष्य को सुचकहरु प्रयोग गरिएको छ ।

- आधारभूत : पर्याप्त पक्क चर्पीको सुविधा, महिला पुरुष छुट्टै भएको र प्रयोग गर्न सकिने ।
- सिमित : पर्याप्त पक्क चर्पीको सुविधा नभएको, महिला पुरुष का लागि छुट्टै कोठा छैन वा सर्भेक्षणको समयमा प्रयोग योग्य छैन ।
- सुविधा छैन: चर्पी छैन वा कच्चा चर्पी

तलको चार्ट ले विद्यालय तथा संस्थागत सरसफाईको समग्र अवस्था देखाउँछ । भिन्न सुचकहरुको अवस्था बराबरीरूपमा सबै सुचकहरुमा बाडिएको छ,। सबै संस्थामा शौचालयको सुविधा छ, जसमा २ वटामा आधारभूत सुविधा, ५६ वटामा सिमित सुविधा छ भन्ने अवस्था देखिन्छ । यहाँ सिमित सुविधा भन्नाले, त्यहाँ पक्क चर्पीको सुविधा भएको तर महिला पुरुषका लागि छुट्टै कोठा छैन वा सर्भेक्षणको समयमा प्रयोग योग्य नरहेको अवस्थामा थियो भन्ने बुझाउँछ । अर्को शब्दमा भन्दा त्यहाँ अध्ययन गर्ने, काम गर्ने वा भ्रमण गर्ने व्यक्तिहरुले सधै शौचालय प्रयोग नगर्न नि सकछन् भन्ने अवस्था देखिन्छ ।

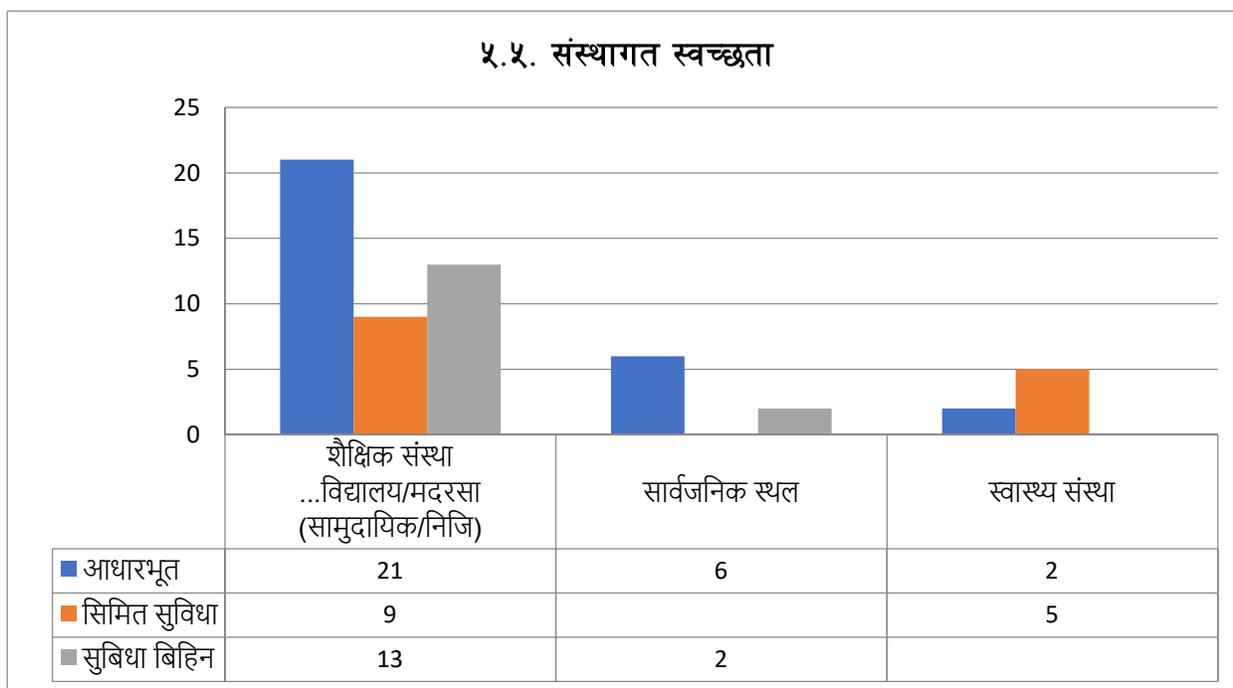
शैक्षिक संस्थाको सरसफाई लाई देखाउँदा, यहाँ अवस्था राम्रो छैन, जम्मा ४३ वटा मध्ये अभै ४१ वटा शैक्षिक संस्थामा सीमित सेवा सुविधा छ । संस्थाहरुमा सरसफाईको अवस्था अन्य भन्दा खराब छ, जसमा १५ मध्ये १५ संग सिमित सेवा छ, अर्को शब्दमा भन्दा शौचालयको संख्या प्रयाप्त छैन वा प्रयोग योग्य छैन । सरसफाइका सुविधा कायम राख्न संस्थागत शौचालय व्यवस्थापन समिति र समुहहरुको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ, जस्तै केहि शौचालयहरु मर्मत संभार नहुँदा सिमित सुविधा भित्र पर्न गए । स्वास्थ्य संस्थामा विरामीले मात्र प्रयोग गर्न छुट्टै शौचालय हुनुपर्छ, स्वास्थ्यकर्मि, विरामी लगायत अन्य सबैले एउटै शौचालय प्रयोग गर्ने भएकाले सिमित सेवामा पर्न गएका हुन् ।

६.३ स्वच्छता

स्वच्छता मापन गर्न यी स्थानहरूमा हात धुने सुविधा सहितको स्थानलाई अवलोकन गरिएको छ । सुधारिएको खानेपानी तथा सरसफाईबाट पूर्ण रूपमा लाभान्वित हुनका लागि, स्वच्छता अनिवार्य छ । स्वच्छ रहनका लागि धेरै कुराहरू मध्ये साबुन पानीले हात धुने कुरा महत्वपूर्ण रहेको कुरा वैज्ञानिक हिसाबले प्रमाणित छ । यो सर्वेक्षणमा स्वच्छता सुविधा अवलोकन गर्दा निम्न बमोजिमका दिगो विकास लक्ष्यका सुचकहरू प्रयोग गरिएको छ ।

- आधारभूत : पानी तथा साबुन सहित हातधुने सुविधा उपलब्ध भएको ।
- सिमित : पानी सहित हातधुने सुविधा उपलब्ध भएको तर साबुन नभएको ।
- सेवा विहिन : हातधुने सुविधा उपलब्ध नभएको वा हातधुनको लागि पानी नभएको ।

पालिकामा संस्थागत स्वच्छताको अवस्था एकदम खराब रहेको छ, १५ वटा संस्थामा (१३ शैक्षिक संस्था, २ सार्वजनिक स्थलहरू) सुविधा नै छैन (हातधुने सुविधा उपलब्ध नभएको वा यसमा पनि पानी बिना हातधुने सुविधा उपलब्ध भएको) भन्ने अवस्था देखिन्छ । जम्मा २९ संस्थामा आधारभूत (पानी र साबुन सहित हातधुने सुविधा उपलब्ध छ) सुविधा उपलब्ध छ । त्यस्तै १९ ठाउँमा सिमित (पानी सहित हातधुने सुविधा उपलब्ध भएको तर साबुन नभएको) सुविधा छ।

शैक्षिक संस्थाहरूको मात्र स्वच्छता अवस्था देखाउँदा, शैक्षिक संस्थाहरू मध्ये २१ मा मात्र पानी र साबुन सहित हातधुने सुविधा उपलब्ध छ भने, १३ वटा सुविधा नभएका शैक्षिक संस्थाहरू पनि छन् । ९ शैक्षिक संस्थाहरू संग सीमित सुविधा छ । संस्थाहरूको मात्र स्वच्छता अवस्था देखाउँदा, ७ वटा स्वास्थ्य संस्थाहरू मध्ये २ मा मात्र पानी र साबुन सहित हातधुने सुविधा उपलब्ध छ भने, सोहि सुविधा नभएका ५ वटा संस्थाहरू छन् । २ वटा सार्वजनिक संस्थाहरू संग भने सुविधा नभएको देखिन्छ ।

७. खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजना

७.१ खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजना लक्ष्य

नेपालमा वास क्षेत्रका मुद्दाहरू सम्बोधन गर्न एकीकृत तथा अन्तरसम्बन्धित पद्धतिहरूलाई मान्यता दिनु अवश्यक छ। वास क्षेत्रलाई फराकिलो अर्थमा बुझ्दा संस्था, सङ्गठन, नीति र अभ्यास जसमा खानेपानीका स्रोतहरूको व्यवस्थापन, विविध जनसंख्या र उद्योगहरूका लागि खानेपानी सेवाहरूको प्रवाह समेत समेटिन्छ। सेवामा पहुँच नपुगेकाहरू धेरैजसो दुर्गम र बिकट ठाउँमा रहेका आवादीमा बस्ने र सीमान्तकृत तथा सङ्घटासन्न समुदायहरू नै हुन, अथवा शक्ति, स्रोत र “वास” सेवाहरूलाई सफलतापूर्वक हासिल गर्ने सीपमा कमी भएकाहरू पनि हुन्। खानेपानी तथा सरसफाई सेवाहरूमा आम पहुँच सुनिश्चित गर्ने राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्तमा जे कारणहरूले छुटेका भए पनि ती जनसंख्याको खानेपानी तथा सरसफाईमा पहुँच हुनु अवश्यक छ। मानव विकासको लागि दिगो खानेपानी तथा सरसफाईका सेवाहरू सबैभन्दा शक्तिशाली चालक तत्वहरू हुन्। तिनिहरूले अवसरको विस्तार, मर्यादामा वृद्धि र स्वास्थ्य सुधारको गुणात्मक चक्र सिर्जना र वृद्धिमा सहयोग गर्दछन्। तसर्थ वास सेवा नपुगेको स्थानमा सेवाको वृद्धि र उपलब्ध सेवा तथा लाभहरूको प्रभावकारी उपयोगिता सुनिश्चित गर्नु नै प्रमुख लक्ष्य रहेको छ।

७.१.१ दूरदृष्टि (सोच)

यस गाँउपालिकामा बसोबास गर्ने सबैका लागि जहाँ र जहिले पनि सुरक्षित, पर्याप्त, सर्वसुलभ, स्वीकार्य र किफायती खानेपानी तथा सरसफाई सेवाहरू मार्फत जनस्वास्थ्य र जनताको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने।

७.१.२ परिलक्ष्य (ध्येय)

प्रभावकारी, संवेदनशील, पारदर्शी र जवाफदही “वास” क्षेत्र हुने छ। यस सोचलाई साकार पार्न यस पालिका अन्तर्गत सञ्चालित एकल क्षेत्रगत विकास वास योजना र एकल “वास” कार्यसम्पादन प्रतिवेदनको अनुसरण गरिने छ।

माथि उल्लेखित दूर दृष्टि र परिलक्ष्य प्राप्त गर्न गाँउपालिकाले नेपालको सम्बिधान २०७२ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरि विभिन्न नीती तथा नियमहरू बनाएर अगाडि बढ्ने छ।

७.२ खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजनाको उद्देश्यहरू

यो वास योजनालाई विभिन्न विषयगत शीर्षकहरूमा समेटिएको छ। यी विषय शीर्षकहरू यस योजनाका रणनीतिक उद्देश्यहरू हुन् र तिनले थप विस्तृतमा हरेक उद्देश्यका लागि कृयाकलापहरू, लक्ष्यहरू, सूचकहरू तथा लागत अनुमान समेत प्रस्तुत गरेका छन्। यो क्षेत्रगत विकास वास योजना प्रभावकारी, कुशल र दिगो “वास” सेवाहरूको प्रवाह सुनिश्चित गर्ने एक रणनीतिक खाका हो। यस वास योजनाको मुख्य उद्देश्य निम्न अनुसार रहेका छन्।

- वास सुशासन र प्रभावकारितामा सुधारका माध्यमबाट “वास” सेवाहरूलाई सबैको पहुँचमा पुरयाउँदै सेवाको स्तरमा सुधार ल्याउने।
- विद्यमान क्षेत्रगत मुद्दाहरू एवम भविष्यमा बिकसित हुन सक्ने परिदृष्यहरूको सम्बोधन गर्ने।
- यस क्षेत्रको प्रभावकारी कार्यक्रम निर्माण एवम सुसङ्गत र सामञ्जसीय ढङ्गले कार्यान्वयन गर्नका लागि क्षेत्रगत प्राथमिकता र रणनीति स्पष्ट गर्दै क्रमशः क्षेत्रगत एकत्रीकरण गर्नु।

- राष्ट्रिय प्राथमिकताहरू, रणनीतिहरू, मानकस्तरहरू एवम कार्याविधिहरूका तहमा सम्पूर्ण सरोकारवालाहरू लाई प्रभावकारी “वास” सेवा प्रवाहको कार्यक्रम निर्माण एवम व्यवस्थापनका लागि मार्गदर्शन तथा अभिप्रेरित गर्न ।
- सबै नागरिकहरू सम्म सुचारु र दिगो “वास” सेवाहरूको पहुँचको सुनिश्चितता गर्न क्षेत्र विकास योजनासंग तादात्म्य हुने गरी सक्षमकारी नीति, कानुनी एवम नियमनकारी खाका, सेवा प्रवाहको लागि स्पष्ट संस्थागत संयन्त्र, वित्तीय प्रबन्धहरू, क्षमता अभिवृद्धि, परिष्कृत समन्वय र कार्यसम्पादन अनुगमन पद्धति लागू गर्न ।

७.३ खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजनाको समयावधि

यो वास योजनाको समयावधि २०७७ देखि २०८७ साल अर्थात (ई २०२१-२०३०) सम्मको हुने छ र नेपाल सरकार, खानेपानी तथा ढल व्यवस्थापन विभागद्वारा तयार पारिएको क्षेत्रगत विकास योजना (Sector Development Plan) का साथै विश्वव्यापि दिगो विकास लक्ष्यहरूसँग आवद्द छ । यो योजनालाई तीन चरणमा तत्कालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन चरणमा विभाजन गरिएको छ । यो एउटा रोलिङ योजना हुनेछ, र प्रत्येक तिन वर्षमा अद्यावधिक गरिने छ ।

अवधि	लक्ष्यहरू
तत्कालिन चरण (वि.सं. २०८० सम्म)	● सरसफाई सेवाको स्तरमा सुधार(सबै घरधुरी र संस्थाको आधारभूत सेवामा पहुँच) ● खानेपानी सेवाको स्तरमा सुधार (मध्यम १०० % जनसंख्या)
मध्य कालिन चरण (वि.सं. २०८१-२०८४ सम्म)	● सरसफाई सेवाको स्तरमा सुधार(२० % घरधुरीको सुरक्षित सुविधामा पहुँच) ● खानेपानी सेवाको स्तरमा सुधार (मध्यम ७० % र उच्च ३०% जनसंख्या) ● कार्यक्षमता र दिगोपनामा सुधार
दीर्घ कालिन चरण(वि.सं. २०८५-२०८७ सम्म)	● सरसफाई सेवाको स्तरमा सुधार(४० % घरधुरीको सुरक्षित सुविधामा पहुँच) ● खानेपानी सेवाको स्तरमा सुधार (मध्यम ५० % र उच्च ५०% जनसंख्या) ● प्रभावकारिता मुल्याङ्कन

सेवा स्तर मापनका निमित्त पनि विशेषत खानेपानी क्षेत्रमा मुख्य दुई र सहायक पाँच गरि सात पारामिति (Parameter) तोकिएका छन् । मुख्य दुईमा आवश्यकता (Needs) र गुणस्तर (Water Quality) हुन् भने अन्य पाँचमा सुलभ पहुँच (Accessibility), विश्वसनीयता (Reliability), लचकता (Resiliency), सेवाको दृढाङ्कता (Robustness) र वार्षिक सर्भेको आधारमा सेवा सन्तुष्टि (Service Satisfaction) स्तर हो । यी सबै पारामिति सहित खानेपानी क्षेत्रको सेवा स्तरको विस्तृत सूचकांक र सेवाको स्तर बर्गिकरण तालिका १.१ (Matrix Table) ले स्पष्ट पार्दछ । सरसफाई क्षेत्रको सुविधा स्तरको विस्तृत बर्गिकरण तालिका १.२ (Matrix Table) ले स्पष्ट पार्दछ ।

तालिका १.१: खानेपानि सेवा स्तरको वर्गिकरण

पारामितिहरू		सेवा स्तर			
		निम्न स्तरीय	आधारभूत	मध्यम	उच्च
आवश्यकता (Needs)	परिमाण (L/P/D)	२५ — ४५	४५ — ६५	६५ — १००	१०० — १५०
	स्वच्छता	संभव नभएको (जबसम्म मुहानमै अभ्यास गरिंदैन)	सबै आधारभूत व्यक्तिगत र खाद्य स्वच्छता संभव हुने; नुहाई धुवाईमा अपुग	सबै आधारभूत व्यक्तिगत र खाद्य स्वच्छता सुनिश्चित भएको; कपडा धुन र नुहाउन पनि सुनिश्चित हुने	सबै स्वच्छताका आवश्यकताहरू पुरा हुने
गुणस्तर (Water Quality)		पिउन योग्य	राष्ट्रिय गुणस्तर मानक (ग्रामीण मापदण्ड) पुरा गर्छ	राष्ट्रिय गुणस्तर मानक पुरा गर्छ।	राष्ट्रिय गुणस्तर मानक पुरा गर्छ
सुलभ पहुँच (Accessibility)		२५% भन्दा कम उपभोक्ताले निजी धारा जडान गरेको	२५% भन्दा बढी उपभोक्ताले निजी धारा जडान गरेको	१००% उपभोक्ताले निजी धारा जडान गरेको	१००% उपभोक्ताले निजी धारा जडान गरेको
विश्वसनीयता (Reliability)	वितरण अवधि (घण्टा/दिन)		८ (अधिक माग समयमा)	१२ (दिनको समयमा)	२४ (चौबीसै घण्टा)
	निरन्तरता (Continuity)		एक महिनामा एक पटकसम्म रोकावट हुने	तीन महिनामा एक पटकसम्म रोकावट हुने	१२ महिनामा एक पटकसम्म रोकावट
लचकता (Resiliency)			अवरुद्ध सेवा २ दिन भित्र सुचारु हुने	अवरुद्ध सेवा १ दिन भित्र सुचारु हुने	अवरुद्ध सेवा १ दिन भित्र सुचारु हुने
सेवाको दृढाङ्गता (Robustness)				प्रणालीले सेवाको मानकमा संझौता नगरी १०% सम्म अचानक श्रृजित माग धान्ने	प्रणालीले थप १०% अचानक श्रृजित माग धान्न सक्ने
सेवा सन्तुष्टि स्तर				७५%	९०%

तालिका १.२ : सरसफाई सुविधास्तरको वर्गिकरण

समग्रमा १० वर्षे योजनाले मुलुक र यस पालिकाको वि.सं.२०८७ सम्म को दीर्घकालीन सोच साकार पार्नमा योगदान पुरयाउने छ । यस योजनाको कार्यान्वयनले निम्न लिखित “वास” उपलब्धिहरू द्वारा वास योजनाले लिएका उद्देश्य प्राप्त गर्न गति दिने छ ।

- पानी जन्य रोगहरूमा कमी आउने छ,
- विद्यालयमा पानी तथा सरसफाईका सुविधाहरूको पहुँच अभिवृद्धिले छात्राहरू विद्यालय बीचमा नै छोड्ने दरमा कमी आउनेछ,
- शिशु तथा बाल रुग्णता र मृत्यु दरमा कमी आउने छ, र
- मानव विकास सूचकाङ्कमा बढोत्तरी हुने छ ।

७.४. खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता योजना कार्यान्वयन रणनीति

गाँउपालिका द्वारा तय गरिएका खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता (वास) सम्बन्धि लक्ष्य पुरा गर्न गाँउपालिका क्षेत्रमा भएका सरोकारवालाहरूको छरिएका प्रयासहरूलाई एकीकृत गर्नु नै यस योजनाको प्रमुख रणनीति हुनेछ । तसर्थ गाँउपालिका क्षेत्रमा कार्यरत सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूले आफ्नो कार्यक्रमको योजना तथा कार्यान्वयनका लागि तपसिलका रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ ।

- गाँउपालिकाका हाल सम्म पनि सुरक्षित खानेपानीको पहुँच नपुगेका जनसमुदायलाई सुरक्षित खानेपानीको सेवा उपलब्ध गराउने ।
- गाँउपालिकाले खानेपानी तथा सरसफाईका क्षेत्रमा तय गरेको लक्ष्य प्राप्त गर्नका लागि अपुग रकम व्यवस्थापनका लागि अन्य निकायहरूसँग समन्वयकारी भूमिका निर्वाह गर्ने ।
- स्थानीय सरकारको नेतृत्वमा कार्यक्रम सञ्चालन गरीनेछ ।

- वडाहरूले आफ्नो वार्षिक बजेट तय गर्दा खानेपानी तथा सरसफाईका क्षेत्रमा कम्तिमा पनि विकास खर्चको १० प्रतिशत रकम विनियोजन गर्ने निति कार्यान्वयन गरिने छ । तर योजनाहरूको मागका आधारमा रकम बढि पनि विनियोजन गर्न सकिने छ ।
- विद्यालय, सरकारी कार्यालय तथा संघसंस्था, राजनीतिक दलको कार्यालयमा बालमैत्री, लैंगिक तथा अपांग मैत्री चर्पी निर्माण तथा प्रयोगको सुनिश्चितता गरीनेछ ।
- सम्पूर्ण विद्यालयहरूमा अनिवार्य रूपमा यूरिनल सहितका शौचालय निर्माण गरिनेछ । माध्यामिक तहका विद्यालयहरूमा महिनावारी स्वच्छता सामाग्री र व्यवस्थापन समेतको सुविधा सुनिश्चित गरिनेछ ।
- सबै घरधुरीमा चर्पी एवं संस्थागत निकाय र आवश्यकता अनुसार सार्वजनिक स्थानमा शौचालयहरूको निर्माण गरी चर्पीमा सबैको पहुँच र साबुन पानी सहितको प्रयोगको सुनिश्चितता गरिने छ ।
- घरयासी चर्पी निर्माणको लागि सम्बन्धित घरपरिवारलाई नै जिम्मेवार बनाईने छ र त्यसको लागि कुनै प्रकारको आर्थिक अनुदान उपलब्ध गराइने छैन भने शारिरिक रूपमा अशक्त, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र एकल महिलाहरूका लागि अनुगमन समितिको सिफारिसमा आर्थिक सहयोग उपलब्ध गराउने निति लिईने छ ।
- चर्पी बनाउने आर्थिक हैसियत भएकाले पनि चर्पी बनाउन अटेर गरेमा गाउँपालिकाबाट उपलब्ध गराउने सिफारिस तथा सहयोगहरू चर्पी नवनाउदासम्मको लागि स्थगन गरिनेछ ।
- सार्वजनिक शौचालय सन्चालनका सम्बन्धमा परम्परागत रूपको सशुल्क विधिमा पुनर्विचार गरि विभिन्न आय आर्जनका गतिविधिहरू संग जोडिने छ जस्तै अगाडि पसल चलाउने र पछाडि सार्वजनिक शौचालय हुने वा गोवार ग्याँसमा जडान गर्ने आदि ।
- समुदायमा गोवरग्याँस, सुधारीएको चुल्हो, करेसावारी, कम्पोष्ट पिट, जुठेल्लो, चाङ्ग (भाडा सुकाउने ठाउँ), खोर, भकारो आदिको निर्माण तथा प्रयोग, सम्पूर्ण घरपरीवारहरूमा प्रोत्साहित गराउने ।
- प्रत्येक वडाको कार्य योजनामा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव, विपत न्यूनीकरण क्रियाकलाप तथा महिनावारी व्यवस्थापन सम्बन्धी मुद्दाहरूलाई पहिचान र सम्बोधन गरिनेछ ।
- सरोकारवाला तथा निकायहरूले पालिका स्तरीय खानेपानी सरसफाई स्वच्छता रणनीतिसँग मेल हुने गरी आफ्ना कार्य योजना तथा क्रियाकलाप तर्जुमा गर्नु पर्नेछ ।
- जलवायु परिवर्तनका असरहरू कम गर्न जलवायु अनुकूलन योजनालाई विशेष प्राथमिकतामा राखी कार्यान्वयन गरिने छ ।
- यो कार्ययोजनाको कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन तथा आवश्यक परेमा परिमार्जन गर्ने समेत जिम्मा गाउँपालिकाको हुनेछ ।
- नया निर्माण हुने योजनामा खानेपानी सुरक्षा योजना लागु गरिने छ तथा चालु योजनाहरूमा पनि खानेपानी सुरक्षा योजना वा व्यवस्थित मर्मत योजना बनाइ लागु गरिने छ ।
- कार्ययोजनाले तय गरेका खानेपानी तथा सरसफाईका क्षेत्रको कार्ययोजना अनुसरका योजनाहरू कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिकामा वास शाखा गठन गरिने छ । उक्त वास यूनिट अन्तर्गत एउटा सूचना केन्द्रको स्थापना गरिनेछ र सो सूचना केन्द्रमा सम्पूर्ण कार्यक्रम, सूचना तथा विवरणहरू अध्यावधिक गरिने छ ।
- बजार र बजार उन्मुख क्षेत्रहरूमा उत्पन्न हुने ठोस तथा तरल फोहोर को **Grading** तथा ब्यबस्थापनका लागी उचित स्थानमा ल्याण्डफिल्ड क्षेत्र को निर्माण गरीने छ ।
- खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता प्रवर्द्धनका लागि संरचनागत तथा सचेतनागत क्रियाकलापहरूको क्षमता अभिवृद्धि लागि प्राथमिकता दिइने छ ।

- खानेपानी तथा सरसफाई सेवाको दिगोपनाका लागि निजि संस्थाहरूको संलग्नतालाई समेत प्रोत्साहन र वातावरण तयार गर्न गाँउपालिकाले भूमिका खेल्नेछ ।
- गाँउपालिकामा कम्तिमा पनि एक स्थानमा खानेपानी गुणस्तर मापन केन्द्र स्थापना गरिने छ ।
- गाँउपालिकामा खानेपानी तथा सरसफाई कार्यक्रमका लागि एउटा छुट्टै कोषको स्थापना गरिने छ । जसको संचालन गाँउपालिका वास समन्वय समितिले गर्नेछ ।

८. खानेपानी योजना (पहिचान र प्राथमिकिकरण, निर्माण तथा स्तरोन्नती)

गुणस्तरीय र पर्याप्त मात्रामा खानेपानीको सहजै उपलब्धता मानिसका मौलिक अधिकार हुन । खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता क्षेत्रको विकासले व्यक्तिको स्वास्थ्य र स्वस्थ कामहरूमा सकारात्मक असर पार्दछ भने अन्य उत्पादनशील क्षेत्रको विकासमा मद्दत पुऱ्याउँदछ । सुरक्षित खानेपानी र स्वच्छताको राम्रो बानीले क्रमशः पानीजन्य रोगको नियन्त्रण र उक्त रोगको उपचारका लागि लाग्ने खर्चमा समेत कमी ल्याउँदछ । ग्रामीण क्षेत्रमा धेरैजसो रोगहरू दुषित खानेपानी र न्यून सरसफाईको कारणले गर्दा लाग्ने गर्दछन् ।

नेपालको संविधानले पनि खानेपानिलाइ मौलिक हकको रूपमा अंगिकार गरेको हुदा यस पालिकामा बसोबास गर्ने सबैका लागि जहाँ र जहिले पनि सुरक्षित, पर्याप्त, सर्वसुलभ, स्वीकार्य र किफायती खानेपानीका सेवाहरू मार्फत जनस्वास्थ्य र जनताको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने यस पालिकाको पहिलो प्राथमिकता रहेको छ । त्यसै अनुरूप विश्वव्यापि दिगो विकास लक्ष्य र नेपाल सरकार, खानेपानि मन्त्रालयले विकास गरेको क्षेत्रगत विकास योजनाको सुचक र सेवा स्तर मापनसंग आवद्ध रहेर खानेपानि योजनाहरूलाई कार्यान्वयन गरिने छ ।

स्थानीय तहले विभिन्न सरोकारवालासंगको छलफल, सरसल्लाह र निर्णय र उपलब्ध श्रोत साधनको विश्लेषण गरि अति आवश्यक आयोजनाहरू वि.सं. २०८० सम्म त्यसपछि वि.सं. २०८१-२०८४ र २०८५-२०८७ कार्यान्वयन गर्ने गरि वर्गिकरण गरेको छ । क्षेत्रगत विकास योजनाले परिभाषित गरेको ५० प्रतिशत जनताले उच्च स्तरको खानेपानी सेवा र बाँकी ५० प्रतिशत जनताहरूले मध्यम स्तरको खानेपानी सेवा वि.सं. २०८७ सम्म प्राप्त हुने गरि योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिने छ ।

८.१. रणनीतिक कार्यहरू

- पहुँच नपुगेको घर वा बस्तीहरूको पहिचान गरी पालिकाभरि नक्शांकन गरिने छ । जिपीएस प्रविधिको उपयोग गरी खानेपानीको सेवा पुगे नपुगेको बस्तीहरूको पहिचान र नक्शा तयार गरिने छ । यो कार्यले सेवा नपुगेको दुर्गम र बिकट भौगोलिक धरातलका साथै सेवाबाट वञ्चित, सङ्घटासन्न समुदाय, शक्तिको कमी, स्रोत साधन र सीपहरूको कमी भएकाको पहिचान गर्न सघाउ पुऱ्याउने छ । सेवाको पहुँच नपुगेको जनसंख्याको तथ्याङ्क अनुगमन तथा मूल्याङ्कन विषयक्षेत्र अन्तर्गत सङ्कलन गरिने छ र क्षेत्रगत अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीसंग जोडिने छ ।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कन क्षेत्रलाई अद्यावधि गर्न बस्तीहरूको तथ्याङ्क जिपीएस प्रणालीद्वारा गरिने छ खानेपानीका स्कीमहरूको अवस्थितिको तथ्याङ्क जिपीएस प्रविधिद्वारा अद्यावधि गरिने छ र सेवाको पहुँच पुगेको र नपुगेको क्षेत्रहरू छट्याइने छ यसो गर्दा सेवाको पहुँच नपुगेको बस्तीहरूमा विशेष ध्यान दिइने छ ।

- खानेपानी स्कीमहरूको प्राथमिकीकरण पहंच पुगेको र नपुगेको सूचकाङ्कको आधारमा लगानी गर्नको लागि तयार गरिने छ । लगानी योजनामा पहंच नपुगेको क्षेत्रलाई प्राथमिकता दिइने छ ।
- खानेपानी तथा सरसफाई सेवाहरूलाई समावेशी बनाउन सामाजिक बहिष्करणको विश्वासहरूमा परिवर्तन गरि समान पहंचको सुनिश्चिता गरिने छ । दुर्गम र सामाजिक बहिष्करणमा परेका समुदायहरूलाई प्राविधिक, संस्थागत, व्यवस्थापकिय र बजेट मार्फत सहयोग दिइने छ र त्यस्तो सहयोग साधारण अवस्थामा भन्दा प्रति व्यक्ति लागत बढि भएका योजनाहरूमा समेत दिइने छ ।
- सेवाहरूमा सुधारको लागि प्रावधानहरू तयार गरिने छ । वर्तमान प्रणालीहरूलाई सेवाको स्तर अनुसार स्तरोन्नति गरिने छ । नयाँ आयोजनाहरूमा मध्यम वा उच्च स्तरको सेवाको लागि प्राथमिकता दिइने छ । सेवा प्रणालीहरूमा सार्वजनिक र सामाजिक धारा जडानलाई निरुत्साहित गरिने छ, हालका प्रणालीहरूलाई निजी धारा जडान प्रणालीको रूपमा स्तरोन्नति गर्ने र नयाँ आयोजनाहरूमा निजी धारा जडान गरिने छ ।
- खानेपानीको सुविधाहरू सबै विद्यालय, स्वास्थ्य सेवा केन्द्र , सार्वजनिक संस्थाहरू र सार्वजनिक स्थल समेतमा पुरयाइने छ ।
- निर्माण सम्पन्न भइ सकेका र निर्माणाधिनका अलावा प्रस्तावित खानेपानी योजनाहरूमा खानेपानी सुरक्षा योजना लागु गरिने छ । सुरक्षा योजना कार्यान्वयनका लागि अति आवश्यक खानेपानी गुणस्तर परीक्षणका लागि गाउँपालिकाका कर्मचारीहरूलाई पानी गुणस्तर परीक्षण तालिममा सहभागी गराएर गाउँपालिकामा नै पानी परीक्षणको व्यवस्था मिलाइने छ ।

८.२. कार्ययोजना:

क्र.स	कृयाकलाप	प्रमुख जिम्मेवारी	सहजीकरण सहयोग
१	खानेपानी तथा सरसफाई आयोजनाहरूको तथ्यांक संकलन तथा अद्यावधिक गर्ने	एमवासिसिस	खा.पा.स.डि.का, फेडवासन, दातृ निकाय,
२	मर्मत संभार कार्यकर्ता लाई तालिम खानेपानी र सरसफाई सम्बन्धी तालिम	एमवासिसिस	खा.पा.स.डि.का, फेडवासन
३	आयोजनाहरूको निर्माण, मर्मत संभार,विस्तार तथा स्तरोन्नती गर्ने (खानेपानी सुरक्षा योजना समेत लागू गर्ने)	पालिका, खा.पा.स.डि.का, खानेपानी उपभोक्ता समिति, दातृ निकाय	खा.पा.स.डि.का, खानेपानी उपभोक्ता समिति, दातृ निकाय
४	खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता समितिहरूलाई खानेपानी आयोजना व्यवस्थापन, खानेपानी सुरक्षा योजना, पानी सुद्धिकरण सम्बन्धि तालिम प्रदान गर्ने	एमवासिसिस	खा.पा.स.डि.का, फेडवासन, विकास साभेदार
५	नगर, वडा, टोल, विद्यालय स्तरमा पानी शुद्धीकरण सम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम गर्ने	एम/वार्ड सिसि,विद्यालय	पालिका,विकास साभेदार, फेडवासन,रेडक्रस
६	व्यवसायीसँग समन्वय गरि पालिका स्तरमा वायो स्याण्ड फिल्टर उत्पादन तथा बिक्री वितरण गर्न पहल गर्ने	एम वास सिसि	पालिका, विकास साभेदार

७	विश्व पानी दिवस (२२ मार्च) तथा राष्ट्रिय सरसफाई सप्ताह (५ देखि ११ जुन) विशेष कार्यक्रम गरी मनाउने	एम/वार्ड वास सिसि,विद्यालय, खासउस,	पालिका,फेडवासन, विकास साभेदार
८	खानेपानी आयोजनाका लागि जगेडा पार्टपुजाहरु स्थानीय बजारमा सहज उपलब्धता गराउने	एम/वार्ड वास सिसि,खासउस	स्थानिय व्यापारी,फेडवासन

अपेक्षित उपलब्धिहरु

उपलब्धी नं. १ सम्पूर्ण गाउँपालिकावासीहरुलाई सुरक्षित खानेपानीको महत्व वारेमा जानकारी भै पानीको उपभोगमा सर्तकता अपनाएका हुनेछन् ।

उपलब्धी नं.२ गाउँपालिकामा विभिन्न निकायहरुबाट निर्माण भै सञ्चालनमा रहेका खानेपानी आयोजनाहरुको नियमित मर्मत संभार तथा गुणस्तर सुधार र सेवा विस्तार भएको हुनेछ ।

उपलब्धी नं. ३ हाल सम्म खानेपानी आयोजनाहरु नपरेका क्षेत्रहरुमा प्राथमिकता दिई नयाँ (लघु) आयोजनाहरु निर्माण भएको हुनेछ ।

उपलब्धी नं. ४ श्रोत संरक्षणका कार्यक्रमहरुलाई जलवायु परिवर्तन एवं जलाधार संरक्षणका क्षेत्रका कार्यक्रमहरु सँग एकिकृत गरी सञ्चालन भएको हुनेछ ।

उपलब्धी नं. ५ निर्माणाधिन तथा अब बन्ने नयाँ आयोजनाहरुमा पानी प्रशोधन प्रणाली सहित निजि धारा वितरण गर्ने गरी आवश्यक संरचनाहरु निर्माण भएको हुनेछ ।

उपलब्धी नं. ६ खानेपानी योजना उपभोक्ता समितिहरुको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि भई खानेपानी योजनाको सुचारुपन कायम भएको हुनेछ ।

८.३. खानेपानी योजना प्राथमिकिकरण

यस वास योजनामा प्रस्ताव गरिएका योजना तथा कार्यक्रम संचालनका लागि तपशिलका आधारहरुमा प्राथमिकिकरण गरिएको थियो ।

- विद्यमान खानेपानी योजनाको भौतिक अवस्था
- पानिको उपलब्धता
- पानिको पर्याप्तता
- पानी लिन जांदा आउदा लाग्ने समय
- पानीको गुणस्तर
- श्रोतको सुनिश्चितता
- अति विपन्न र पछाडि पारिएका वर्गको वासस्थान

८.३.१. नयाँ खानेपानी योजनाहरू

यस क्षेत्रमा नयाँ ग्राभिटी फ्लो प्रणालीको खानेपानी योजना सञ्चालन गर्नका लागि मूल उपलब्ध छैन । डिप, बोरिङ, ओभरहेड ट्यांकीबाट वितरण र ट्युबेल यहाँका वैकल्पिक प्रविधि हुन् । डिप बोरिङ र ओभरहेड प्रविधिको लागि धेरै ठूलो लागत आवश्यक पर्ने र त्यस किसिमका योजना सञ्चालन गर्नका लागि सहयोगी तथा दातृ निकायको पहिचान गरिने छ । नयाँ खानेपानी योजनाहरू पहिचान गर्दा वडास्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठीबाट प्राप्त खानेपानी योजनाहरूको सूचीलाई पालिका स्तरको गोष्ठीमा प्रस्तुत गरि पारित गर्ने र प्राथमिकता तोक्ने प्रकृया मार्फत गरियो । पालिका स्तरीय गोष्ठीबाट प्रस्तावित खानेपानी योजनाहरूको सूची यस प्रकार रहेको छ ।

तालिका २: प्रस्तावित नयाँ खानेपानी योजनाहरूको विवरण

प्राथमिकता	योजनाको नाम	वडा	प्रविधि	नयाँ/ मर्मत	घरधुरी	लागत अनुमान(रु)	लाभान्वित वस्तीहरू
१	खानेपानी ओभरहेड तथा बोरिङ्ग जडान	२	बोरिङ्ग	नयाँ	८००	२,५०,००,०००	गहिरा,तिनघरवा,जरलहीया,लोहोरौ,बगहिया,महुवा वारी, मगरघट्टा,पडरिया,ईमिलीखर्क,लालपुर,पडरौना,मध वानगर,ईमिलडिहवा,महुवादुधार, कुकुरभुकुवा
२	जगदीशपुर बोरिङ्ग तथा खानेपानी टंकी जडान	३	बोरिङ्ग/ इलेक्ट्रिक	नयाँ	५००	१,००,००,०००	जगदीशपुर,रामनगरडिहवा, कढियार,अमलहवा,उदयपुर,दिपेन्द्रनगर,डगडरई
३	वडसुडवा खानेपानी योजना	७	बोरिङ्ग	नयाँ	२०००	३,६०,००,०००	वडा नं. ५,६,७ सबै
४	त्रिपालनगर ओभर हेड टंकी निर्माण	४	बोरिङ्ग	नयाँ	२४०	१,२०,००,०००	बरगदवा,बरगदी महिलवार,छिटाइडिहवा,डगडौवा
५	पत्थरदेईया बोरिङ्ग तथा खानेपानी टंकी जडान	३	इलेक्ट्रिक /सोलार	नयाँ	७००	३,००,००,०००	पत्थरदेईया,मयनारी,महदेईया,परसहवाडिहवा
६	भगीरामपुर ओभरहेड	१	बोरिङ्ग	नयाँ	३८०	१,१५,००,०००	हनुमानगर, भगीरामपुर,थरैली,बनखेत,नयाँगाउँ,विरनगर,असना हरा
७	नेवलगंज खानेपानी ओभरहेड	१	बोरिङ्ग	नयाँ	२२०	१,००,००,०००	नेवलागंज,डाडाँटोल,नौडिहवा,गोबरहवा,बलुईया

८	मिझुनिया ओभर हेड टंकी निर्माण	४	वोरिङ्ग	नयाँ	१८०	९०,००,०००	मिझुनिया,ईमिलीखर्क,विजयनगर
९	पिउने पानिका लागी वडा नं. ४ भरी ३० थान हेन्ड पम्प	४	हेन्ड पम्प	नयाँ	३०४	३५,००,०००	त्रिपालनगर,बुद्धनगर,ज्योतिनगर
१०	देवीपुर खानेपानी योजना	५	इलेक्ट्रिक	नयाँ	१५०	१,००,००,०००	देवीपुर, डालपुर,कटुवा
११	जोगिनिया खानेपानी योजना	५	इलेक्ट्रिक	नयाँ	१५०	१,००,००,०००	जोगिनिया, महादेव
१२	नयाँ ओभरहेड टंकी निर्माण(३ वाट)	६	इलेक्ट्रिक	नयाँ	१२०	९५,००,०००	छुटपाटि,भाठा,उज्वलपुर,बद्धौर,विच्
जम्मा					५७४४	१७,६५,००,०००	

९. सरसफाई तथा स्वच्छता योजना

९.१. परिकल्पना

विजयनगरबासीहरूले खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता सम्बन्धी आवश्यक संरचनाहरूको निर्माण तथा व्यवस्थापन गरी सरसफाईयुक्त स्वस्थकर आनीबानी अपनाउदै सफा, स्वच्छ हरियलीमय पूर्ण सरसफाई उन्मुख अवस्थाको विकास गरी सहज, स्वस्थ, समृद्ध र आत्मसम्मानयुक्त जीवन यापन गरिरहेका हुनेछन् ।

९.२. औचित्य

मानव मलमुत्रको सुरक्षित विर्सजनका लागि सेवा र सुविधाहरूको व्यवस्थालाई सरसफाई भनिन्छ । जनस्वास्थ्य र प्रतिष्ठा प्रवर्द्धनका लागि गरिएका विभिन्न स्वस्थकर क्रियाकलापहरूको समग्र कार्य एवं प्रकृया सरसफाई हो । साथै जोखिमपूर्ण अवस्था (खाना खानु अघि, खाना खाएपछि, दिसा गरेपछि, विरामीको हेरचाह एवं बच्चाको दिसा,गाईबस्तुको मलमुत्र व्यवस्थापन गरपछि) साबुन पानीले हात धुने र चर्पी निर्माण, प्रयोग तथा यसको मर्मतसंभार मात्र नभइ व्यक्तिगत, घरायसी र वातावरणीयका साथै मानिसको बानी व्यवहार परिवर्तन समेट्दछ ।

हाल सामाजिक अभियानको रूपमा सञ्चालित खुला दिसामुक्त अवस्थाका उपलब्धिहरूलाई दिगो रूप दिदै सरसफाईका अन्य सुविधाहरूको निर्माण, प्रभावकारी सञ्चालन गरी सफा र स्वच्छता कायम गर्न सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको सुदृढ साभेदारीमा ग्रामीण र शहरी क्षेत्रमा सरसफाई र स्वच्छताको निरन्तरताको लागि प्रभावकारी रूपमा संस्थागत क्रियाशीलता, स्तरीय सेवा प्रवाह, सचेतना अभिवृद्धि, व्यापक सामाजिकीकरण, सामुहिक सशक्तिकरण तथा स्व-अनुगमन सम्बन्धी क्रियाकलापहरूको नियमित कार्यान्वयनको आवश्यकता रहेको छ । त्यसैले सरसफाई र स्वच्छताको दिगोपन कायम गरी तपशिलमा उल्लिखित चुनौतीहरू सम्बोधन गर्न पूर्ण सरसफाई मार्गदर्शन तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्न अपरिहार्य देखिएको छ।

- सरोकारवालाहरूको सहभागिता र क्रियाशीलतालाई निरन्तरता दिई खुला दिसामुक्त अवस्थाको दिगोपना कायम राख्दै पूर्ण सरसफाई तर्फ उन्मुख हुन ।
- शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, पोषण, वातवारण, महिला, बालबालिका, जलवायु परिवर्तन, विपद् व्यवस्थापन क्षेत्रहरूसंग सम्बन्धित बहु-क्षेत्रगत सरोकारवालाहरूको क्रियाशीलता वृद्धि गरी सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूका क्षमता अभिवृद्धि गर्नका साथै जिम्मेवारी तथा जवाफदेहीतालाई अभिवृद्धि गर्न ।
- खुला दिसामुक्त घोषणा पश्चात देशमा संचालित मौजुदा प्रवर्द्धनात्मक क्रियाकलापहरूबाट प्राप्त अनुभव र सिकाइहरू समेट्दै कार्य संचालन विधि, प्रक्रिया र सूचकहरूमा एकरूपता ल्याउन तथा प्रक्रियागत कमी कमजारीहरूमा सुधार गर्न ।
- खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छताका सेवाहरू र प्रयोगकता-मैत्री सुविधाहरूको विस्तार तथा स्तर अभिवृद्धि गर्दै उपलब्ध सेवा र सुविधाहरूको दिगो रूपले सम्भव भएसम्म उत्पादनमूलक र आयआर्जनमा समेत ध्यान दिई समुचित उपयोग गर्ने बानी ब्यवहार प्रवर्द्धन गर्न ।
- पूर्ण सरसफाईको अवस्थामा पुग्नका लागि खानेपानीको सुविधा सुनिश्चित गर्न ।
- विद्यालय एवं स्वास्थ्य संस्था लगायत विभिन्न सार्वजनिक निकाय तथा संघसंस्था र सार्वजनिक स्थलमा सरसफाईको उचित व्यवस्थापनमा जोड दिन ।

९.३ नारा

“पूर्ण सरसफाईयुक्त गाउँ, घर अनि शहर सफा,स्वच्छ, समृद्ध हाम्रो विजयनगर,”

९.३.१. गाउँपालिकाको पूर्ण सरसफाई सम्बन्धी अन्य नाराहरु

१. सुरक्षित खाना शुद्ध खानेपानी, खुशी र स्वस्थ जिन्दगानी
२. सफा स्वच्छ वातावरण स्वस्थ जिन्दगानी,स्वर्ग बनाई यही धर्ती बाँचौ देवता बनी
३. सफा हुन सभ्य बन्न चाहिँदैन धेरै धन, सबै संभव हुन्छ भए मानिसको ठूलो मन
४. एक घर एक चर्पी,धारा हात धुने ठाउँ, फोहरबाट मोहर बनाई धर्ती स्वच्छ बनाऔं
५. सफा सुन्दर स्वर्गसरी बनाई यही धर्ती, स्वस्थ भई रमाई बाँचन दिन्छु यही अर्ती
६. सफा राखौं चर्पी धारा घर टोल सारा, सभ्य समाज बनाउने हाम्रो अभिभारा
७. फोहर व्यवस्थान गरौं सबै मिलीजुली, सफा सुगधर घरआँगन हुन्छ भिलिमिली
८. स्वास्थ्य नै ठूलो धन हो सुधारौं आनीबानी, पिउने गरौं सुरक्षित पानी,बाचौं स्वस्थ जिन्दगानी
९. शुद्धिकरण गरिएको सुरक्षित पानी, स्वस्थ हुन सधै हामी पिउँ ढुक्क मानी
१०. बस्छन् किटाणु फोहर पानी भरी, प्लेटफर्म बनाऔं धारा वरिपरी
११. जन्मैदेखि सिक्यौ हामी स्वाभिमानि बन्न, बन्द गरौ सरसफाईमा अरुको भर पर्न
१२. सरसफाई हो सभ्यता र विकासको पहिचान, रोग व्याधी हट्छ अनि बढ्छ आत्मसम्मान
१३. रोकिँदैन सरसफाईको हाम्रो अभियान, सरसफाईले बढाउँछ अभै हाम्रो शान
१४. विद्यालय फोहर भए ज्यानै जान्छ हाम्रो, सरसफाईको सुविधाले पढाई हुन्छ राम्रो
१५. बानी राम्रो सरसफाईको सानै देखी लाग्यो, सफा सुगधर भए पछि रोग व्याधी भाग्यो
१६. निरोगी र सुखी हुने एउटा अचुक जुक्ति, फोहोरमैला र फोहरी बानीबाट मुक्ति
१७. नदी नाला पोखरीको संरक्षण गरौं, ढल फोहर मिसाउन सबैले बन्द गरौं
१८. नदी नाला धिक्कादैछन् नमिसाऔं ढल, मानिस पशु सबैका लागी अमृतसरी जल
१९. यति कुरा कहिल्यै नबिस बाबुनानी, फोहोर छोएपछि हात धुन साबुन र पानी
२०. विद्यालय ज्ञान सीपको भण्डार हो छरौ मिलेर ज्योति, सरसफाई नै विकास र सभ्यताको आधार हो साथी
२१. कार्यालय हाम्रो प्रतिष्ठा र जीविकाको आधार, सफा सुन्दर पार्न हामी बनौं जिम्मेवार
२२. म एक व्यापारी, ग्राहक मेरा देवता, सुरक्षित खानेकुरा शुद्ध पानी पाइन्छ हजुर यता
२३. हानीकारक किटाणुको जमघट हुनसक्छ हातमा,साबुनपानीले हात धुने गरौ जोखिमपूर्ण अबस्थामा
२४. महिनावारी प्राकृतिक भूमिका हो भन्ने सबैले मानौ,भेदभाव गर्दा कानुनी सजाय भोग्नु पर्छ भन्ने जानौं
२५. भाडाकुँडाको उचित सफाइ र राख्ने सफा ठाउँ,सुकाउने चलन राम्रो सबैलाई यही बताउँ
२६. धाराबाट खेर जाने पानीलाई करेसाबारीमा प्रयोग गरी, दिनहुँ खाने गरौं हरिया ताजा तरकारी
२७. बालबच्चा बृद्धबृद्धाको सरसफाईमा उचित ध्यान दिऔ,रोग व्याधी र चिन्ताबाट सधै टाढै रहौं

९.४. लक्ष्य र अवधि

यस गाउँपालिका वास योजनाले नेपाल सरकार, खानेपानी मन्त्रालयद्वारा तयार पारिएको पूर्ण सरसफाई मार्गदर्शन, २०७३ (Total Sanitation Guideline, 2017) का सिद्धान्त, लक्ष्य तथा रणनीतिहरुलाई अंगिकार गरेको छ । त्यसैले यसमा प्रस्ताव गरिएका सरसफाईका कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन नेपाल सरकारको पूर्ण सरसफाई मार्गदर्शन, २०७३ ले (Total Sanitation Guideline, 2017) परिलक्षित गरेको, अवधि लक्ष्य र

सिद्धान्तका साथै दिगो विकास लक्ष्यले परिभाषित गरेका सरसफाईका सुविधास्तरका सुचकहरूलाई समेत तादाम्यता मिलाई सोहि बमोजिम कार्ययोजनाहरू तय गरी कार्यान्वयन गर्दै जाने लक्ष्य लिइएको छ ।

सोहि पूर्ण सरसफाई मार्गदर्शन, २०७३ ले परिभाषित गरेको सन २०३० सम्म “सबैको लागि र सधैको लागि पूर्ण सरसफाई” को अवस्था हासिल गर्नेतर्फ उन्मुख हुन यस गाँउपालिका बास गुरुयोजनाले सन २०३० सम्ममा सम्पूर्ण गाँउपालिकालाई पुर्ण सरसफाई युक्त गाँउपालिकाको स्तरमा पुऱ्याउने लक्ष्य लिएको छ । यसको लागि तपशिलका आवधिक योजनाहरू तय गरिएको छ ।

पहिलो चरण: यस चरणमा वि.सं. २०८० सम्ममा एक वडालाई पुर्ण सरसफाई युक्त वडा घोषणा गर्ने लक्ष्य लिइएको छ ।

दोश्रो चरण: यसचरणमा वि.सं. २०८४ सम्ममा थप ३ वटा वडालाई पुर्ण सरसफाई युक्त वडा घोषणा गर्ने लक्ष्य लिइएको छ ।

तेश्रो चरण: यसचरणमा वि.सं. २०८७ सम्ममा थप ३ वटा वडालाई पुर्ण सरसफाई युक्त वडा घोषणा गर्ने लक्ष्य लिइएको छ । सम्पूर्ण वडामा ठोस तथा तरल फोहोर व्यवस्थापन प्रणालीको व्यवस्था गरिने लक्ष्य लिइएको छ । सम्पूर्ण विद्यालय, सार्वजनिक स्थान तथा स्वास्थ्य र संघ संस्थाहरूमा महिलामैत्रि, अपाङ्गमैत्रि तथा बालमैत्रि शौचालयहरूको व्यवस्था गरिने छ ।

९.५. उद्देश्य:

मानिसको स्वास्थ्य र दैनिक जीवनयापनसंग सरसफाई सुविधाको प्रत्यक्ष सम्बन्ध रही आएको छ । सरसफाई सुविधाको समुचित विकास तथा विस्तारबाट आम मानिसको स्वास्थ्यमा अभिवृद्धि हुने हुँदा वातावरणीय सरसफाई र स्वच्छताका माध्यमबाट मानव जीवनस्तरमा सुधार गर्नका लागि यस रणनीति योजनाले तपसिलका उद्देश्यहरू लिएको छ ।

- खुला दिसामुक्त अवस्थाको दिगोपना कायम गर्ने ।
- सरसफाई र स्वच्छता सम्बन्धी बानी व्यवहार विकास गर्ने ।
- घरायसी तथा संस्थागत तहमा सरसफाई र स्वच्छताका सुविधाको समुचित प्रयोग,मर्मत सम्भार तथा स्तरोन्नती गर्ने ।
- सुरक्षित खानेपानीको सेवा सुनिश्चित गर्ने र घरायसी तथा संस्थागत तहमा पानी शुद्धीकरणका प्रवर्द्धन समेत गर्ने ।
- फोहोर मैला तथा मानव मलमुत्रीय फोहोरको सम्भव भएसम्म पुनःप्रयोग गर्ने वा तोकिएको मापदण्डका आधारमा विसर्जन गर्ने ।
- पोखरी तथा साना जलाशय र खोला खोल्सीहरूको संरक्षण गरी स्वच्छता तथा सुन्दरता कायम राख्ने ।

९.६. रणनीतिक कार्यहरू :

- समुदायहरूलाई समावेशी, प्रभावकारी तथा दिगो पद्धतिको माध्यमबाट सरसफाईका खुडकिलाहरूमा सुधार गर्नको लागि पूर्ण सरसफाई मार्गदर्शनलाई अनुशरण गरि कायान्वयन गरिने छ, यसले पूर्ण

सरसफाईको प्रतिफल निकाल्नको लागि समुदायलाई सहयोग गर्ने छ । पूण सरसफाई मार्गदर्शनले सफा घर, समुदाय, गाउँ, नगर र पालिकाको लागि स्पष्ट पद्यति र सूचकाङ्क समावेश गर्ने छ ।

- विभिन्न परिप्रेक्ष्य र भौगोलिक अवस्थिति अनुसार जन-मैत्री पद्यति, प्रविधि तथा बानीव्यवहार परिवर्तन गर्ने सामाग्रीहरूको विकास गरिने छ । यसमा दिगो बानीव्यवहार परिवर्तन गर्न, उत्प्रेरित र वजारीकरण गर्नको लागि सही बानीव्यवहार परिवर्तन गर्ने अनुगमन सूचकाङ्कहरूको पनि विकास गरिने छ ।
- संस्थागत सरसफाईका सेवाहरूको दिगोपनाको सुनिश्चितताको लागि अनुगमन प्रणालीलाई सुदढ गरिने छ ।
- खुला दिसामुक्त क्षेत्रहरूको प्रमाणीकरणको अध्ययन गरिने छ र सुधारका कार्यहरूको तर्जुमा गरी दिगोपना सुनिश्चित गरिने छ ।
- स्थानीय निकाय र वडाहरूले आ-आफ्नो क्षेत्रको लागि रणनीतिक सरसफाई योजना विकास गरी खुला दिसामुक्तको भूमिकालाई विस्तारित गरि सरसफाईका लागि उच्च माग वृद्धि गर्ने छ र पूर्ण सरसफाई प्राप्तिको लागि सरसफाईमा लगानी गर्ने छन ।
- सबै ठूला र मध्यम शहरहरूमा ढल सञ्जालको प्रक्रियावद्ध योजना तयार गरिने छ ।
- दिसाजन्य लेदोबाट ग्याँस र उर्जा उत्पादन गर्न प्रोत्साहित गरिने छ ।
- कम आय भएको क्षेत्रहरूमा विकेन्द्रित फोहोरपानी प्रशोधन प्रणालीहरूको निर्माण गर्न प्रोत्साहित गरिने छ ।
- शहरी सरसफाईको लागि अन्तर नगर सहयोग कार्यक्रम प्रवर्धनको लागि संभावना खोजिने छ र सबै प्रयासहरूलाई केन्द्रित गरिने छ ।
- मात्रामाभन्दा गुणस्तरमा ध्यान दिइ दिगो व्यवस्थापनलाई सुनिश्चित गर्ने मार्गनिर्देशक सिदान्तमा विकेन्द्रित फोहोरपानी प्रशोधन प्रणालीको केन्द्रित गरिने छ ।
- यो प्रणाली कायान्वयनको लागि यी शर्तहरू पुरा भएको हनुपर्ने छ : क) सरकारी वा सामुदायिक जग्गाको उपलब्धता, ख) समुदायले डिजाइन, कार्यान्वयन, सञ्चालन र मर्मत सम्भारमा इच्छा देखाएको, ग) केन्द्रिकित ढल प्रणालीको सञ्जालमा पहुँच नभएको उपयुक्त समुदायको पहिचान, घ) कोषको उपलब्धता पहिचान सहितको सञ्चालन र ममातसंभार योजनाको विकास भएको, ड) उपयुक्त डिजाइन मापदण्डहरू स्थापित भएको ।
- वर्षातको भल व्यवस्थापन गुरु योजनाको तयारी र शहरहरूमा बाढीको जोखिमको आधारमा नाली निर्माणलाई प्राथमिकता दिइने छ ।
- कालो पत्रे सडकसँगै निर्मित वर्षातको भल नालीलाई शहरी ढल प्रणाली बाट अलग गरिने छ ।
- स्थानीय निकाय, समुदाय र घरहरूको लागि दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन, विशेषगरी साना शहरहरूमा पूण सरसफाई कार्यक्रम अधि बढाउनका लागि, प्राथमिक विकास मुद्दाको रूपमा रहने छ । साना शहरहरूमा दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापनको सहयोगको लागि सेप्टिक ट्याङ्कको सजिलो डिजाइन र दिसाजन्य लेदोको प्रशोधन प्रणाली, अपरेसन म्यानुअल र संगठनात्मक र नियामक खाका तयार गरिने छ ।
- उपयुक्त ढङ्गाट व्यवस्थापन वा प्रशोधन गरिएको खण्डमा मानव दिसा पिसाबले कृषिको लागि महत्वपूर्ण श्रोतको काम गर्दछ । जस्तै: जब दिसा र पिसाबलाई छट्टै उपयोग गरिन्छ, यसले प्राङ्गारिक मलको काम गर्दछ । मिश्रित रूपमा वा संयुक्त रूपमा उपयोग गरी उर्जा उत्पादन गर्न सकिन्छ । श्रोतमा नै घटाउन, पुनःप्रयोग, रिसाइक्लिङ्गको विकल्पको खोजी गरिने छ ।

- खानेपानीको संरक्षण र फोहोरपानीको व्यवस्थापन अभ्यासमा स्वास्थ्य, स्वच्छता र बानीव्यवहार परिवर्तनका लागि समुदायको सहभागिता र सार्वजनिक शिक्षा दिने जस्ता विषयहरू आन्तरिक अवयव हुनेछन् ।
- सरसफाई योजनाको विकास र कार्यान्वयनको लागि संस्थागत व्यवस्थापन र सञ्चालन क्षमता सुदृढ गरिनेछ ।
- मुख्य मुख्य स्थानहरूमा अनुसन्धान तथा विकास गरी सार्वजनिक चर्पीहरूको निर्माण गरिने छ ।
- पालिकाहरूलाई प्राविधिक सहयोग गरी बालबालिका, लैङ्गिक र अपाङ्गता भएका व्यक्ति-मैत्री चर्पी निर्माणको लागि मार्गदर्शन तथा मापदण्ड तयार गरिने छ ।
- घना जनसंख्या भएको शहरहरूमा सार्वजनिक चर्पीहरूलाई दिगो सरसफाई सेवा प्रवाह गर्न व्यापारिक मोडेलको रूपमा हरिने छ । सहर र वरिपरिका वस्तिहरूमा सरसफाई सुविधा सुधारिने छ, जसको लागि उच्च गुणस्तरको डिजाइन र नुहाउने सुविधा सहितको सार्वजनिक शौचालय निर्माण, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको लागि सुधारिएको पहुँच र ठोस र तरल फोहर पदार्थको व्यवस्थापन भएको एकिकृत प्रणालीको विकास गरिने छ ।
- सञ्चालन मोडेलको लागि अन्तर-अनुदान वा व्यावसायिक सामाजिक जिम्मेदारी मोडेललाई अगाडि सारिने छ ।
- बसपार्क, मनोरञ्जन स्थलहरू, बजारक्षेत्रहरू जस्ता सार्वजनिक स्थलहरूमा निर्माण गरिने शौचालयहरू बालबालिका, महिला तथा अपाङ्ग मैत्री हुने छन् ।

९.७. कार्यनीतिहरू

पूर्ण सरसफाई रणनीतिक योजनाले निर्धारण गरे अनुसारका लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्नको लागि देहाय बमोजिमको कार्यनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ ।

- पूर्ण सरसफाई रणनीतिक योजना तर्जुमा,स्वीकृत तथा कार्यान्वयनमा पालिका र वडा कार्यालय र सम्बन्धित तहका खानेपानी,सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समितिले जिम्मेवारी बहन गर्ने ।
- स्थानीय तह र सहयोगी संस्थाहरू बीचमा समझदारीपत्रमा हस्ताक्षर गरेर मात्र कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- पूर्ण सरसफाईको क्षेत्रमा कार्य गर्ने निकायहरू बीच समन्वय, संयुक्त कार्ययोजना र सहकार्य गर्ने ।
- रणनीतिक योजना कार्यान्वयनका लागि पालिकाबाट बजेट विनियोजन गर्ने, अन्य स्थानीय स्रोत साधनको पहिचान र परिचालन गर्ने ।
- तरल तथा ठोस फोहोर व्यवस्थापन, सार्वजनिक शौचालय निर्माण तथा व्यवस्थापन आदिमा सार्वजनिक/स्थानीय तह र नीजि क्षेत्र बीच साभेदारी (Public Private Partnership/PPP) पद्धति अपनाउने ।
- पालिका क्षेत्रको फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा स्वस्थकर आनीबानीको विकास गरि पूर्ण सरसफाई उन्मुख अबस्था हासिल गर्न सरसफाई आचारसंहिता लागू गर्ने ।
- गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका मानवस्रोत पहिचान गरि अभियानमा परिचालन गर्ने ।
- सुचना, सञ्चार, शिक्षा, व्यवहार परिवर्तन सम्बन्धि क्रियाकलापहरू सञ्चालन गरी आम परिचालनको वातावरण सिर्जना गर्ने ।
- पालिका तथा वडाहरू र विद्यालयहरूमा सरसफाई कोष स्थापना तथा वृद्धि र सञ्चालन गर्ने ।

- गाउँपालिका तथा वडा स्तरमा पूर्ण सरसफाई तथा खाद्य अनुगमन तथा प्रमाणिकरण संयन्त्र गठन र परिचालन गर्ने ।
- आवश्यकतानुसार परामर्श, प्रोत्साहन गर्ने र उल्लेखनीय कार्य गर्नेलाई पुरस्कार, कदर, सम्मान गर्ने,
- असहाय तथा अति विपन्न परिवार, विपन्न परिवारका अपांगता भएका मानिसहरुको सरसफाई सुविधामा पहुँचका लागि विशेष पहलकदमी चाल्ने ।
- नियमित बैठक तथा समिक्षा गोष्ठीहरु आयोजना गरि रणनीतिक योजना कार्यान्वयन र उपलब्धीको प्रभावकारीतालाई बढाउने ।

९.८. पूर्ण सरसफाई उन्मुख समुदाय कार्ययोजना

क्र.स	कृयाकलापहरु	प्रमुख जिम्मेवारी	सहजीकरण सहयोग
१	पूर्ण सरसफाई सम्बन्धी ५ दिने प्रशिक्षक प्रशिक्षण तालिम सञ्चालन गर्ने (पूर्ण सरसफाई अभियानका कर्मचारीहरु, र छनोट गरिएका प्रतिनिधिहरु -शैक्षिक,स्वास्थ्य, सामाजिक विकास, खानेपानी, मिडिया आदि क्षेत्र)	एम वास सिसि, सहयोगी निकाय	पालिका / वडा, सहयोगी निकाय, विकास साभेदार
२	तालिम प्राप्त जनशक्तिको उपस्थितीमा टोल टोलमा आम भेला गरी पूर्ण सरसफाईको बारेमा सचेतना जगाई समति, अनुगमन समिति गठन गर्ने	वार्ड वास सिसि, सहजकर्ता	पालिका / वडा, सहयोगी निकाय, विकास साभेदार
३	सहभागितात्मक रुपमा आधारभुत तथ्यांक विश्लेषण गरी कार्य योजना तथा लक्ष्य सीमा निर्धारण गर्ने	सम्बन्धित समन्वय समिति, सहजकर्ता	पालिका / वडा, सहयोगी निकाय, विकास साभेदार
४	समुदाय स्तरीय ट्रिगरिंग / मास बैठक गरी पूर्ण सरसफाई बारेमा तपशिलका विषयमा जनचेतना जगाई अभियान चलाउने	एम/वार्ड वास सिसि, सहजकर्ता	पालिका, वडा कार्यालय, तालिम प्राप्त मानव संसाधनहरु, विकास साभेदार
५	चर्पीको समूचित प्रयोग सम्बन्धी गतिविधि सञ्चालन गर्ने (प्रयोगकर्तामैत्री, छाना, ढोका, बार, खाडल सम्बन्धी सुधार, सफा गर्ने सामग्री, चप्पल आदिको व्यवस्था, बेबी पट) असुरक्षित चर्पीलाई विस्थापित गरी सुरक्षित चर्पी निर्माण गराउने, दिसाको लेदो व्यवस्थापन, पिसाबलाई मलको रुपमा प्रयोग गर्ने)	समन्वय समिति, महिला स्वास्थ्य स्वयम् सेविका, शिक्षक, विद्यार्थी, सहजकर्ता	पालिका, वडा कार्यालय, विकास साभेदार
६	व्यक्तिगत सरसफाई : हात धुने स्टेशन (साबुन सहितको) निर्माण तथा प्रयोग, जोखिमपूर्ण ६ अवस्था र हात धुने तरिका बारेमा ज्ञान र सीप विकास, अन्य व्यक्तिगत सरसफाई अभियान	समन्वय समिति, महिला स्वास्थ्य स्वयम् सेविका, शिक्षक, विद्यार्थी, सहजकर्ता	पालिका, वडा कार्यालय, विकास साभेदार

७	महिनावारी हुँदाको सरसफाई सम्बन्धी सचेतना फैलाउने, कपडाको प्याड बनाउने सीप विकास गर्ने, र स्थानीय बजारमा सेनेटरी प्याडको सहज उपलब्धता गराउने	गाउँपालिका,वार्ड,क्लष्टर, टोल समिति, स्वास्थ्य चौकी,सहजकर्ता	पालिका,वडा कार्यालय, विकास साभेदार
८	सुरक्षित पानीमा पहुँच तथा प्रयोग : पानीको स्रोत वरिपरिको सफाइ (प्लेटफर्म), निकाशा, पानीको भाडाको सफाइ र छोपेर राख्ने अभ्यास	सम्बन्धित घर,संस्थागत निकाय	पालिका,वडा कार्यालय, विकास साभेदार
९	पानीमा हानिकारक तत्व तथा किटाणु नभएको सुनिश्चितता (गुणस्तर परिक्षण) पानी सुद्धिकरण गर्ने साधन तथा विधिको प्रयोग,	सम्बन्धित घर,संस्थागत निकाय,सहयोगी निकाय	पालिका,वडा कार्यालय, विकास साभेदार, खानेपानी कार्यालय
१०	सुरक्षित खानाको प्रयोग : - खानेकुरा, पानी छोपेर राख्ने, बासी तथा सडेगलेका, म्याद नाघेका खानेकुरा नखाने, - गाजर,मुला, फलफूल धोएर खाने, - सफा भान्सा, भाडाकुँडा सफा र्याकमा राख्ने	वार्ड,क्लष्टर,टोल वास सिसि, सम्बन्धित घर, सहजकर्ता	पालिका,वडा कार्यालय, विकास साभेदार
११	घरायसी सरसफाई : बडाने, लिपपोत गर्ने, - भाडा माभ्ने जुठेल्लु बनाउने, चाङ्ग बनाउने, - ठोस फोहोरमैलाको स्रोतमै वर्गीकरण गरी मल बनाउने, पुनः प्रयोग गर्ने, सामग्री बनाउने, विक्री गर्ने जस्ता अभ्यास बसाउने - फोहर मलाई तथा डष्टबिनको प्रयोग गर्ने, सुधारिएको चुल्होको प्रयोग, - गोठ तथा भकारो सुधार, - सिलौटा सुरक्षित स्थानमा छोपेर राख्ने, - करेसावारी एवं फूलबारी निर्माण	वार्ड,क्लष्टर,टोल वास सिसि, सम्बन्धित घर, सहजकर्ता	पालिका,वडा कार्यालय, विकास साभेदार, वन,कृषी, पशुसेवा कार्यालय
१२	सरसफाई आचारसंहिता बोर्ड टोल टोलमा राख्ने र प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने गराउने	सम्बन्धित तहका समितिहरु	पालिका,वडा, प्रहरी चौकी, विकास साभेदार
१३	टोल सरसफाई - शूरुमा साप्ताहिक, पछि पाक्षिक) : सार्वजनिक स्थल, पोखरी, ताल, खोला, नदी, ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थल आदि) क्षेत्र	पालिका, वडा, टोल, बजार तहका समितिहरु	पालिका,वडा, उद्योग वाणिज्य संघ,आदि सरोकारवाला निकाय,विकास साभेदार
१६	पसलेहरुसँग समन्वय गरी खानेपानी र सरसफाईका सामग्रीहरु स्थानीय बजारमा सुपथ मुल्यमा पाइने व्यवस्था मिलाउने	पालिका र वडा समन्वय समिति	पालिका /वडा, सहयोगी निकाय विकास साभेदार

१७	घरदैलो कार्यक्रम गरी प्रगती अनुगमन गर्दै आवश्यकतानुसार प्रसंशा, उत्प्रेरणा जगाउने, प्रतिबद्धता लिने	वास समन्वय समिति, अनुगमन समिति, सहजकर्ता	पालिका, वडा, सहयोगी निकाय, विकास साभेदार
१८	टोल, वडा, पालिका स्तरीय अनुगमन संयन्त्र परिचालन गर्ने	सम्बन्धित समन्वय समिति	पालिका, वडा, विकास साभेदार
१९	टोल टोलमा भिडियो प्रदर्शन तथा उत्प्रेरणा, नाटक, गीत नाँच आदि कार्यक्रम गर्ने	सम्बन्धित समन्वय समिति	वार्ड वास सिसि, वडा, विकास साभेदार
२०	मासिक रुपमा टोल भेला गरी प्रगती समिक्षा, अभिमुखीकरण तथा कार्य योजना	टोल तहका समितिहरु	वार्ड वास सिसि, वडा, विकास साभेदार
२१	तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्ने	सम्बन्धित समन्वय समिति	पालिका, वडा, विकास साभेदार सहयोगी निकाय
२२	स्थानीय परिवेश र भाषा अनुरूप सूचना, शिक्षा र सञ्चार सामग्रीहरुको (होर्डिङ्ग बोर्ड, भित्ते लेखन, पोष्टर) विकास र वितरण	सम्बन्धित समन्वय समिति	पालिका, वडा, विकास साभेदार सहयोगी निकाय
२३	खानेपानी, सरसफाई, स्वच्छता सम्बन्धी दिवस, सप्ताह मनाउने	सम्बन्धित समन्वय समिति	पालिका, वडा, विकास साभेदार सहयोगी निकाय
२४	जिल्लाभिन्न/ अन्तर वडा / अन्तर टोल अवलोकन भ्रमण गराउने	सम्बन्धित समन्वय समिति	पालिका, वडा, विकास साभेदार सहयोगी निकाय
२५	समुदाय तथा टोल स्तरमा सरसफाई स्रोत केन्द्र स्थापना र सञ्चालन गराउने	सम्बन्धित समन्वय समिति	पालिका, वडा, विकास साभेदार सहयोगी निकाय
२५	वडा तथा टोल स्तरमा सरसफाई कोष स्थापना र सञ्चालन गराउने	वार्ड वाससिसि, टोल समिति	पालिका, वडा, विकास साभेदार सहयोगी निकाय
२६	सुरक्षित खाना सम्बन्धी सचेतना, बजारमा खाद्य सुरक्षा अनुगमन	पालिका र वडा कार्यालय	पालिका र वडा कार्यालय
२७	पुरस्कार तथा सम्मान - व्यक्ति, घर, टोल, संस्था)	सम्बन्धित समन्वय समिति	पालिका, वडा, विकास साभेदार सहयोगी निकाय

२८	पूर्ण सरसफाई उन्मुख टोल तथा वडा घोषणा पूर्वको संयुक्त अनुगमन तथा प्रमाणीकरण	सम्बन्धित तथा उपल्लो तहको समन्वय समिति	पालिका, वडा, सहयोगी निकाय / सहजीकरण गर्ने निकाय
२९	पूर्ण सरसफाई उन्मुख घर, टोल, वडा, अनुगमन, प्रमाणीकरण र घोषणा	सम्बन्धित तथा उपल्लो तहको समन्वय समिति	पालिका, वडा, सहयोगी निकाय / सहजीकरण गर्ने निकाय
३०	घोषणा पश्चातको समिक्षा तथा दिगोपनाका लागि कार्य योजना तर्जुमा	एम, वार्ड, टोल वास सिसि	पालिका, वडा, सहयोगी निकाय / सहजीकरण गर्ने निकाय

९.८.१. अपेक्षित उपलब्धिहरू

उपलब्धि नं. १ : समुदायका सबै घर परिवारले पक्की शौचालयको स्तरोन्नति गरी पूर्णरूपमा प्रयोग गरेका हुनेछन् ।

उपलब्धि नं. २ : खुल्ला रूपमा फोहोर फाल्ने प्रवृत्तिको नियन्त्रण र न्युनिकरण भएको हुनेछ । सो प्रयोजनका लागि कम्तिमा एउटा व्यवस्थित ल्याण्डफिल साइटको निर्माण हुनेछ ।

उपलब्धि नं ३ : गाउँपालिकामा सार्वजनिक शौचालय निर्माण भइ व्यवस्थित रूपमा संचालनमा आउने छन ।

उपलब्धि नं ४ : समुदायका कम्तिमा आधा घरपरिवारको शौचालयको मानवजन्य लेदो व्यवस्थापन भएको र बांकी आधा घरपरिवारको स्वयमले नै सुरक्षित व्यवस्थापन गरेका हुनेछन् ।

उपलब्धि नं ५: समुदायका सम्पूर्ण व्यक्तिहरूले जोखिमपूर्ण अवस्थामा साबुन पानीले हात धोएका हुने छन् ।

उपलब्धि नं ६: समुदायका सम्पूर्ण महिलाहरूले महिनावारी स्वच्छताको महत्व बारे जानकारी पाउने छन । स्यानिटरी प्याड र पुनःप्रयोग गर्न मिल्ने सफा कपडाको प्रयोग गरेका हुनेछन् ।

उपलब्धि नं.७ : वडा सभा र गाउँ सभाबाट प्रत्येक वर्ष खासस्व योजना कार्यान्वयनको लागि बजेट विनियोजन गर्नुका साथै प्रभावकारि नेतृत्वदायि भूमिका निर्वाह गरेका हुनेछन ।

९.९.पूर्ण सरसफाई उन्मुख विद्यालय

आगामी १० वर्ष भित्रमा गाउँपालिकामा रहेका सम्पूर्ण विद्यालयहरूमा सुरक्षित खानेपानी र प्रयोगकर्ता मैत्रि शौचालय संरचनाको विकास गरि वासमा तीन तारे विद्यालय घोषणा हुनेछ ।

१.१.१. रणनीतिक कार्यहरू

- विद्यालयको हाताभित्र पर्याप्त “वास” सेवाहरूको व्यवस्थापन गरिने छ ।
- “वास” सेवाहरूको योजना गर्दा बालबालिका, लैङ्गिक र अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अवस्थालाई विशेष ध्यान दिई प्रविधिगत रूपमा पर्याप्त पानीको व्यवस्था र छात्र तथा छात्राको लागि छट्टाछट्टै चपीहरूको साथै साबुन पानीले हात धुने र महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन समेतलाई ध्यान दिइने छ ।
- विद्यालयमा सुरक्षित पानी, सफा चर्पी र स्वच्छता शिक्षाको अभ्यासलाई प्राथमिकता दिई हाजिरी दरमा मात्र वृद्धि नभई बालबालिकामा राम्रो शैक्षिक अभ्यास गर्ने बानीको विकास गराइने छ । विद्यालय सरसफाईको लागि विद्यार्थी संख्याको आधारमा पर्याप्त मात्रामा प्यान तथा यूरिनलहरूको व्यवस्था गरिने छ । विद्यालय हाताभित्र फोहोरमैला फ्याक्न खाल्डो अनिवार्य हुने छ ।
- पालिकाले ३ ताराको प्रमाणीकरण प्रक्रिया र अनुगमन गर्ने विधि परिभाषित गर्नेछ । प्रमाणीकरण र अनुगमन प्रक्रियालाई सरल बनाइनेछ र थोरै अगुमनका सूचकाङ्क राखिने छ जसले प्रत्येक ताराको लागि प्रगति मापन गर्ने छ ।

१.१.२. कार्ययोजना

क्र.स	कृयाकलापहरू	प्रमुख जिम्मेवारी	सहजीकरण सहयोग
१	शिक्षक, बाल क्लब, अभिभावक संघ, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, सरसफाई फोकल शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि	एसवाससिसि, विद्यालय	पालिका विकास साभेदार
२	प्रयोगकर्ता मैत्री (लैंगिक, महिनावारी मैत्री, अपाङ्गतामैत्री) शौचालयनिर्माण, स्तरोन्नती, संचालन तथा व्यवस्थापन	विद्यालय, एसवाससिसि,	पालिका
३	विद्यालयमा सेनेटरी प्याड लगायतका व्यक्तिगत सरसफाई प्रवर्द्धनको सामग्रीको व्यवस्था (टावेल, नड.कटर, ऐना आदि)	विद्यालय एसवाससिसि,	पालिका विकास साभेदार
४	वालमैत्री सुविधायुक्त पानी धाराको व्यवस्था	एसवाससिसि, विद्यालय	पालिका, पालिका विकास साभेदार
५	वाल वालिका मैत्री सुविधा भएको हात धुने निश्चित स्थान निर्माण	एसवाससिसि, विद्यालय	,पालिका विकास साभेदार
६	विद्यालय सरसफाई कोष वृद्धि तथा सञ्चालन	एसवाससिसि, विद्यालय	पालिका, पालिका विकास साभेदार
७	पूर्ण सरसफाई प्रवर्द्धनात्मक क्रियाकलापहरू सञ्चालन (र्याली, हाजिरी जवाफ, घरदैलो, गीत, नाच, नाटक ई.)	एसवाससिसि, विद्यालय	पालिका, पालिका विकास साभेदार
८	सरसफाई स्रोत केन्द्र सञ्चालन	एसवाससिसि, विद्यालय	पालिका, पालिका विकास साभेदार
९	विद्यालयमा सरसफाई सम्बन्धी चेतनामूलक कृयाकलाप सञ्चालन	एसवाससिसि, विद्यालय	पालिका, पालिका विकास साभेदार

१०	विद्यालयद्वारा समुदायमा सरसफाई सचेतना अभिवृद्धि, अनुगमन तथा अभिप्रेरणा जगाउने	एसवाससिसि, विद्यालय	पालिका, वडा
११	सरसफाई फोकल शिक्षकबाट सरसफाई सम्बन्धी कक्षा सञ्चालन	एसवाससिसि, विद्यालय	पालिका, वडा
१२	सरसफाई आचारसंहिता लागू गर्ने (फेलेक्स वा भित्तेलेखन)	एसवाससिसि, विद्यालय	वडा, पालिका विकास साभेदार
१३	साप्ताहिक तथा वार्षिक कार्ययोजना तयार पारी कार्यान्वयन गर्ने	एसवाससिसि, विद्यालय	पालिका
१४	लैंगिक समावेसी सरसफाई अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण योजना तयारी तथा कार्यान्वयन	एसवाससिसि, विद्यालय	पालिका
१५	अन्तर विद्यालय अवलोकन भ्रमण	एसवाससिसि, विद्यालय	पालिका, विकास साभेदार
१६	समिति, बाल क्लबको नियमित बैठक, समिक्षा	एसवाससिसि, विद्यालय	वडा, पालिका, विकास साभेदार
१७	पूर्ण सरसफाईउन्मुख विद्यालय घोषणा पूर्वको अनुगमन	विद्यालय, वार्ड वास सिसि	एम वास सिसि, विकास साभेदार
१८	पूर्ण सरसफाईउन्मुख विद्यालय घोषणा	एसवाससिसि, विद्यालय	वडा, पालिका, विकास साभेदार

९.९.३. अपेक्षित उपलब्धिहरु

उपलब्धि नं. १ सबै सामुदायिक र संस्थागत शिक्षालयमा बाल, अपाङ्ग र लैंगिकमैत्री शौचालय भएका हुनेछन ।

उपलब्धि नं. २ सबै सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयहरुमा खानेपानीको व्यवस्था हुनेछ भने शौचालयहरु नियमित सरसफाई गरी प्रयोग योग्य हुनेछ ।

उपलब्धि नं. ३ विद्यार्थी, अभिभावक, शिक्षक तथा सरोकारवालाहरुमा वासमा तीन तारे विद्यालयको वारेमा अभिमुखीकरण गरी वासमा तारे विद्यालयका सबै सूचक पुरा गरी सम्पूर्ण विद्यालयहरु पूर्णसरसफाई क्षेत्रको रुपमा विकसित भएको हुनेछ ।

९.१०. कार्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थाहरुमा खानेपानी सरसफाई र स्वच्छता

आगामी पाँच वर्षमा यस गाउँपालिका भरिका सबै सरकारी, गैह्र सरकारी र निजि क्षेत्रका कार्यालयहरुमा सुरक्षित खानेपानी र स्वच्छ शौचालयको व्यवस्था हुनेछ ।

९.१०.१. रणनीतिक कार्यहरु :

- बालबालिका, लैङ्गिक र अपाङ्गता भएका व्यक्ति-मैत्री “वास” सेवाहरुको पर्याप्तता साथै साबुन पानीले हात धुने र महिनावारी सरसफाई व्यवस्थापनको प्रावधान सुनिश्चित गरिने छ ।

- सार्वजनिक संस्थाहरूले सुरक्षित, सफा चर्पी र उचित स्वच्छता अभ्यास कायम गर्नुपर्ने छ । संस्थाको हाताभित्र फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने खाल्डो हनुपर्ने छ ।

९.१०.२. सरकारी तथा गैरसरकारी कार्यालयहरूमा पूर्ण सरसफाई प्रबर्द्धन कार्ययोजना

क्र.स	कृयाकलाप	प्रमुख जिम्मेवारी	सहजीकरण सहयोग
१	कर्मचारीहरूको बैठक बसी सरसफाईको अवस्था विश्लेषण गरि कार्य योजना तयार पार्ने, सरसफाई फोकल पर्सन तोक्ने	सम्बन्धित कार्यालय तथा संघसंस्थाका वासिसिसिमा आवद्ध व्यक्तिहरु	एमवासिसिसि, विकास साभेदार
२	सरसफाई कार्य योजना, सरसफाई आचारसंहिता बनाई कार्यान्वयन गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय तथा संघसंस्थाका फोकल पर्सन	एमवासिसिसि, विकास साभेदार
३	कार्यालयहरूमा प्रयोगकर्तामैत्री शौचालय निर्माण तथा स्तरोन्नती गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय, फोकलपर्सन	एमवासिसिसि, विकास साभेदार
४	कार्यालयमा महिलाका लागि कम्तिमा १ महिनावारी शौचालयको व्यवस्था गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय, फोकलपर्सन	एमवासिसिसि, विकास साभेदार
५	चर्पी सरसफाई सामग्रीको व्यवस्थापन र प्रयोग गरी चर्पीको सरसफाई कायम राख्ने	सम्बन्धित कार्यालय, फोकलपर्सन	एमवासिसिसि, विकास साभेदार
६	सावुन पानीले हात धुने स्थान र सावुनको उपलब्धता गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय, फोकलपर्सन	एमवासिसिसि, विकास साभेदार
७	व्यवस्थित खानेपानीको व्यवस्थापन तथा सुरक्षित पिउनेपानीको व्यवस्था मिलाउने (पानी सुद्धिकरण)	सम्बन्धित कार्यालय, फोकलपर्सन	एमवासिसिसि, विकास साभेदार
८	कार्यालयमा पूर्ण सरसफाई तथा बानी परिवर्तन सम्बन्धी अभिमुखिकरण सञ्चालन गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय,	एमवासिसिसि, विकास साभेदार
९	फोहोर व्यवस्थापनको लागि जैविक तथा अजैविक फोहोरलाई अलग अलग छुट्याउने तथा व्यवस्थापन गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय, फोकलपर्सन	एमवासिसिसि, विकास साभेदार
१०	कर्मचारीको व्यक्तिगत सरसफाई तथा कार्यालय तथा कार्य कक्षको सरसफाईलाई पनि कार्य सम्पादन मूल्यांकनको रुपमा लागु	सम्बन्धित कार्यालयका प्रमुख,फोकल	एमवासिसिसि, विकास साभेदार

	गर्ने	पर्सन	
११	कार्यालय परिसर, कोठा सफा राख्ने, कोठाहरुमा डष्टबिनको प्रयोग गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय,फोकल पर्सन	एमवासिसिसि, विकास साभेदार
१२	कार्यालय हाता भित्र फूल तथा बगैचा बनाइ हरियाली कायम गर्नको लागि वृक्षारोपण गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय	एमवासिसिसि, विकास साभेदार
१३	प्रत्येक कर्मचारी बैठकमा सरसफाईको एजेण्डा माथि छलफल गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय, फोकलपर्सन	एमवासिसिसि, विकास साभेदार
१४	कार्यालयहरुमा सरसफाई सम्बन्धि सन्देशहरु राख्ने	सम्बन्धित कार्यालय,फोकल पर्सन	एमवासिसिसि, विकास साभेदार
१५	आवश्यकतानुसार भवन तथा कम्पाण्ड रंगरोगन गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय	नेपाल सरकार, पालिका
१६	साप्ताहिक तथा अन्य समयमा आयोजना गरिने सरसफाई अभियानमा सहभागीता जनाउने	सम्बन्धित कार्यालय कर्मचारी सबै	पालिका, एमवासिसिसि,विकास साभेदार
१७	गाउँपालिका परिषद्, विश्व वातावरण दिवस, राष्ट्रिय सरसफाई सप्ताहको अवसरमा खानेपानी तथा पूर्ण सरसफाई प्रवर्द्धनमा उत्कृष्ट कार्य गर्ने व्यक्ति,कार्यालय तथा संघसंस्थालाई पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय, एमवासिसिसि,	पालिका, विकास साभेदार
१८	कार्यालय सरसफाई सम्बन्धी अनुगमन तथा मुल्यांकन गरी (बार्षिक २ पटक) प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्ने	एमवासिसिसि, संयुक्त अनुगमन समूह	पालिका,विकास साभेदार
१९	पूर्ण सरसफाई उन्मुख अवस्था हासिल भएपछि सम्बन्धित निकायमा अनुगमन तथा प्रमाणीकरणका लागि समन्वय गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय प्रमुख,फोकलपर्सन	एम/वार्ड वास सिसि
२०	पूर्ण सरसफाई उन्मुख कार्यालय घोषणा तथा हरियो स्टीकर टाँस गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय र वासिसिसि	एम वास सिसि, पालिका, विकास साभेदार

९.१०.३. अपेक्षित उपलब्धिहरु

उपलब्धि नं. १ सम्पूर्ण कार्यालयहरुमा प्रयोगकर्तामैत्री शौचालय, खानेपानी र हात धुने व्यवस्था भएको हुनेछ ।

उपलब्धि नं. २ सबै कार्यालयहरुमा आआफ्नो कार्यालयको व्यवस्थापनका साथै रंगरोगन र बगैचा

व्यवस्थित भएको हुनेछ ।

उपलब्धि नं. ३ सम्पूर्ण कर्मचारीहरुको सरसफाई सम्बन्धि व्यवहारमा परिवर्तन आएको हुनेछ ।

९.११. स्वास्थ्य संस्था सरसफाई प्रबर्द्धन कार्ययोजना

क्र. स	कृयाकलाप	प्रमुख जिम्मेवारी	सहजीकरण तथा सहयोग
१	कर्मचारीहरुको बैठक बसी पूर्ण सरसफाईको बारेमा छलफल गर्ने,सरसफाई फोकल पर्सन तोक्ने	सम्बन्धित कार्यालय प्रमुख, फोकल पर्सन	एम/वार्ड वाससिसि
२	अवस्था विश्लेषण गरी कार्य योजना तयार पार्ने	सम्बन्धित कार्यालय तथा फोकल पर्सन	एम/वार्ड वाससिसि, विकास साभेदार
३	सामुदायिक महिला स्वयम् सेविका,स्वस्थ आमा समूहहरुलाई पूर्ण सरसफाई सम्बन्धी अभिमुखीकरण गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय, एम वार्ड वाससिसि	पालिका, विकास साभेदार
४	सरसफाई आचारसंहिता बनाई कार्यान्वयन गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय फोकल पर्सन	एम/वार्ड वाससिसि, विकास साभेदार
५	सामुदायिक महिला स्वयम् सविकाहरुको मासिक बैठकमा सरसफाई बारे छलफल गर्ने, वडामा परिचालन गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय फोकल पर्सन	एम/वार्ड वाससिसि, विकास साभेदार
६	आवश्यकतानुसार शौचालयहरुलाई स्तरोन्नती गरि प्रयोगकर्तामैत्री बनाउने (बाल,लैंगिक, अपांगता, सुत्केरी,विरामी, महिनावारीमैत्री)	सम्बन्धित कार्यालय, फोकलपर्सन,वार्ड वास सिसि	पालिका, विकास साभेदार
७	शौचालय प्रयोगपछि हात धुनका लागि प्रयोगकर्तामैत्री हात धुने स्टेशन निर्माण तथा सावुन र पानीको व्यवस्थापन गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय, फोकलपर्सन,वार्ड वास सिसि	पालिका, विकास साभेदार
८	फोहोर व्यवस्थापनको लागि जैविक तथा अजैविक फोहोरलाई अलग अलग छुट्याउने तथा व्यवस्थापन गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय, फोकलपर्सन	पालिका, विकास साभेदार
९	जोखिमयुक्त फोहोरहरुको उचित संकलन र विर्सजन (स्वास्थ्य मापदण्ड बमोजिम)	सम्बन्धित कार्यालय, फोकलपर्सन	पालिका, विकास साभेदार
१०	इन्सिरेटर निर्माण तथा व्यवस्थापन (नभएका आवश्यकमा)	सम्बन्धित कार्यालय, फोकलपर्सन	पालिका,विकास साभेदार
११	व्यवस्थित तथा प्रयोगकर्तामैत्री सुरक्षित खानेपानी को सेवा उपलब्ध गराउने (पानी सुद्धिकरण, बाल तथा अपांगमैत्री)	सम्बन्धित कार्यालय, फोकलपर्सन	पालिका, विकास साभेदार
१२	कार्यालय परिसर, कोठा सफा राख्ने, कोठाहरुमा डष्टबिनको प्रयोग गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय,फोकल पर्सन	पालिका, विकास साभेदार
१३	कार्यालय हाता भित्र फूल तथा बगैचा बनाइ हरियाली कायम गर्नको लागि वृक्षारोपण गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय	पालिका, विकास साभेदार
१४	कार्यालयहरुमा सरसफाई सम्बन्धी सन्देशहरु राख्ने	सम्बन्धित कार्यालय,फोकल पर्सन	एम/वडा वाससिसि, विकास साभेदार

१५	खानेपानी,सरसफाई,स्वच्छता सम्बन्धी दिवसहरु मनाउने	सम्बन्धित कार्यालय	एम/वडा वाससिसि, विकास साभेदार
१६	पूर्ण सरसफाई उन्मुख अवस्था हासिल भएपछि सम्बन्धित निकायमा अनुगमन तथा प्रमाणीकरणका लागि समन्वय गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय	एम/वार्ड वाससिसि
१७	पूर्ण सरसफाई उन्मुख स्वास्थ्य संस्था घोषणा गर्ने	सम्बन्धित कार्यालय र वार्ड वाससिसि	विकास साभेदार

९.१२. शहरी क्षेत्रमा सरसफाई सामग्रीको बजारीकरण र सरसफाई प्रवर्द्धन कार्ययोजना

आगामी दश वर्षमा यस गाउँपालिका भरिका सबै बजार क्षेत्रमा ठोस तथा तरल फोहोर व्यवस्थापन प्रणाली स्थापना भएको हुने छ ।

क्र. स	कृयाकलापहरु	प्रमुख जिम्मेवारी	सहजीकरण सहयोग
१	बजार स्तरीय खानेपानी,सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समिति गठन गर्ने वा बजार व्यवस्थापन समितिलाई नै बजार क्षेत्रमा पूर्ण सरसफाई प्रवर्द्धनमा जिम्मेवारी तोक्ने	एम/वार्ड वास सिसि	उद्योग वाणिज्य संघ, पालिका, विकास साभेदार
२	बजार भेला गरि कार्य योजना तयार पार्ने र कार्यान्वयन गर्ने	बजार समिति, एम/वार्ड वास सिसि	उद्योग वाणिज्य संघ, पालिका, विकास साभेदार
३	ठाउँ ठाउँमा शिक्षा, सूचना, सावधान मूलक बोर्डहरु राख्ने (घर पसल, होटल आदिसँग साभेदारिता तथा सौजन्यमा)	बजार समिति, एम/वार्ड वास सिसि	उद्योग वाणिज्य संघ, पालिका, विकास साभेदार
४	घरायसी तहमा फोहोरलाई स्रोत मै वर्गीकरण गरि डष्टबिन, बोरामा राख्ने, मल बनाउने, वा ल्याण्डफिल साइटमा पठाउने	बजार समिति, बजारबासी,टोल	पालिका /सहयोगी निकाय
५	फोहोर मैला व्यवस्थापन सम्बन्धी बजार स्तरीय आचारसंहिता निर्माण तथा कार्यान्वयन गराउने	बजार समिति, एम/वार्ड वास सिसि	पालिका /सहयोगी निकाय
६	साप्ताहिक रुपमा सार्वजनिक स्थलको सरसफाई गर्ने (राजमार्ग,सडक, धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थलहरु, ताल,पोखरी,खोला आदि)	बजार समिति, एम/वार्ड/टोल वास सिसिसि	पालिका, बजार व्य स, टोल विकास समिति
७	फूलबारी निर्माण, करेसाबारी निर्माण, कौशी खेती सम्बन्धी अभियान चलाउने	पालिका/वडा समन्वय समिति,बजार,टोल समिति	कृषि कार्यालय/सहयोगी निकाय
८	सार्वजनिक शौचालय निर्माण तथा स्तरोन्नती र	बजार समिति,	पालिका, उद्योग संघ, विकास

	व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य गर्ने	सा.शौ.सं.स., एम/वार्ड/टोल वास सिसि	साभेदार
९	व्यवस्थित र सुरक्षित खानेपानी निर्माण तथा व्यवस्थापन, पानी शुद्धीकरण विधि सम्बन्धी कार्यमूलक तथा सचेतनामूक गतिविधिहरु सञ्चालन गर्ने	एम/वार्ड वास सिसि, ब.व्य.स.	पालिका, विकास साभेदार
१०	ढल निर्माण तथा व्यवस्थापन गर्ने (आवश्यक स्थानमा)	एम/वार्ड वास सिसि	पालिका, विकास साभेदार
११	सेनेटरी ल्याण्डफिल साइट निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने (पालिकामा कम्तिमा १)	एम/वार्ड वास सिसि	पालिका, विकास साभेदार
१२	प्लाष्टिकको भोलामुक्त सफा शहर अभियान चलाउने	एम/वार्ड वास सिसि, ब.व्य.स.	पालिका, विकास साभेदार, उद्योग वा.सं
१३	आवश्यक स्थानहरुमा बधशालाहरु निर्माण गर्ने	व्यवसायी आफै, उ.वा.सं, ब.व्य.स.	पालिका, कृषि तथा पशुसेवा कार्यालय
१४	पार्क निर्माण तथा व्यवस्थापन गर्ने (पालिकामा कम्तीमा ३ स्थानमा)	एम/वार्ड वास सिसि, ब.व्य.स.	पालिका, बडा,सरोकारवाला
१५	खानेपानी र सरसफाईका सामग्रीहरुको सहज उपलब्धताका लागि पसल तथा सप्लायरसँग समन्वय गर्ने	एम/वार्ड वास सिसि, ब.व्य.स.	पालिका, उद्योग संघ, विकास साभेदार
१६	खानेपानी र सरसफाईका सामग्रीहरुको सहज उपलब्धता स्थानीय स्तरमा गराउने	एम/वार्ड वास सिसि, ब.व्य.स.	पालिका, उद्योग संघ, विकास साभेदार
१७	सार्वजनिक स्थल, खेलकुद स्थल र वस पार्कमा शौचालय एवं पानीको व्यवस्था मिलाउने	सम्बन्धित वाससिसि, बव्यस, बडा, पालिका, खासउस,	विकास साभेदार, उवासंघ
१८	समय समयमा रोचक सचेतनामूलक, प्रचार प्रसारात्मक कृयाकलापहरु सञ्चालन गर्ने	एम/वार्ड वास सिसि, ब.व्य.स.	विकास साभेदार, उवासंघ, पालिका, बडा
१९	सार्वजनिक शौचालयनिर्माण तथा सञ्चालन सम्बन्धि र फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धि नीति तयार पारी कार्यान्वयन गर्ने	सम्बन्धित वाससिसि, बव्यस, उवासंघ	विकास साभेदार
२०	पूर्ण सरसफाई उन्मुख बजार विकासका लागि उत्प्रेरणा, पुरस्कार, सम्मान	सम्बन्धित वाससिसि, बव्यस, उ.वा.स	पालिका, विकास साभेदार

९.१२.१. अपेक्षित उपलब्धिहरु

उपलब्धि नं १: दस वर्ष भित्र सम्पूर्ण बजार क्षेत्रमा फोहोरको वर्गिकरण गरि फोहोर संकलन तथा व्यवस्थापनका लागि ल्याण्डफील साइट निर्माण तथा परिचालन भएको हुनेछ ।

उपलब्धि नं २: दस वर्षभित्र सम्पूर्ण बजार क्षेत्रमा ढलहरु निर्माण हुने र ढलको व्यवस्थापनका लागि ढल प्रशोधन इकाइहरु बनाएर परिचालन भएको हुनेछ ।

९.१३. सुरक्षित खानाको प्रयोग सम्बन्धी व्यवहार प्रवर्द्धन र खाद्य सुरक्षा कार्ययोजना

क्र.स	कृयाकलापहरु	प्रमुख जिम्मेवारी	सहजीकरण सहयोग
१	टोल टोलमा सुरक्षित एवं पोषणयुक्त खाना सम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	एम/वार्ड वास सिसि	स्वास्थ्य संस्था, पोषण कार्यक्रम,विकास साभेदार
२	सफा र व्यवस्थित भान्सा अभियान सञ्चालन गर्ने (धुवारहित चुल्होको प्रयोगसम्बन्धी उत्प्रेरणा जगाउने, भाडा राख्ने र्याकको व्यवस्था गर्न लगाउने, पर्याप्त उज्यालोपन,भाडाको सफाइ)	एम/वार्ड वास सिसि	स्वास्थ्य संस्था, पोषण कार्यक्रम,विकास साभेदार
३	घरदैलो गरि चिया खाजा पसल,रेष्टुरा,होटल आदिमा पकाइएका खानेकुरालाई सुरक्षित तवरले राख्न जालीको व्यवस्था गर्न लगाउने	एम/वार्ड वास सिसि, होटल व्यवसायी संघ	पालिका, स्वास्थ्य संस्था, विकास साभेदार
४	खाद्य सुरक्षा कार्य दल गठन तथा चौमासिक रुपमा परिचालन गर्ने, प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्ने	एम/ वार्ड वास सिसि	पालिका, उद्योग व्यवसायी संघ
५	विद्यालय तथा कार्यालयमा जंक फूड निशेधित क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न आवश्यक सचेतना तथा आचारसंहिताको निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने	एम/ वार्ड वास सिसि, विद्यालय,सम्बन्धित कार्यालय	पालिका, उद्योग व्यवसायी संघ

९.१५. सरसफाई योजना (पहिचान, निर्माण तथा स्तरोन्नति)

९.१५.१. घरयासी शौचालय निर्माण तथा स्तरोन्नति

घरयासी शौचालयहरु निर्माण तथा स्तरोन्नतिका लागि अनुगमन समिति बनाएर चर्पी नभएका घरहरुलाई निश्चित समय दिएर बनाउन लगाइने छ र चर्पी नबनाउने घरहरुलाई रणनितिमा उल्लेख भए बमोजिम कारवाहीको प्रकृया अगाडी बढाइने छ ।

तालिका ३ : स्तरोन्नति गर्नुपर्ने घरायसी शौचालयहरूको वडागत विवरण

वडा नं.	कच्ची चर्पी	शौचालय नभएका घर	जम्मा संख्या
१	२२	६१६	६३८
२	११	५३१	५४२
३	६४	३३१	३९५
४	२	८८	९०
५	१७	५११	५२८
६	१०८	४३७	५४५
७	१२५	६२२	७४७
जम्मा	३४९	३१३६	३४८५

९.१५.२ संस्थागत शौचालय (विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, सार्वजनिक) निर्माण तथा स्तरोन्नति

सार्वजनिक तथा संस्थागत शौचालय निर्माण, संचालन तथा मर्मतका लागि सम्बन्धित संस्थाहरूलाई जिम्मेवार बनाइने छ । धेरै जसो स्थानमा शौचालयहरू भएको तथा संचालनको अवस्था खराब रहेको र संरचनाहरू बाल मैत्रि, अपाङ्ग मैत्रि तथा महिला मैत्रि नभएको अवस्थामा मर्मत सम्भार तथा स्तरोन्नतिका अलावा सार्वजनिक शौचालयहरूको हकमा भने मर्मत सम्भारको ग्यारेन्टि पछि मात्र निर्माण गरिने छ ।

तालिका ४: संस्थागत शौचालय नयाँ निर्माण तथा स्तरोन्नति

प्राथमिकता	कृयाकलाप/ योजना	नयाँ/मर्मत	वडा	टोल	लागत अनुमान (रु)
क)	सार्वजनिक शौचालय				
१	जगदीशपुर चोकमा सार्वजनिक शौचालय	नयाँ	४	जगदीशपुर	८,००,०००
ख)	विद्यालय शौचालय				
१	मनोहरपुर मदरसा मा शौचालय तथा खानेपानी व्यवस्थापन	नयाँ	५	मनोहरपुर	१०,००,०००
२	बद्धौर प्रा.वि.मा शौचालय तथा खानेपानीको व्यवस्थापन	नयाँ	६	बद्धौर	१०,००,०००
३	सबै विद्यालय मदरसाको मर्मत	मर्मत	७	वडा नं. ५ ६ ७ सबै विद्यालय दत्तपुर, गणेशपुर	१९,००,०००

४	शौचालय निर्माण	नयाँ	७	श्री प्रा.वि.मयनारी	१५,००,०००
ग)	संस्थागत शौचालय				
१	शौचालय निर्माण	नयाँ	१	नेपालगंज हाटबजार	१५,००,०००
२	शौचालय निर्माण	नयाँ	२	विजयनगर-२, पडरौना सामुदायिक भवन	१५,००,०००
जम्मा अनुमानित (रु)					९२,००,०००

९.१६. महिनावारी स्वच्छता प्रवर्द्धन योजना

यस गाउँपालिकामा महिनावारी स्वच्छताको समग्र अवस्था सन्तोषजनक छ । घर सर्वेक्षण र छलफलका क्रममा पाइएको तथ्यका आधारमा धेरैजसो महिलाहरू पुर्नप्रयोग गर्न सकिने कपडाको प्रयोग गर्ने गरेका छन र युवतीहरूमा भने स्यानिटरी प्याडको प्रयोग गर्ने गरेको पाइएको छ तर प्रयोग गरिसके पछिको व्यवस्थापनको अवस्था नाजुक रहेको छ । महिनावारी व्यवस्थापनका लागि पुर्नप्रयोग गरिने कपडाको स्वच्छतामा भने केहि प्रश्नहरू खडा भएका छन । यसकारणले आर्थिक अवस्थामा सुधार गरि स्यानिटरी प्याड प्रयोग गर्नलाई प्रोत्साहन गर्नका लागि शैक्षिक संस्था, आमा समुहहरू र किशोरिहरूमा वकालत गरिने छ । विद्यालयहरूमा पनि महिनावारी व्यवस्थापनको अवस्था सन्तोषजनक नरहेकोले विद्यालयहरूमा पनि महिनावारी व्यवस्थापनका योजनाहरू कार्यान्वयन गरिने छ ।

९.१७. साबुनपानीले हात धुने कार्य योजना

जोखिमपूर्ण अवस्थामा साबुनपानीले हात धुने घरपरिवारको अवस्था सन्तोषजनक रहे पनि यस्ता परिवारको संख्या सत प्रतिशत गरिनु पर्ने देखिएको छ । यस कार्यका लागि विद्यालयहरूमा विद्यार्थीहरू द्वारा र समुदायहरूमा आमा समुहहरूद्वारा अभियानको रुपमा सन्चालन गरिने छ ।

९.१८. पूर्ण सरसफाईका सूचक, घोषणा र प्रमाणिकरण प्रक्रिया

नेपालको पूर्ण सरसफाई मार्गदर्शन २०७३ अनुसार पूर्ण सरसफाई अभियान अर्न्तगत सफा र स्वच्छ चरण एवं पूर्ण सरसफाई उन्मुख चरणको स्व घोषणा वा प्रमाणीकरणका लागि अनुगमन गर्दा तपशिलका सूचकहरूलाई आधार मानी उक्त क्षेत्रको अवस्थाको लेखाजोखा, घोषणा एवं प्रमाणीकरणको अनुमोदन प्रकृया अबलम्बन गरिने छ ।

९.१८.१. सफा र स्वच्छ अवस्था क्षेत्र घोषणा चरणका सूचकहरू

तल दिइएका ७ वटा मुख्य सूचकहरू अध्ययन गरी सो हासिल भएको पाईएमा कुनै क्षेत्रलाई सफा र स्वच्छ क्षेत्र भनी स्व-घोषणा वा प्रमाणीकरण सकिने छ ।

९.१८.१.१. योजना तर्जुमा तथा व्यवस्थापन

- समन्वय समिति सक्रिय रहेका,
- वास योजना तर्जुमा भएको
- क्षमता विकासको लागि तालिमहरु सञ्चालन गरिएका,

९.१८.१.२. चर्पीको समुचित प्रयोग

- प्रत्येक घरधुरी, संघसंस्था र आवश्यकता अनुसार सार्वजनिक स्थानहरुमा चर्पी निर्माण भइ प्रयोग भएका,
- साबुन पानी सहितको सुरक्षित, सफा चर्पी भएका,
- खुला ठाउँमा दिसा नभेटिएका,
- संघसंस्थाका र सार्वजनिक शौचालय प्रयोगकर्तामैत्री भएका,

९.१८.१.३. व्यक्तिगत सरसफाई

- प्रत्येक घरले उपयुक्त स्थानमा साबुन पानीसहितको हात धुने स्थान बनाएका,
- घर, विद्यालय संघसंस्था र सार्वजनिक शौचालयहरुमा साबुन पानीले हात धुने सुविधा (स्थान र साबुन पानी) भएका,
- घर, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, कार्यालयहरुमा साबुन पानीले हात धुने, महिलाको मासिक धर्म व्यवस्थापन लगायतका व्यक्तिगत सरसफाई सम्बन्धी ज्ञान र अभ्यास भएको,
- व्यक्तिगत सरसफाईमा ध्यान पत्याएका (समुदायका सदस्य, विद्यालयका विद्यार्थी/शिक्षक/कर्मचारी, होटेल र रेष्टुराका कर्मचारी/व्यवस्थापक समेत)

९.१८.१.४. सुरक्षित पानीमा पहुँच तथा प्रयोग

- आधारभूत स्तरको खानेपानीमा सबैको पहुँच भएका,
- खानेपानी प्रणालीबाट सुरक्षित खानेपानी उपलब्ध नभएको अवस्थामा घरायसी, विद्यालय, संघसंस्थामा पानी शुद्धीकरणका कुनै एक विधिको प्रयोग गरेर मात्र पानी पिउने गरेका,
- घरायसी पानी शुद्धीकरणका आवश्यक सामग्रीहरु स्थानीय बजारमा उपलब्ध भएका,

९.१८.१.५. सुरक्षित खानाको प्रयोग

- घरको भान्सा, होटेल, क्यान्टिन तथा रेस्टुरा सफा रहेका र बासी तथा सडेगलेको खाना नखान/नबेचन गरेका
- खाना पकाउने र खाने भाँडा सफा हुनुका साथै खानेकुरा र पिउने पानी छोपेर राखेका,
- फलफूल तथा खानेकुराहरु राम्रोसंग सफा गरेर एवं पकाएर, तताएर खाने, खुवाउने गरेको,
- सुरक्षित खानाका अनुगमनका लागि कार्यदल गठन गरी कम्तीमा चौमासिक रुपमा अनुगमन हुने गरेका,

९.१८.१.६. घरायसी एवं संस्थागत सरसफाई

- घर, विद्यालय, संघ संस्था भित्र तथा बाहिर सफा रहेका,

- विद्यालय, संघसंस्था र सार्वजनिक शौचालयहरूमा मासिक धर्म/महिनावारीमा प्रयोग गरिएका स्यानिटर प्याड वा अन्य साधनहरूका सफाइ एवं विसर्जन गर्ने वैज्ञानिक व्यवस्था भएको,
- घर आँगन एवं विद्यालय, संघसंस्थाबाट निस्कने फोहोरलाई वर्गीकरण गरी कुहिने र नकुहिने फोहोरको समुचित व्यवस्थापन गरेको । घर एवं विद्यालय, संघसंस्थाबाट निस्कने फोहोरपानीको सुरक्षित निस्कासन भएको,
- अस्पताल, उद्योग, कलकारखानाबाट निस्केको फोहोरको सुरक्षित संकलन, निस्कासन तथा विसर्जन सोही संस्थाले गर्ने गरेको,
- उपयुक्त तरिकाले पशुपंक्षीको गोठ तथा खोर र मलमूत्र व्यवस्थापन गर्ने गरेको,
- भान्सा कोठामा हावा ओहोरदोहोर हुन उचित व्यवस्था तथा धुँवा रहित चुल्होको प्रयोग भएको,

९.१८.१.७. वातावरणीय सरसफाई

- गाउँ, टोल, नगर एवं सडक, चौतारा आदि सार्वजनिक स्थानहरूको सरसफाइको लागि सरसफाई समिति गठन भएका,
- घरायसी एवं संस्थागत तहमा ठोस तथा तरल फोहोर (मानव मलमूत्र बाहेक) व्यवस्थापनको आवश्यकता अनुसार उपयुक्त प्रविधिको प्रयोग भएका (पक्की वाटरशील चर्पी र व्यवस्थित सेप्टिक ट्यांकमा जोडिएको)
- मानव मलमूत्रको व्यवस्थापनको हकमा व्यवस्थित सेप्टिक ट्यांकीमा जोडिएको पक्की वाटरशील चर्पी लगायत अन्य उपयुक्त प्रविधिको प्रयोग भएको
- नगर वा नगरोन्मुख क्षेत्रबाट निस्कने फोहोरमैला (ठोस तथा तरल) का उचित व्यवस्थापन भएको,
- नगर र नगरोन्मुख क्षेत्रमा ठोस फोहोरमैलाको व्यवस्थानको लागि स्यानिटरी ल्याण्डफिल साइटको पहिचान गरी निर्माणका योजना तर्जुमा भएका,
- व्यवस्थित ढल प्रणाली (मानव मल मुत्रीय फोहोरको व्यवस्थापन वा वैज्ञानिक फोहोरपानी प्रशोधन प्रणाली) का योजना तर्जुमा भएका,

९.१८.२. पूर्ण सरसफाई उन्मुख क्षेत्र घोषणा चरणका सूचकहरू

- प्रयोगकता-मैत्री गुणस्तरीय चर्पी निर्माण भएका,
- नेपाल गुणस्तर मापदण्ड अनुसारका पिउन पानीमा सबैका पहुँच भएका,
- ग्रामीण तथा छरिएका वस्तीमा मानव मलमूत्रको व्यवस्थापनको हकमा व्यवस्थित सेप्टिक ट्यांकीमा जोडिएको पक्की वाटरशील चर्पी लगायत अन्य उपयुक्त प्रविधिको प्रयोग भएका
- नगर र नगरोन्मुख क्षेत्रमा प्रशोधन सहितको व्यवस्थित ढल निर्माण भएका,
- ठोस फोहोरमैलाको व्यवस्थापनका लागि आवश्यकता अनुसार स्यानिटरी ल्याण्ड फिल्ड साइटको निर्माण गरी संचालनमा रहेका,
- नगर र नगरोन्मुख क्षेत्रमा सम्भव भए सम्म फोहोरमैलाको कम उत्पादन, पुनःप्रयोग र रिसाइकल गर्ने व्यवस्था भएका,
- आकासेपानी संकलन र उपयोग गरेका,
- नदीनाला, पोखरी, ताल तलैयाको पानीको प्राकृतिक गुणस्तर कायम राखेका,
- वस्ती, टोल वरपर यथोचित हरियाली र पार्क निर्माण भएका,

९.१८.३. घोषणा प्रक्रिया

कुनै टोल, वडाद्वारा पूर्ण सरसफाईका सफा र स्वच्छ चरणको सूचक पूरा गरेपछि सम्बन्धित समन्वय समिति वा कार्यदलले उक्त क्षेत्रको अनुगमन गरी सफा र स्वच्छ क्षेत्रका उल्लिखित सूचकहरू पूरा भएको अवस्थामा आफ्नो क्षेत्रलाई सफा र स्वच्छ क्षेत्रका रूपमा स्व-घोषणा गर्ने छ ।

९.१८.४. प्रमाणीकरण प्रक्रिया

सफा र स्वच्छ क्षेत्र घोषणा गरिएपछि त्यस क्षेत्रलाई एक तह माथिको समन्वय समितिबाट अनुगमन गराई सफा र स्वच्छ क्षेत्रका रूपमा प्रमाणीकरण गरिने छ । एक तह माथिको समन्वय समितिको प्रमाणीकरण पश्चात वडा कार्यालयले आफ्नो कार्यालयमा उल्लेखित ढाँचा अनुसारको स्टीकर टाँस्ने छ । एक तह मुनिको समन्वय समितिबाट प्रमाणीकरणका लागि अनुरोध गरेमा एक तह माथिको समन्वय समितिले अनुगमन तथा अवलोकन गरी प्रमाणीकरण गर्नेछ । कुनै पनि टोल, वडामा सञ्चालित पूर्ण सरसफाई अभियानका क्रियाकलापहरूको स्व-अनुगमन तथा अनुगमन गर्दा माथि उल्लिखित सफा र स्वच्छ क्षेत्रका सम्बन्धित सूचकहरूलाई आधार मानी सफा र स्वच्छ अवस्था कायम भए वा नभएको सुनिश्चितता गरिने छ । सबै टोलहरू सफा र स्वच्छ क्षेत्र कायम भएपछि वडा क्षेत्रलाई सोही प्रक्रिया अनुरूप सफा र स्वच्छ क्षेत्र स्व-घोषणा तथा अनुमोदन एवं प्रमाणीकरण पनि गर्न सकिने छ । पूर्ण सरसफाई उन्मुख अवस्थाको सुनिश्चितता गर्नको लागि सरसफाई मार्गदर्शनले निर्दिष्ट गरेका सूचकहरू साथै यस रणनीतिक योजनाका विभिन्न विषय क्षेत्रमा निर्धारित सूचकहरू समेतलाई समेटेर एकीकृत चेकलिष्ट तयार गरी सो को आधारमा सहभागितात्मक अनुगमन पद्धति अगाडि बढाइनेछ । समग्रमा देहाय बमोजिमको अनुगमन संयन्त्र तथा पद्धतिको आधारमा अनुगमनको कार्य अगाडि बढाइनेछ ।

९.१८.५. सफा र स्वच्छ क्षेत्र घोषणा र पूर्ण सरसफाई उन्मुख क्षेत्र घोषणा पश्चात स्टीकरको नमुना

९.१८.६. निरीक्षण, अनुगमन, मल्याङ्कन र प्रतिवेदन

कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन, गुणात्मक उपलब्धि र दिगोपनका लागि निरन्तर निरीक्षण, अनुगमन, मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन तयारी गर्ने कार्यलाई संस्थागत गरिनेछ । कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा संचालन गर्नका लागि घरायसी तथा संस्थागत तहमा निरीक्षण गरिनेछ । अनुगमनका नीतिगत पक्ष, कार्यान्वयन विधि, बाधाअवरोध, चुनौती, अवसर, कार्य कौशलता, प्रभावकारिता तथा प्राविधिक पक्ष लगायतका विषयहरूमा केन्द्रित रहने छ । पूर्ण सरसफाई प्रवर्द्धनका लागि तपशिल बमोजिमका अनुगमन पद्धतिहरू अवलम्बन गरिने छन् ।

९.१८.६.१. स्वअनुगमन

सरसफाई अभियानका गाउँ तहदेखि आफूले गरेका कामहरु र कार्यक्रमका उपलब्धिहरुलाई कार्यान्वयनकर्ता संस्था स्वयंले गर्ने गरी सम्बन्धित सरोकारवालाहरुको सहभागितामा वार्षिक स्व-अनुगमन गरिने छ ।

१०. विपद जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजना

१०.१. विपद जोखिम व्यवस्थापन

यस गाउँपालिकामा विविध प्रकारका विपदहरु विद्यमान रहेका छन् । बाढी, आगलागी, खडेरी, भुकम्प आदि विपदहरु बारम्बार दोहोरि राख्ने विपदहरु हुन । बाढी भुकम्प जस्ता ठुला बाढीका बेलामा खानेपानी र सरसफाईको क्षेत्रमा ठुलो असर गर्ने गरेका र व्यवस्थित गर्न नसकेमा विपदले भन्दा पनि त्यस पछिको असरले ज्यान जोखिममा परेका प्रशस्त उदाहरणहरु छन् । त्यसैले विपदका बेलामा पर्न आउने समस्यालाई ध्यानमा राखि पूर्व तयारी सहितको विपद व्यवस्थापन योजना बनाई राख्नु अनिवार्य देखिएको छ । खानेपानी र सरसफाई विपद व्यवस्थापन जोखिम न्युनिकरणका लागि उल्लेखित कार्यक्रमहरु विभिन्न सरोकारवाला निकायहरुको समन्वयमा गाउँपालिकामा संचालन गरिने छ ।

- ठुला र व्यवस्थित खानेपानी योजना सम्पन्न नभइ सकेको अवस्थामा प्रत्येक समुदायमा कम्तिमा एक वटा उच्च प्लेटफर्म भएको करिब १०० मिटर गहिराईको हाते पम्प बनाउने र आपतकालिन बाढीको अवस्थामा त्यो हातेपम्प प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गर्ने
- सार्वजनिक र संस्थागत शौचालयहरु पनि बाढि आउने अधिकतम सतह भन्दा माथि सम्म उठाएर निर्माण गर्ने
- गाउँपालिका तथा वडा स्तरीय समिति तथा उपसमितिहरुलाई आपतकालिन समयमा खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छताको क्षेत्रमा गर्नु पर्ने पूर्व तयारी विषयमा तालिम उपलब्ध गराइ समन्वय समितिहरुको क्षमता र सीप अभिवृद्धि गराइने छ ।
- विभिन्न क्लस्टरहरुसँग वास क्लस्टरको समन्वय गराउने ।
- विपद् सम्बन्धी तयार भएको रणनीतिक कार्य योजनालाई अद्यावधिक गर्ने ।
- गाउँपालिका स्तरबाट जोखिमको नक्शांकन गर्ने
- पियूष, वाटरगार्ड जस्ता क्लोरिनेसन गर्ने औषधिको भण्डारण मजबुत राख्ने ।
- तुरुन्त तयार गर्न सकिने डिजाइनको चर्पी निर्माण गर्ने सामग्रीहरुको भण्डारण गर्ने ।
- पानीको गुणस्तर जाँच्ने विधि-औजार/उपकरणको व्यवस्था गर्ने ।
- सहजकर्ता/स्वयंसेवकहरु तालिम दिइ विपद्को अवस्थामा खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छताका निमित्त परिचालन गर्ने ।
- मानवीय सहयोगको लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्ने र भविष्यमा हुन सक्ने विपद्को लागि तालिम प्राप्त मानव संसाधन तैयारी अवस्थामा राख्ने ।
- आपत्कालिन अवस्थाको लागि शीघ्र उद्धारका कार्य पद्धतिको विकास र अवलम्बन गर्ने ।
- आपतकालिन अवस्थाको लागि तय गरिएका खुला स्थानहरुको पहिचान र जानकारी सम्पुर्ण समुदायमा गराउने
- समुदायहरुलाई जोखिम प्रतिरोधि संरचनाहरु निर्माणमा सहजिकरण गर्ने

- गाउँपालिकामा जगेडा कोष व्यवस्थापन गर्ने ।
- सूचना व्यवस्थापन व्यवस्थित गर्ने ।
- विपद्को बेला साबुन पानीले हात धुने, सफा पानी, सुविधाको उचित मर्मत सम्भार र ठोस र तरल फोहोरमैला व्यवस्थापनमा ध्यान दिने ।

१०.२. जलवायु परिवर्तन अनुकुलन

राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय अध्ययन अनुसन्धानले नेपाल विश्वमा नै जलवायु परिवर्तनको असरको उच्च जोखिममा रहेको बताइरहेका बेला विशेष गरी गाँउपालिकाका सन्दर्भमा वन विनास र खोलाहरुको गिट्टी बालुवाको अत्याधिक दोहन नै विपद् तथा जलवायु परिवर्तनको कारक बनेको छ । हामी एकलैको प्रयासले जलावायु परिवर्तनको असरलाई रोक्न सक्दैनौं । तसर्थ हामीले परिवर्तनलाई आत्मसात गर्दै तयारी अवस्थामा रहनुको विकल्प छैन । तसर्थ निम्न उल्लेखित कार्यहरु संचालन गरी जलवायु परिवर्तनका असरहरुको अनुकुलन गरिनेछ ।

क्र.स	कृयाकलाप	प्रमुख जिम्मेवारी	सहजीकरण सहयोग
१	गाउँपालिकामा जलवायु परिवर्तन र विपद् न्यूनिकरण सम्बन्धि अभिमुखिकरण तालीम सञ्चालन	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह	विकास साभेदार
२	गाउँपालिकामा जलवायु परिवर्तन र विपद् न्यूनिकरण सम्बन्धि तालीम प्राप्त मानव संसाधनको रोष्टर तयार गर्ने	डिवासिसिसि, सचिवालय	विकास साभेदार
३	जलवायु अनुकुलन योजना तयारी तथा कार्यान्वयन - पालिका र वडा तहमा)	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह,	विकास साभेदार
४	विपत् न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापन योजना तयारी तथा कार्यान्वयन (पालिका र वडा तहमा)	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह तथा आम जनसमुदाय	विकास साभेदार
५	जलवायु परिवर्तनका असर तथा जोखिम न्यूनीकरण गरी निर्माण तथा मर्मत सुधार गरि खानेपानी आयोजना सञ्चालन	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह तथा आम जनसमुदाय	विकास साभेदार
६	जलवायु परिवर्तनका असर तथा जोखिम न्यूनीकरण गरी बाटोघाटो लगायतका संरचना निर्माण गर्ने	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह तथा आम जनसमुदाय	विकास साभेदार
७	घरभित्रको धुवाँ रहित वडा र नपा घोषणा गर्ने	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह, आम जनसमुदाय	विकास साभेदार
८	जलवायु परिवर्तनको जोखिम न्यूनिकरण सम्बन्धि कार्य गर्ने निकायहरु बीचमा सञ्जाल, नियमित बैठक र समिक्षा	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह,	विकास साभेदार
९	विपत् तथा प्रकोपको सम्बोधनको लागि क्लोरिन भ्रोल, सरसफाई सामग्रीको भण्डारण गर्ने	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह,	विकास साभेदार
१०	आपतकालिन खानेपानी र सरसफाई सम्बन्धी कोष स्थापना गर्ने	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह,	विकास साभेदार

११	खानेपानी तथा सरसफाई आयोजनाको स्रोत संरक्षणको लागि वृक्षारोपण गर्ने	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह, आम जनसमुदाय	विकास साभेदार
१२	भुसंरक्षण, तठबन्धन, नदिखोला छेउमा वृक्षारोपण	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह, आम जनसमुदाय	विकास साभेदार

११. शिप तथा क्षमता विकास योजना

११.१ पालिका स्तर क्षमता अभिवृद्धि योजना

खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि मूलतः दिगो रूपमा बानी व्यवहार विकास र योजनाहरूको निर्माण, मर्मत सम्भार र दिगोपना कायम गर्ने कार्यमा केन्द्रित रहने छ। तथापि, उक्त क्षमता अभिवृद्धि मार्फत खानेपानी र सरसफाईलाई आयआर्जन, जीविकोपार्जन, पर्यावरणीय सन्तुलन र विपद् व्यवस्थापन आदि पक्षहरू सम्बोधन गर्ने साधनको रूपमा समेत प्रवर्द्धन गरिने छ। खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता अभियान सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि गर्दा गाउँपालिकामा आवश्यकता अनुसार प्रशिक्षण, अभिमुखीकरण र गोष्ठीहरू संचालन गरिने छ। साथै गाउँपालिका तहका विभिन्न सराकारवालाहरूलाई लक्षित गरी आवश्यकता अनुसार प्रशिक्षक प्रशिक्षण, गोष्ठी, तालिम, अभिमुखीकरण आदि समावेश गरी खानेपानी र पूर्ण सरसफाई म्यानुअल तयारी गरिने छ। यसैगरी मानव मलमुत्रीय फोहोर व्यवस्थापन, फोहोरपानी प्रशोधनका लागि आवश्यकता अनुसार उपयुक्त प्रविधिको प्रयोग भएका, ठोस फोहोरमैला व्यवस्थापन, सरसफाई सुरक्षा योजना लगायत आवश्यक विषयहरूका तालिम म्यानुअल समेत तयार गरिने छ।

क्र.स	कृयाकलापहरू	प्रमुख जिम्मेवारी	सहयोग तथा सहजीकरण
१	एमवाससिसिका पदाधिकारी र पालिकाका विषयगत इकाइका फोकल पर्सनका लागि पूर्ण सरसफाई सम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम (२ दिन)	एम वास सिसि	एमवाससिसि /पालिका /विकास साभेदार
२	आधारभूत तथ्यांक संकलन तथा अद्यावधीकरण	एम, वार्ड वास सिसि	पालिका, विकास साभेदार
३	गाउँपालिकाको वास योजना तर्जुमा कार्यशाला - शुरुमा २ दिन, अन्तिमरूप दिन १ दिन गरि ३ दिन)	एम वास सिसि	पालिका /विकास साभेदार
४	पालिकाको वास योजना छपाई तथा सार्वजनीकरण	एम वास सिसि	पालिका, विकास साभेदार
५	एमवास सिसिको नियमित मासिक बैठक	एम वास सिसि	पालिका /विकास साभेदार
६	पालिका स्तरमा वास योजनाको कार्यान्वयन, उपलब्धी तथा भावी योजना तर्जुमाका लागि अर्ध वार्षिक तथा वार्षिक समिक्षा गोष्ठी	एम वास सिसि	पालिका /विकास साभेदार

७	वडा स्तरीय खानेपानी,सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समितिहरू गठन, कार्य दल र अनुगमन समिति गठन र परिचालन	एम/वार्ड वास सिसि	पालिका/वा.का. वार्ड वास सिसि
८	वार्ड वास सिसिका पदाधिकारी र सरोकारवालाहरूको लागि लागि पूर्ण सरसफाई सम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम (२ दिन)	एम/वार्ड वास सिसि	पालिका /विकास साभेदार
९	वडाको वास योजना /पूर्ण सरसफाई रणनीतिक योजना तर्जुमा कार्यशाला (पहिले १ दिन, अन्तिम रूप दिन १ दिन)	वार्ड वास सिसि	एम वास सिसि, पालिका /विकास साभेदार
१०	वार्ड वास सिसिको नियमित मासिक बैठक सञ्चालन	वार्ड वास सिसि	एम वास सिसि, विकास साभेदार
११	वडाहरूको वास योजना छपाई तथा सार्वजनीकरण	वार्ड वास सिसि	एम वास सिसि, पालिका /विकास साभेदार
१२	सरसफाई आचारसंहिता कार्यान्वयन गराउने	एम/वार्ड वाससिसि	पालिका /वडा कार्यालयहरू /विकास साभेदार, सुरक्षा निकाय
१३	सरसफाई कार्डको व्यवस्था र लागू गर्ने	एम/वार्ड वाससिसि	पालिका /वडा कार्यालयहरू /विकास साभेदार
१४	पालिका स्तर तथा वडा कार्यालयहरूमा सरसफाई कोषको स्थापना, सुदृढीकरण, परिचालन	एम/वार्ड वाससिसि	पालिका /वडाहरू/विकास साभेदार
१५	पालिका तहमा खानेपानी तथा सरसफाई स्रोत केन्द्र स्थापना तथा सुदृढीकरण	एम वास सिसि	पालिका / विकास साभेदार
१६	वडा कार्यालय, स्वास्थ्य संस्थाहरूमा स्रोत केन्द्र स्थापना तथा सुदृढीकरण	एमरवडा वाससिसी, जिजस्वाका	पालिका /वडाहरू/विकास साभेदार
१७	पालिका तहमा खानेपानी,सरसफाई सम्बन्धी दिवस तथा सप्ताह मनाउने	एमवाससिसि,	पालिका /वडाहरू/विकास साभेदार
१८	पालिकाबाट वडा स्तरमा समय समयमा गरिने संयुक्त अनुगमन - उपलब्धीको मापन गर्न, उत्प्रेरणा जगाउन)	एमवाससिसि, संयुक्त अनुगमन टोली	पालिका /विकास साभेदार
१९	घोषणा पूर्वको अनुगमन : प्रमाणीकरण तथा स्वीकृतीका	एमवाससिसि,	पालिका

	लागि पालिकाबाट वडा स्तरबाट अनुरोध भए पछि गरिने संयुक्त अनुगमन	संयुक्त अनुगमन टोली	/वडाहरु/विकास साभेदार
२०	सरकारी तथा गैरसरकारी निकाय, दातृ संस्था, एवं जिल्ला र पालिकामा अवस्थित बहु क्षेत्रगत सरोकारवालाहरूसँग समन्वय, बैठक	एम वास सिसि	पालिका, वडाहरु
२१	अनुगमन गर्ने (वास योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन, उपलब्धीको मापन तथा कार्य योजना पुनरावलोकनका लागि)	एम वार्ड वास सिसि, अनुगमन टोली	पालिका /वडाहरु/विकास साभेदार
२२	पालिका वडा स्तरमा पूर्ण सरसफाई बारेमा सचेतना जगाउन तथा अभियानलाई निरन्तरता दिन आवश्यक पहिचान गरिएका मानव स्रोतहरुको पूर्ण सरसफाई सम्बन्धी क्षमता विकास गर्ने	एम/वार्ड वाससिसि	पालिका /वडाहरु/विकास साभेदार
२३	अर्ध वार्षिक /वार्षिक पूर्ण सरसफाई बुलेटिन प्रकाशन गर्ने	एम वास सिसि	पालिका /वडाहरु/विकास साभेदार

११.२. समुदाय स्तर क्षमता अभिवृद्धि योजना

समुदायस्तरमा तालिमहरु केहि छानिएका व्यक्तिहरु मात्र संलग्न हुने औपचारिक र खर्चिला कार्यक्रमहरु भन्दा अभियानका रुपमा सबै समुदायहरुलाई समेटने कार्यक्रमहरु गरिने छ । तथापि केहि क्षमता विकासका क्रियाकलापहरु गाउँ सभाको निर्णय र प्राथमिकताको आधारमा वडाहरुको सिफारिस, गाउँपालिका वास समन्वय समिति र गाउँ कार्यपालिकाको निर्णय बमोजिम वार्षिक कार्यक्रममा समावेश गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने छ ।

क्र.सं.	कार्यक्रम	वडा
१	ग्रामिण मर्मत सम्भार कार्यकर्ता तालिम	१ देखि ७
२	प्लम्बिङ्ग तालिम	१,२ र ६
३	खानेपानी योजना उपभोक्ता समितहरुलाई लेखा आर्थिक तथा लेखा व्यवस्थापन तालिम	१ देखि ७
३	पूर्ण सरसफाई वार्ड निर्माण सम्बन्धि कार्यक्रमहरु(विद्यालय सरसफाई कक्षा, सेनिटरी प्याड निर्माण तालिम, प्लास्टिकमुक्त अभियान, हात धुने तालिम, महिनावारी स्वच्छता कार्यक्रम आदि)	१ देखि ७
४	वडाका सबै टोलहरुमा पूर्ण सरसफाई तालिम तथा अभिमुखिकरण संचालन गर्ने	१ देखि ७

५	प्लाष्टिकका झोला तथा बस्तुहरुको प्रयोग कम मात्रामा गर्ने व्यवस्थापन सम्बन्धी अभियान चलाउने	१ देखि ७
६	विद्यालयहरुमा शौचालयको प्रयोग तथा हात धुने क्रियाकलाप र विधि सम्बन्धित तालिम तथा प्रयोगात्मक क्रियाकलाप गर्ने	१ देखि ७
७	वडाका सबै टोलहरुमा फोहोर जलाउने ठाउँ निर्माण निर्माण गर्ने	१ देखि ७

१२. पुरक विषय सवाल (Cross-cutting Issues) र सम्बोधन योजना

यस गाउँपालिकामा खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छताका सवालमा तल उल्लेखित पुरक विषय वा सवालहरु विद्यमान रहेका छन जसलाई सम्बोधन गर्ने योजना यो वास योजनामा परिकल्पना गरिएको छ ।

१२.१ लैंगिक तथा समावेशिकरण मुल प्रवाहिकरण

नेपाल बहुभाषिक, बहुजातिय र भौगोलिक विविधता भएको राज्य हो । समाजमा व्याप्त अन्ध विश्वास र रुढिवादीका अलावा निम्न शैक्षिक स्तरका कारण पनि समाजमा असमानता हरु विद्यमान रहेका छन । जसका कारणबाट समाजमा रहेका विभिन्न श्रोतहरुको असमान वितरण तथा उपयोग हुने गरेको छ । यस वास योजनामा खानेपानी तथा सरसफाईका सेवाको न्यायोचित वितरण तथा उपभोग गर्ने सवालमा समेत बिचार पुन्याएर योजना छनौट तथा कार्यान्वयन र मर्मत, संचालन प्रकृया र निति निर्माण तहमा पछाडि पारिएका समुदायहरुको संलग्नताको प्रत्याभुति गरिने छ । योजनाको प्राथमिकिकरणको पहिलो बुदाँमा नै पछाडि पारिएका र हाल सम्म उपभोगको अधिकारबाट वन्चित समुदायलाई प्राथमिकतामा राख्ने उल्लेख गरेर जातिय, धार्मिक र अति गरिबीको कारणले बन्चितमा परेका समुदायहरुमा पहिलो चरणमा नै कार्यक्रमहरु प्रस्ताव गरी कार्यान्वयनमा जाने परिकल्पना गरिएको छ ।

संविधानमा नै व्यवस्था भए बमोजिम महिलालाई नीति निर्माण तहमा आवद्ध गराउनका लागि विभिन्न समितिहरुको पदाधिकारीमा अनिवार्य संलग्नताको नितिका अलावा महिला मैत्रि वास सेवा निर्माणमा पनि विशेष ध्यान दिईने छ ।

क्र.स	कृयाकलाप	प्रमुख जिम्मेवारी	सहजीकरण सहयोग
१	पालिकामा पूर्ण सरसफाई बुझ्न लगायतका सूचना, शिक्षा तथा सञ्चारमुलक सामग्रीहरु तयार पार्ने (पोष्टर, गीत, अडियो, भिडियो सडक नाटक आदि)	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह,	विकास साभेदार
२	ठाउँ ठाउँमा पूर्ण सरसफाई सम्बन्धी होर्डिङ्ग बोर्डहरु राख्ने, घर तथा कार्यालयमा आनीबानी परिवर्तन सम्बन्धी फेलेक्स पोष्टर राख्ने	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह,	विकास साभेदार
३	Communication Strategy plan तयार पारी संलग्न निकायहरु बीचमा समन्वय र सहकार्य गरी एकै किसिमका व्यवहार परिवर्तन सम्बन्धी सामग्री (फेलेक्स, पोष्टर आदि) प्रयोग गर्ने	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह,	विकास साभेदार

४	पालिका तथा वडा स्तरीय समन्वय समितिहरू, तालिम गोष्ठीहरूमा पछाडि पारिएका वर्गहरूको सहभागिता वृद्धि गर्न अन्तरक्रिया तथा अभिमुखिकरण गर्ने	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह,	विकास साभेदार
५	पछाडि पारिएका वर्गहरूलाई लक्षित गरी आनीबानी परिवर्तन र सहभागिता वृद्धि सम्बन्धमा अभिमुखीकरण तथा सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह,	विकास साभेदार
६	खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता समितिमा ३३ प्रतिशत र मुख्य पदमा कम्तीमा १ महिलाको प्रतिनिधित्वका लागि उपभोक्ता समितिहरूलाई उत्प्रेरणा जगाउने	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह, खासउस	विकास साभेदार
७	खानेपानी,सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समितिहरूमा महिला प्रतिनिधित्व वृद्धि गराउने (वडा वाससिसीमा ३३ प्रतिशत, अन्यमा सकेसम्म)	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह, खासउस	विकास साभेदार
८	पालिका तथा वडा तहमा सञ्चालन गरिने जुनसुकै तालिम,गोष्ठीमा आनीबानी परिवर्तन, सामाजिक समावेशीकरणलाई समावेश गर्ने	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह,	विकास साभेदार
९	सचेतना मूलक खोज मूलक कार्यक्रम प्रसारण तथा प्रकाशन गर्ने एवं प्रमाणमा आधारित पैरवी तथा सञ्चार प्याकेजको प्रयोग गर्ने	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह,	विकास साभेदार
१०	खानेपानी उपभोक्ता समितिमा महिला तथा पछि पारिएका वर्गको समानुपातिक र अर्थपूर्ण प्रतिनिधित्व गराउने	सम्बन्धित वाससिसि, स्थानीय तह, खासउस	विकास साभेदार

१२.२ प्रयोगकर्ता मैत्री संरचना निर्माण योजना

यस वास योजना कार्यान्वयनको शिलशिलामा निर्माण हुने सम्पूर्ण खानेपानी तथा शौचालयका संरचनाहरू प्रयोगकर्ता मैत्री हुनेछन् ।

महिला मैत्री वास सेवा	• युरिनल सहितको महिला पुरुषका लागि बेग्ला बेग्लै शौचालय • पुरुषको युरिनल करिब ३ फिटको उचाइमा भने महिलाको भुँडमा टायल लगाएको हुनु पर्ने • महिला युरिनलको तरल पदार्थ राम्रो संग बग्ने गरि भिरालोपन मिलाएको हुनुपर्ने • शौचालयको ढोका खुला हुँदा पनि चर्पी कोठा र युरिनल बाहिरबाट नदेखिने गरि डिजायन गरिएको हुनु पर्छ • चर्पीको प्रत्येक कोठामा स्यानिटरि प्याड राख्नको लागि ढकन भएको बाल्टिन अनिवार्य राखिएको हुनु पर्नेछ • शौचालयको कोठामा पर्याप्त ठाउँ राखिएको हुनु पर्छ

बालमैत्री वास सेवा	● विभिन्न उमेर समुहका बच्चाहरुका लागि चुकल, हात धुने बेसिन र धाराको साइजमा विविधता हुनुपर्ने ● शौचालयका भित्तहरुमा विभिन्न रंगिन सन्देशमुलक चित्रहरु कोरिएको हुनु पर्छ
अपाङ्गमैत्री वास सेवा	● कोठाको साइज सामान्य भन्दा ठुलो हुनु पर्ने जसले गर्दा टिबल चेयर सजिलै घुमाउन सकियोस ● शौचालय जाने बाटो र वरण्डामा पनि टिबल चेयर सजिलै जाने खालको फराकिलो बनाउनु पर्ने ● भित्र कोठाको भित्ताहरुमा ट्याण्डलहरु राखिएको हुनु पर्दछ जसको कारणले शारिरक अशक्तता भएका व्यक्तिले सहजताक साथ चर्पी प्रयोग गर्न सकुन ● दृष्टि विहिनहरुका लागि विशेष चिन्ह भएको बाटो निर्माण गर्नु पर्ने
अन्य	● ढोकाको साइज सबै साइजका व्यक्तिलाई मध्यनजर गरि बनाउनु पर्ने ● ढोका बाहिर नै हातधुने बेसिन राखिनु पर्ने ● ढोका जहिलेपनि भित्र तिर खोलिन पर्ने र ट्याण्डल दाहिने हात तिर पारिनु पर्ने ● हात धोएको पानी युरिनल भएर बग्ने बनाउनु पर्ने

१२.३ खानेपानी,सरसफाइ र स्वच्छताका अन्तरनिहित विषयहरु र सम्बोधनका उपायहरु

क्र.सं.	अन्तर्सम्बन्धित विषयहरु	सम्बोधन गर्ने उपायहरु
१	सामाजिक समावेशीकरण	● हरेक तहका समन्वय समिति तथा कार्यदलहरुमा समुदायका सबै वर्ग र समूहको प्रतिनिधित्व सहित कमिन्मा पनि ३३% महिलाको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने । ● लैंगिक तथा सामाजिक वर्ग, समूहका संवेदनशील तथ्यांक तैयारी गर्ने । ● क्षमता अभिवृद्धिका क्रियाकलाप संचालन गर्दा अनिवार्यतः लैंगिक सन्तुलन कायम गरी सहभागीहरुको चयन गर्ने । ● पूर्ण सरसफाइ जनचेतनामूलक सामग्री विकास गर्दा लैंगिक पक्ष र समावेशितामा ध्यान दिने । ● लैंगिक, अपांग, बाल, वृद्ध संवेदनशील सुविधाहरु प्रवर्द्धन गर्ने । ● आयआर्जन र जीविकोपार्जनमुखी सरसफाइका क्रियाकलापहरु प्रवर्द्धन गर्ने
२	पोषण (जन-स्वास्थ्यको कार्यक्रमहरुसंग बढी सम्बन्धित)	● सरसफाइ र पोषणको अन्तरसम्बन्ध भल्किने गरी शैक्षिक एवं जनचेतनामूलक सामग्री विकास तथा प्रचार प्रसार गर्ने । ● गरिबी निवारण र पोषणसँग सम्बन्धित कार्यक्रम संचालन गर्दा चर्पी निर्माण र प्रयोग एवं साबुन पानीले हात धुने क्रियाकलापको सुनिश्चितता गर्ने । ● सुरक्षित मातृत्व र स्तनपान सम्बन्धी जनचेतनामूलक क्रियाकलापहरु संचालन गर्दा चर्पी प्रयोग र साबुन पानीले हात धुने क्रियाकलापहरुलाई प्राथमिकता दिने । ● स्वास्थ्य मन्त्रालयद्वारा संचालित एकीकृत पोषण व्यवस्थापन कार्यक्रमसँग खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी क्रियाकलाप तथा सुविधाहरु प्रवर्द्धन गर्ने । ●

३	मासिक धर्म स्वच्छता (महिनावारी स्वच्छता ,जनस्वास्थ्य र शिक्षासंग प्रत्यक्ष सम्बन्धित)	• विद्यालय, सार्वजनिक भवन र सरकारी तथा गै.स.स. कार्यालयहरूमा अनिवार्यतः चर्पीको साथमा महिनावारीसंग सम्बन्धित पक्षहरू (जस्तै स्यानीटरी प्याड लगायत सफाइ सम्बन्धी अन्य सामग्रीहरू सफा गर्ने, फेर्ने, फ्याल्न र जलाउन मिल्ने सुविधाहरू) समेतको व्यवस्था गर्ने । • सरसफाइ सम्बन्धी विद्यालय र समुदाय स्तरीय क्रियाकलापहरू संचालन गर्दा महिनावारी स्वच्छताका विषयहरू समावेश गर्ने । • महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापनका लागि जनचेतनामूलक सामग्री, स्यानीटरी प्याडको निर्माण, विकास तथा प्रचारप्रसार गर्ने ।
४	जलवायु परिवर्तन (वातावरण, विज्ञान र प्रविधि, अनुसन्धान, जलश्रोत, जनस्वास्थ्य आदिसंग बढी सम्बन्धित)	• जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी क्षेत्रगत कार्य समूह स्थापना गर्ने । • जलवायु परिवर्तनले खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रमा परेको असरहरूको वैज्ञानिक तथ्यहरू व्यवस्थित गर्न त्यसका आधारमा सुधारका योजनाहरू तर्जुमा गर्ने । • विद्यालय तथा विश्व विद्यालय तहका पाठ्यपुस्तकहरूमा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी विषयहरू समावेश गर्ने । • वर्षात्को पानी संकलन तथा स्थानीय स्तरमा उपयुक्त हुने अन्य प्रविधिको विस्तार गरी जलवायु परिवर्तनको जोखिम न्यूनिकरण गर्ने । • जलवायु परिवर्तनका कारक तत्व मानिएका घरायसी र सामुदायिक तहमा प्रयोग भइ रहेका सामग्रीहरूको न्यून रूपमा प्रयोग गर्न जनचेतनामूलक क्रियाकलाप संचालन गर्ने । • जलवायु परिवर्तनको सवाललाई खानेपानी संस्थाको क्षेत्रको नीतिभिन्न समावेश गर्न दीर्घकालीन र दिगो व्यवस्थापनको कार्यक्रम संचालन गर्ने । • अनुगमनका क्षेत्रगत सूचकहरू तयार गर्दा जलवायु परिवर्तनका सवाल/मुद्दाहरू समावेश गर्ने । • जलवायु परिवर्तनको असर न्यूनिकरणसँग सान्दर्भिक पद्धति, प्रविधि, मौलिक ज्ञान तथा सीप, क्षमता अभिवृद्धि, सूचना प्रणाली, वैकल्पिक उपायहरू आदि सम्बन्धी विषयहरूमा अनुसन्धान र विकास गर्ने ।
५	आपत्कालिन पूर्व तैयारी (गृह मन्त्रालय, सहरी विकास मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, खानेपानी तथा सरसफाइ मन्त्रालय आवाससंग)	• आपत्कालीन अवस्थामा जोखिम आँकलन र खानेपानी, सरसफाइ, तथा स्वच्छता क्षेत्रले विपद् व्यवस्थापनमा वहन गर्नु पर्ने जिम्मेवारी निर्वाह गर्ने विभिन्न तहका समन्वय समितिहरूको क्षमता र सीप अभिवृद्धि गर्ने • विभिन्न क्लस्टरहरूसँग वास क्लस्टरको समन्वय गर्ने । • विपद् सम्बन्धी योजना सहित सेवा सुविधाको मानक तथा नर्म्स र सहयोगका प्याकेज समेटी रणनीतिक कार्य योजना तयार गर्ने • जोखिमको नक्सांकन गर्ने • आपत्कालिन सरसफाइ कोष स्थापना गर्ने । • क्लोरिन र औषधिको भण्डारण मजबुत राख्ने । • चर्पी निर्माण गर्ने सामग्रीको यथेष्ट भण्डारण गर्ने । • पानीको गुणस्तर जाँच्ने विधि-औजार/उपकरणको व्यवस्था गर्ने । • विपद्को अवस्थामा खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छताका निमित्त तालिम प्राप्त सहजकर्ता/स्वयंसेवकहरू परिचालन गर्ने ।

	सम्बन्धित)	- मानवीय सहयोगको लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्ने र भविष्यमा हुन सक्ने विपद्को लागि तालिम प्राप्त मानव संसाधन तैयारी अवस्थामा राख्ने । - आपत्कालिन अवस्थाको लागि शीघ्र रेस्पान्स पद्धतिको विकास र अवलम्बन गर्ने । - हरेक जिल्लामा जगेडा कोष व्यवस्थापन गर्ने । - स्वयंसेवकको व्यापक परिचालन गर्ने । - सूचना व्यवस्थापन सुदृढ गर्ने । - विपद्को बेला साबुन पानीले हात धुने, सफा पानी, सुविधाको उचित मर्मत सम्भार र ठोस र तरल फोहोरमैला व्यवस्थापनमा ध्यान दिने । - हरेक तहका समन्वय समितिहरूलाई बजेट व्यवस्थापन, समन्वय, मानव संसाधन परिचालन, कोष व्यवस्थापन, सूचना व्यवस्थापन र अनुगमनका कार्यमा जिम्मेवार बनाउने ।
६	बानी व्यहोरा विकास तथा परिवर्तन	- मौजुदा सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी बानी व्यहोराको विश्लेषण गर्ने । - लक्षित समूहको लेखाजोखा र क्षमता अभिवृद्धि गर्ने - अपेक्षित बानी व्यहोराको पहिचान गर्ने । - बानी व्यहोरा विकास तथा परिवर्तनमा बाधा पुऱ्याउने र सहयोग गर्ने पक्षहरूको खोजी गर्ने । - लक्षित समूहले रुचाउने सन्देश पहिचान गर्ने । - सामग्री र माध्यमहरूको चयन गर्ने । - संचार तथा तालिम आवश्यकता पहिचान गर्ने । - प्रमाणमा आधारित पैरवी तथा संचार प्याकेजहरूको प्रयोग गर्ने । - अपेक्षित बानी व्यहोरा हासिल हुन सके नसकेको अनुगमन र मूल्यांकन गर्ने ।

१३. अनुगमन मुल्याङ्कन र वास योजना पुनरावलोकन

१३.१. योजना कार्यन्वयन अवधारणा

पालिकाको वास योजनालाई पालिका परिषदमा अनुमोदनका लागि पेश गरिनेछ ।

यो खासस्व योजना गाउँपालिकावाट औपरिचारिक रुपमा पारित भएपछि यस योजनाले निर्धारण गरेको उद्देश्य हासिल गर्ने दायित्व स्वतः स्थानीय तहको हुनेछ । वास योजनाको कार्यान्वयन पक्षलाई थप प्रभावकारी तथा लक्ष्य केन्द्रित बनाउन अर्धवार्षिक तथा वार्षिक समीक्षा गोष्ठीको आयोजना गरिने छ । वैधानिक रुपमा यस योजनाको कार्यान्वयनको जिम्मेवारी गाउँपालिकाको अध्यक्षको अध्यक्षतामा गठन हुने गाउँपालिका स्तरीय खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समिती (Rural Municipality level Water Sanitation and Hygiene Coordination Committee-RM-WASH-CC) को हुनेछ । गाउँपालिका स्तरमा समन्वय, श्रोत पहिचान, परिचालन, अनुगमनको मुख्य जिम्मेवारि यस समन्वय समितीको भएपनि यसको सहयोगी हातको रुपमा प्रत्येक वडाका वडा अध्यक्षको अध्यक्षतामा गठन हुने वडा स्तरीय खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समिती (Ward level Water Sanitation and Hygiene Coordination Committee-W-WASH-CC) ले वडा भरिको खासस्व सम्बन्धि योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र समन्वय सहकार्यको भुमिका निर्वाह गर्नेछ । त्यसै गरी वडाले टोल स्तरमा पनि

टोल स्तरीय समन्वय समिती गठन गरी परिचालन गर्नेछ । यसरी यो योजना कार्यान्वयनको औपचारिक रुपमा समुदायदेखि गाउँपालिका तहसम्मको संरचना तयार हुनेछ ।

यो योजना कार्यान्वयनको लागि आवश्यक पर्ने आर्थिक तथा मानवीय श्रोत जुटाउनको लागि वडा र गाउँपालिकाले नियमित रुपमा वार्षिक बजेटमा यस सम्बन्धि कार्यक्रम समावेश गर्दै जानेछन । वास योजनामा प्रक्षेपण गरिएको अनुमानित बजेट र गाउँपालिका स्तरमा हाल उपलब्ध तथा उपलब्ध हुन सक्ने बजेट बीचको असन्तुलन लाई हटाउन नेपाल सरकारसँग थप बजेट तथा कार्यक्रम माग गर्ने, दातृ निकायहरूसँग समन्वय गरिने छ । भौतिक श्रोत जुटाउनको लागि घरपरिवारले पनि यथासक्य सहभागिता जनाउनेछन । स्थानीय तहलाई कार्य क्षेत्र बनाई कार्यक्रम सञ्चालन गर्न आउने विभिन्न गैह्र सरकारी तथा दातृ निकायहरुले खासस्व सम्बन्धि कृयाकलापमा खर्च गर्ने बजेट यस योजनामा उल्लेखित कृयाकलापमा खर्च गर्ने द्विपक्षीय समझदारि गरिनेछ, र सोहि अनुरूप एकद्वार प्रणालीवाट कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

१३.२. अनुगमन योजना

१३.२.१. अनुगमन ढाँचा तथा पद्धति

गाँउपालिका र वडा तहमा अनुगमन प्रणाली स्थापना गरिनेछ । गाँउपालिका तहका वाश क्रियाकलापहरुको आवधिक अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी गाँउपालिका स्तरीय समन्वय समिति अन्तर्गतको मुख्य कार्यदलको हुनेछ । वडा र समुदाय तहमा पनि अनुगमन कार्यदल गठन गरिनेछ । जसमा वडाका सदस्य सहित राजनीतिक दलका सदस्य, नागरिक समाज, शिक्षा, स्वास्थ्य एवं संचार क्षेत्रवाट आवश्यक प्रतिनिधि समावेश गरी गठन गरिनेछ । विभिन्न तहका समन्वय समिति अन्तर्गत गठित अनुगमन दलले योजनामा समावेश क्रियाकलापहरुको लेखाजोखा तथा अवलोकन गर्नेछ । यसका लागि उद्देश्य, प्रकृया, प्रभाव सम्बन्धी सुचकहरु विकास गरिनेछ । स्थानीय उपभोक्ता समिति, उपभोक्ता, कार्यक्रम संचालन गर्ने निकाय नागरिक समाज आदिको उपस्थितिमा अनुगमनका क्रियाकलापहरु गरिनेछ ।

१३.२.२. सूचक

खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता कार्यक्रमका आधारभूत सुचकहरु विकास गरिनेछ । यस्ता सुचकहरु विकास गर्दा खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता सम्बन्धी नीति, नियम, मार्गदर्शन र सम्बन्धित योजनाको उद्देश्य र कार्यपद्धति लगायतका संरचनालाई ध्यान दिइनेछ ।

१३.२.३. अनुगमनको तह

अनुगमनको तह यसप्रकार हुनेछ

- समुदाय स्तर
- वडा स्तर
- गाँउपालिका स्तर

१३.२.४. अनुगमन विधी

- पालिका तथा वडा वास समन्वय समिति
- स्वअनुगमन, सहभागितामुलकसंयुक्त अनुगमन

- सुरुवाती मध्यावधि तथा अन्तिम अनुगमन
- चरणबद्ध अनुगमन

१४. योजना परिमार्जन

गाँउपालिकामा गुरुयोजना परिमार्जन गर्नका लागि गाँउपालिका वास समन्वय समितिको सिफारिसमा प्रत्येक ३ वर्षमा अद्यावधिक वा परिमार्जन गरेर गाँउ सभाबाट पारित गरिनेछ ।

१५. वास योजना स्विकृति र अवधि

वास योजना स्थानीय तहले स्वीकृत गरेर पालिका सभाबाट पारित गरेको मिति देखि लागु हुनेछ ।

१६. अनुसूचि

अनुसूची १६.१ गाँउपालिकाको एकीकृत बास कार्य योजना

क्र.नं	क्षेत्र	कार्यक्रमहरू	प्रकार	वडा	घरधुरी	अनुमानित लागत	योजना अवधि			कैफियत
							०७७ देखि ०८०	०८१ देखि ०८४	०८५ देखि ०८७	
१	खानेपानी	खानेपानी ओभरहेड तथा बोरिङ्ग जडान	नयाँ	२	८००	२,५०,००,०००	१,००,००,०००	१,५०,००,०००		
		जगदीशपुर बोरिङ्ग तथा खानेपानी टंकी जडान	नयाँ	३	५००	१,००,००,०००	१,००,००,०००	०	०	
		वडसुडवा खानेपानी योजना	नयाँ	७	२०००	३,६०,००,०००	२,००,००,०००	१,६०,००,०००	०	
		त्रिपालनगर ओभर हेड टंकी निर्माण	नयाँ	४	२४०	१,२०,००,०००		१,२०,००,०००	०	
		पत्थरदेईया बोरिङ्ग तथा खानेपानी टंकी जडान	नयाँ	३	७००	३,००,००,०००	०	२,००,००,०००	१,००,००,०००	
		भगीरामपुर ओभरहेड	नयाँ	१	३८०	१,१५,००,०००	०	१,१५,००,०००	०	
		नेवलगंज खानेपानी ओभरहेड	नयाँ	१	२२०	१,००,००,०००	०	०	१,००,००,०००	
		मिझुनिया ओभर हेड टंकी निर्माण	नयाँ	४	१८०	९०,००,०००	०	०	९०,००,०००	
		पिउने पानिका लागी वडा नं. ४ भरी ३० थान हेन्ड पम्प	नयाँ	४	३०४	३५,००,०००	०	०	३५,००,०००	
		देवीपुर खानेपानी योजना	नयाँ	५	१५०	१,००,००,०००	०	०	१,००,००,०००	
		जोगिनिया खानेपानी योजना	नयाँ	५	१५०	१,००,००,०००	०	०	१,००,००,०००	
नयाँ ओभरहेड टंकी निर्माण(३)	नयाँ	६	१२०	९५,००,०००	०	०	९५,००,०००			

२

सरसफाई र
स्वच्छता

घरायसी शौचालयको स्तरोन्नति	पक्क	१ देखि ७	३४८५	१,००,००,०००	१,००,००,०००	०	०
जगदीशपुर चोकमा सार्वजनिक शौचालय	नयाँ	४		८,००,०००	८,००,०००	०	०
मनोहरपुर मदरसा मा शौचालय तथा खानेपानी व्यवस्थापन	नयाँ	५		१०,००,०००	१०,००,०००	०	०
बद्धौर प्रा.वि.मा शौचालय तथा खानेपानीको व्यवस्थापन	नयाँ	६		१०,००,०००	१०,००,०००	०	०
सबै विद्यालय मदरसाको मर्मत	मर्मत	७		१९,००,०००	१९,००,०००	०	०
श्री प्रा.वि.मयनारी शौचालय निर्माण	नयाँ	२		१५,००,०००	१५,००,०००	०	०
नेपालगंज हाटबजार शौचालय निर्माण	नयाँ	१		१५,००,०००	१५,००,०००	०	०
पडरौना सामुदायिक भवन शौचालय निर्माण	नयाँ	२		१५,००,०००	१५,००,०००	०	०
पूर्ण सरसफाई वार्ड निर्माण सम्बन्धि कार्यक्रमहरू(विद्यालय सरसफाई कक्षा, सेनिटरी प्याड निर्माण तालिम, प्लास्टिकमुक्त अभियान, हात धुने तालिम, महिनावारी स्वच्छता कार्यक्रम आदि)	तल्लिम र सामाग्री	१ देखि ७		२,५०,०००	२,५०,०००	०	०
वडाका सबै टोलहरूमा पूर्ण सरसफाई तालिम तथा अभिमुखिकरण संचालन गर्ने	तल्लिम र सामाग्री	१ देखि ७		३,००,०००	३,००,०००	०	०
प्लाष्टिकका झोला तथा बस्तुहरूको प्रयोग कम मात्रामा गर्ने व्यवस्थापन सम्बन्धी अभियान चलाउने	तल्लिम र सामाग्री	१ देखि ७		१,८०,०००	१,८०,०००	०	०

विजयनगर गाँउपालिकाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना

		विद्यालयहरूमा शौचालयको प्रयोग तथा हात धुने क्रियाकलाप र विधि सम्बन्धित तालिम तथा प्रयोगात्मक क्रियाकलाप गर्ने	तलिम र सामग्री	१ देखि ७		२,८०,०००	२,८०,०००	०	०	
		वडाका सबै टोलहरूमा फोहोर जलाउने ठाउँ निर्माण निर्माण गर्ने	तलिम र सामग्री	१ देखि ७		४,००,०००	४,००,०००			
३	शिप तथा क्षमता विकास तालिम	ग्रामिण मर्मत सम्भार कार्यकर्ता तालिम	तलिम र सामग्री	१ देखि ७		२,५०,०००	२,५०,०००	०	०	
		प्लम्बिङ्ग तालिम	तलिम र सामग्री	१,२, ६		२,३०,०००	२,३०,०००	०	०	
		खानेपानी योजना उपभोक्ता समितहरूलाई लेखा आर्थिक तथा लेखा व्यवस्थापन तालिम	तलिम र सामग्री	१ देखि ७		२,००,०००	२,००,०००	०	०	
जम्मा लागत						१९,७७,९०,०००	६,१२,९०,०००	७,४५,००,०००	६,२०,००,०००	

अनुसुचि १६.२: गाउँपालिका स्तरिय वास योजना तर्जुमा बैठक माइनुट

कार्यपालिका बैठक न.३

आज मिति २०७७/०६/१३ गतेका दिन विजयनगर गाउँपालिका गाउँकार्यपालिकाको हब्रेओ बैठक गाउँपालिका अध्यक्ष श्री गोपाल बहादुर थापा भगर ज्युको अध्यक्षतामा बैठक बसी तपसील निम्न उपस्थितिमा निम्न प्रस्तावहरुमा माथि छलफल गरी निर्णय गरियो ।

तपसील

१ श्री गोपाल बहादुर थापा भगर -अध्यक्ष	
२ श्री लक्ष्मी कुमारी चौधरी -सदस्य	
३ श्री इन्द्र थारु -सदस्य	
४ श्री नेपाल थारु -सदस्य	
५ श्री बुद्धीराम अर्याल -सदस्य	
६ श्री तिलकराम कडेल -सदस्य	
७ श्री अनवर मोहम्मद मुसलमान -सदस्य	
८ श्री प्रेम बहादुर कलवार -सदस्य	
९ श्री दिनेश कुमार चौधरी -सदस्य	
१० श्री शकुन्तला भण्डारी -सदस्य	
११ श्री दमन्ती सरा राना कुमाल -सदस्य	
१२ श्री सिमा वि.क. -सदस्य	
१३ श्री नितु दर्जी -सदस्य	
१४ श्री धनवीर सुनार -सदस्य	
१५ श्री मो.सुर्तजा बढई -सदस्य	
१६ श्री गोविन्द भट्टराई -सदस्य सचिव	

अमान्त्रित

१ श्री रवि प्रताप यादव- स क अ	
२ श्री सबिना सुनार- का सहयोगी	

७४

पूर्ण सरसफाईयुक्त गाउँ घर अनि शहर, सफा,स्वच्छ, समृद्ध हाम्रो विजयनगर

विजयनगर गाउँपालिकाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना

एजेण्डाहरु

- ३ खानेपानी तथा सरसफाई योजना सम्बन्धमा ।
- ४ राजस्व फिर्ता सम्बन्धी दिन गन्तीको आधार ।
- ५ योजना कार्यान्वयन सम्बन्धी ।
- ६ वि ओ पि समापन सहयोग ।
- ७ उडान कक्षा संचालन सम्बन्धमा ।
- ८ बलियो नेपाल पोषण कार्यक्रम सम्बन्धमा ।
- ९ आर्थिक सहायता सम्बन्ध ।

निर्णय न.१ खानेपानी तथा सरसफाई योजना (wash plan) निर्माणका लागि सबै वडा बाट आएका योजनाहरुलाई प्राथमिकरण गरी कार्यपालिकाको बैठक बाट तपसिलका योजनाहरुलाई WASH PLAN मा समावेश गर्ने र आगामि गाउँ सभाबाट पारित गरी योजना मागका लागि प्रदेश मन्त्रालयमा पठाउने निर्णय गरियो ।

तपिल

विजयनगर गाउँपालिका बास योजना

खानेपानी तथा सरसफाई योजना तर्फ

क्र.स	योजनाको नाम	वडा	प्रविधि (बोरिङ्ग/सोलार/इ लोकट्रक)	लाभान्वित घरधुरी	नयाँ/मर्मत	लाभान्वित वस्तीहरु	अनुमानित लागत
१	खानेपानी ओभरहेड तथा बोरिङ्ग जडान		२ बोरिङ्ग		८०० नयाँ	गहिरा,तिनघरवा,जर लहीया,लोहोरो,बगहि या,महुवावारी, मगरघट्टा,पडरिया,ई मिलीखर्क,लालपुर,प डरौना,मधवानगर,ई मिलडिहवा,महुवातु धार, कुकुरभकुवा	२ करोड ५० लाख
२	जगदीशपुर बोरिङ्ग तथा खानेपानी टंकी जडान		३ बोरिङ्ग/इलोकट्रक		५०० नयाँ	जगदीशपुर,रामन गरडिहवा, कढियार,अमलह वा,उदयपुर,दिपेन्द्र नगर,डगडरई	१ करोड
३	वडसुडवा खानेपानी योजना		७ बोरिङ्ग		२००० नयाँ	वडा नं. ५,६,७ सबै	३ करोड ६० लाख
४	त्रिपालनगर ओभर हेड टंकी निर्माण		४ बोरिङ्ग		२४० नयाँ	बरगदवा,बरगदी महिलवार,छिटाइ डिहवा,डगडौवा	१ करोड २० लाख

विजयनगर गाउँपालिकाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना

५	पत्थरदेईया बोरिङ तथा खानेपानी टंकी जडान	३	इलोट्रिक /सोलार	७०० नयाँ	पत्थरदेईया, मयना री, महदेईया, परसह वाडिहवा	३ करोड
६	भगीरामपुर ओभरहेड	१	बोरिङ	३८० नयाँ	हनुमानगर, भगीरामपुर, धरैली, बनखेत, नयाँगाउँ, विरनगर, असनाहरा	१ करोड १५ लाख
७	नेवलागंज खानेपानी ओभरहेड	१	बोरिङ	२२० नयाँ	नेवलागंज, डाडाँटो ल, नौडिहवा, गोबर हवा, बलुईया	१ करोड
८	मिड्ढुनिया ओभर हेड टंकी निर्माण	४	बोरिङ	१८० नयाँ	मिड्ढुनिया, ईमिलीखर्क, विजयनगर	९० लाख
९	पिउने पानिका लागी वडा नं. ४ भरी ३० थान हेन्ड	४	हेन्ड पम्प	३०४ नयाँ	त्रिपालनगर, बुद्धनगर, ज्योतिनगर	३५ लाख
१०	देवीपुर खानेपानी योजना	५	इलोट्रिक मोटर	१५० नयाँ	देवीपुर, डालपुर, कटुवा	१ करोड
११	जोगिनिया खानेपानी योजना	५	इलोट्रिक मोटर	१५० नयाँ	जोगिनिया, महादेव	१ करोड
१२	नयाँ ओभरहेड टंकी निर्माण(३ वाट)	६	इलोट्रिक मोटर	१२० नयाँ	छुटपाटि, भाठा, उज्वलपुर, बढौर, विच्	९५ लाख
१३	सबै वडासा मुख्य चोक तथा बजार क्षेत्र मठ मन्दिर र मस्जितमा सोलार जडान	१, २, ३, ४, ५, ६ र ७	इलोट्रिक	३६०० नयाँ	सबै वडा	६५ लाख

विजयनगर गाउँपालिका बास योजना

विद्यालय, सार्वजनिक तथा सँस्थागत/शौचालय तर्फ

क्र.स	योजनाको नाम	वडा	प्रकार (शौक्षिक संस्था सार्वजनिक संस्थागत)	नयाँ/मर्मत	स्थान टेल/बस्तीको नाम	अनुमानित लागत
१	शौचालय निर्माण	१	संस्थागत	नयाँ	नेवलागंज हाटबजार	१५ लाख
२	शौचालय निर्माण	२	संस्थागत	नयाँ	विजयनगर-२, पडरौना सामुदायिक भवन	१५ लाख

विजयनगर गाउँपालिकाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना

३	शौचालय निर्माण	३	संस्थागत	नयाँ	श्री प्रा.वि.मयनारी	१५ लाख
४	मनोहरापुर मदरसा मा शौचालय तथा खानेपानी व्यवस्थापन गर्ने	५	शैक्षिक संस्था	नयाँ	मनोहरापुर	१० लाख
५	बदौर प्रा.वि.मा शौचालय तथा खानेपानीको व्यवस्थापन गर्ने	६	शैक्षिक संस्था	नयाँ	बदौर	१० लाख
६	जगदीशपुर चोकमा सार्वजनिक शौचालय	४	सार्वजनिक	नयाँ	जगदीशपुर	८ लाख
७	सबै विद्यालय मदरसाको मर्मत	७	सार्वजनिक	मर्मत	वडा नं. ५ ६ ७ सबै विद्यालय दत्तपुर, गणेशपुर	१९ लाख

विजयनगर गाउँपालिका वास योजना

सरसफाई तथा स्वच्छता तर्फ

क्र.स	योजनाको नाम	वडा	अनुमानित लागत
१	पूर्ण सरसफाई बाई निर्माण सम्बन्धि कार्यक्रमहरु(विद्यालय सरसफाई कक्षा, सेनिटरी प्याड निर्माण तालिम, प्लास्टिकमुक्त अभियान, हात धुने तालिम, महिनावारी स्वच्छता कार्यक्रम आदि)	१ देखी ७ सम्म	२ लाख ५० हजार
२	वडाका सबै टोलहरुमा पूर्ण सरसफाई तालिम तथा अभिमुखिकरण संचालन गर्ने	१ देखी ७ सम्म	३ लाख
३	प्लाष्टिकका झोला तथा बस्तुहरुको प्रयोग कम मात्रामा गर्ने व्यवस्थापन सम्बन्धी अभियान चलाउने	१ देखी ७ सम्म	१ लाख ८० हजार
४	विद्यालयहरुमा शौचालयको प्रयोग तथा हात धुने क्रियाकलाप र विधि सम्बन्धित तालिम तथा प्रयोगात्मक क्रियाकलाप गर्ने	१ देखी ७ सम्म	२ लाख ८० हजार
५	वडाका सबै टोलहरुमा फोहोर जलाउने ठाउँ निर्माण निर्माण गर्ने	१ देखी ७ सम्म	४ लाख

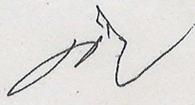
विजयनगर गाउँपालिका वास योजना

शिप तथा क्षमता विकास तालिम तर्फ

क्र.सं.	कार्यक्रम	वडा	अनुमानित लागत
१	ग्रामिण मर्मत सम्भार कार्यकर्ता तालिम	१,२,३,४,५,६ ७	२ लाख ५० हजार

विजयनगर गाँउपालिकाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना

२	प्लम्बिङ्ग तालिम	१,२ र ६	२ लाख ३० हजार
	खानेपानी योजना उपभोक्ता समितहरुलाई लेखा आर्थिक तथा लेखा व्यवस्थापन तालिम	१,२,३,४,५,६ र ७	२ लाख

अनुसुचि १६.३: संस्थागत खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छताको सुविधा स्तर

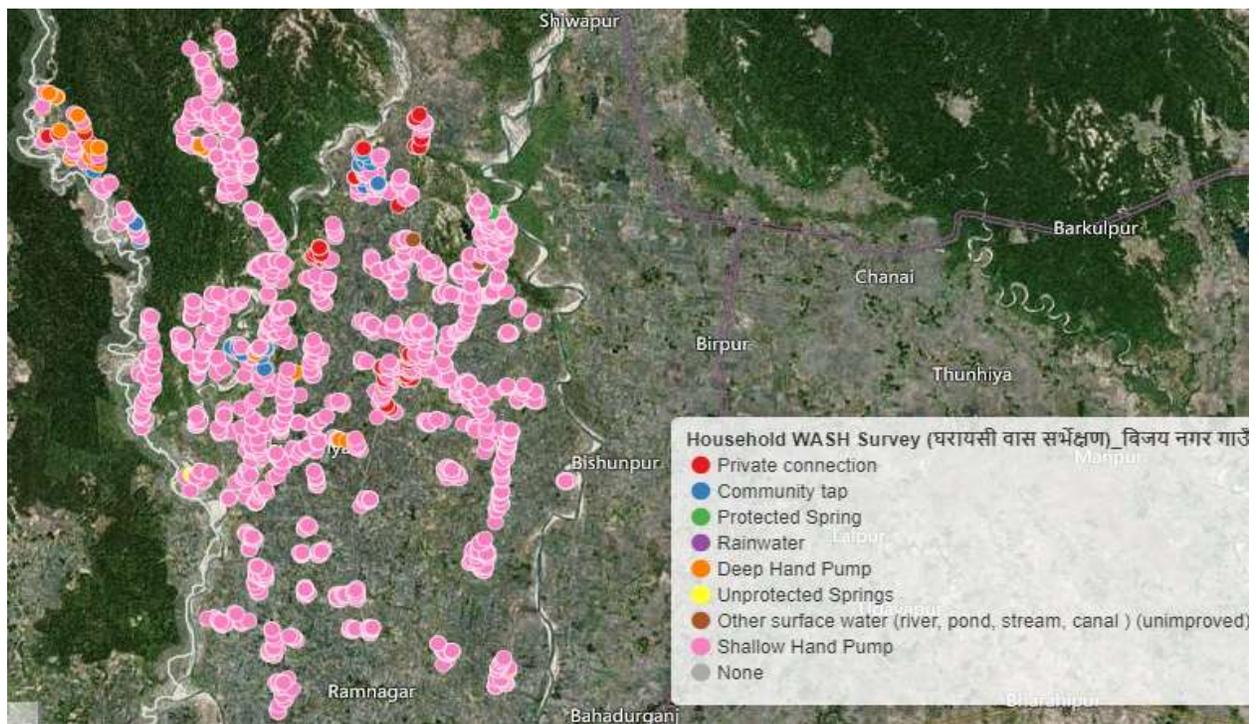
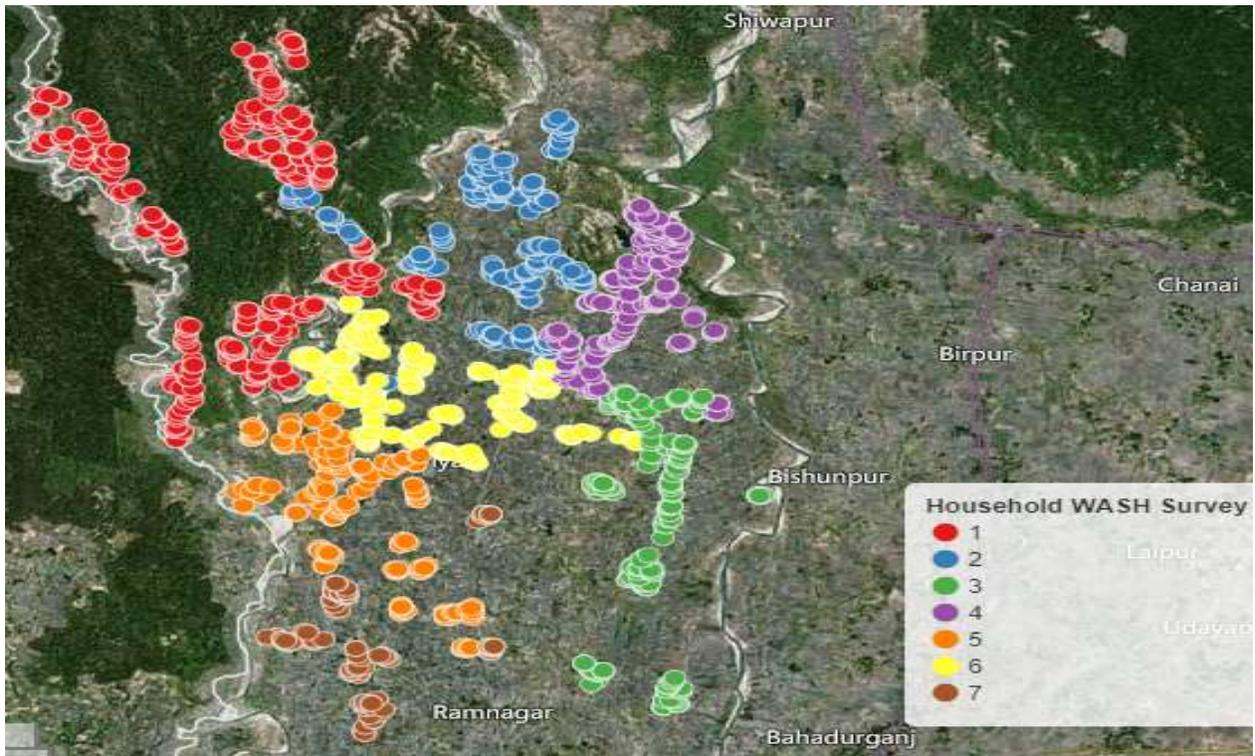
क्र. सं.	संस्थाको नाम	वडा नम्बर	संस्थाको प्रकार	तह	पानीको सुविधा स्तर	चर्पीको सुविधास्तर	स्वच्छताको सुविधा
१	श्री त्रिनेत्र मा वि	७	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
२	शान्ति दीप प्रा. वि	२	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
३	नेपाल तारा माध्यमिक विद्यालय	२	शैक्षिक संस्था	मा.वि.	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
४	न्यू ब्राइट फ्युचर स्कुल	१	शैक्षिक संस्था	बाल शिक्षा	आधारभूत	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
५	न्यू ब्राइट फ्युचर इङ्गलिस बोर्डिंग स्कुल	१	शैक्षिक संस्था	बाल शिक्षा	आधारभूत	सिमित सुविधा	सुबिधा बिहिन
६	मदरसा अहले सुन्नाते नुरी	१	शैक्षिक संस्था	बाल शिक्षा	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
७	मदरसा आहले सुन्नत नुरी	१	शैक्षिक संस्था	बाल शिक्षा	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा	सुबिधा बिहिन
८	श्री पंचजन प्रथामिक विद्यालय	३	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	आधारभूत	आधारभूत
९	School	३	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
१०	श्री जन जाग्रती आधारभूत विद्यालय बदौर	६	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
११	श्री दुधधारी मा.वि, गुगौली	१	शैक्षिक संस्था	मा.वि.	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
१२	श्री बाल आधारभूत स्कुल	४	शैक्षिक संस्था	बाल शिक्षा	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा	सुबिधा बिहिन
१३	श्री ज्योति बाल शिक्षा नि. मा. वि.	४	शैक्षिक संस्था	बाल शिक्षा	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा	सुबिधा बिहिन
१४	श्री प्राथमिक विद्यालय, मयनरी	३	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा	सुबिधा बिहिन
१५	समय माइ बालबिकास केन्द्र	६	शैक्षिक संस्था	बाल शिक्षा	आधारभूत	सिमित सुविधा	सुबिधा बिहिन
१६	साइ कामना प्राथमिक	१	शैक्षिक संस्था	क्याम्पस/ विश्वविद्या	सेवा विहिन	सिमित सुविधा	सुबिधा बिहिन

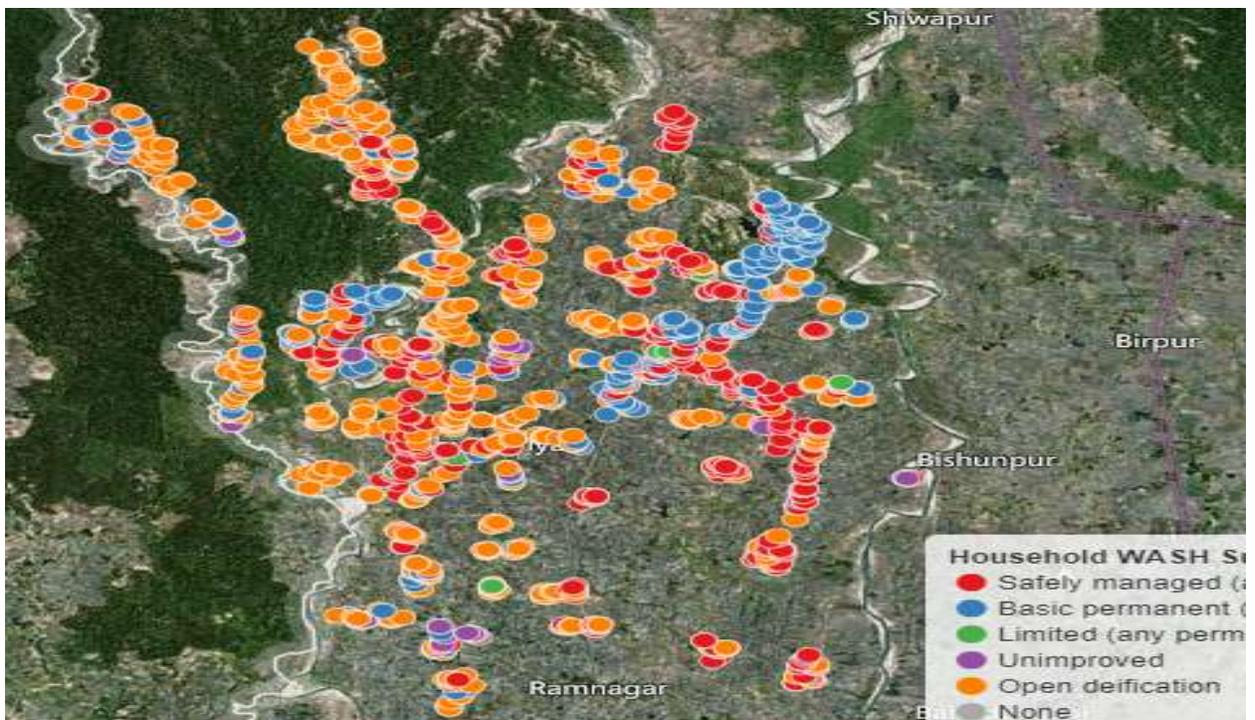
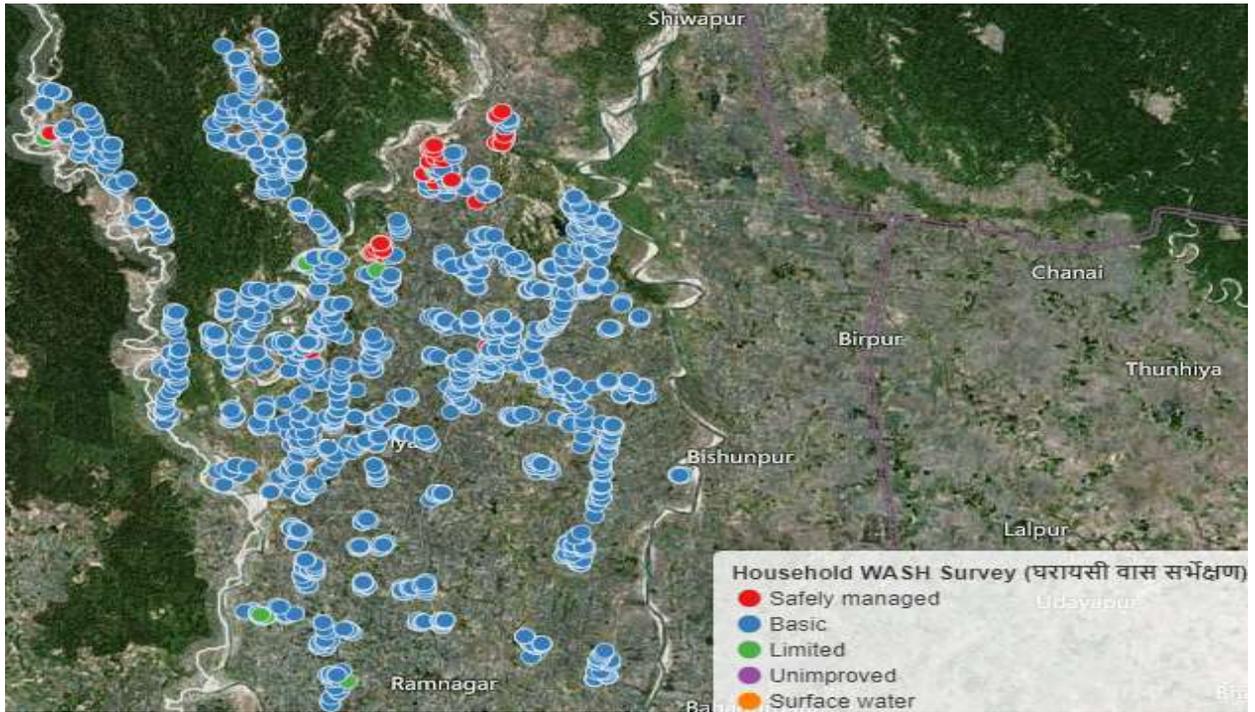
	बिद्यालय			लय			
१७	एपेक्स एकेडेमि बोर्डिङ स्कूल	६	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	सेवा विहिन	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
१८	श्री माधवनगर बाल बिकास केन्द्र	१	शैक्षिक संस्था	बाल शिक्षा	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा	सुबिधा बिहिन
१९	श्री सरस्वती इङ्गलिस बोर्डिंग स्कूल	२	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
२०	मदरसा आहिले सुन्नत फैजन नैमिया	२	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
२१	श्री अरर प्राथमिक बिद्यालय	१	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
२२	समसुल उलूम नैमिया मदरसा	४	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा
२३	जनज्योति नि मा वि	४	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा	सुबिधा बिहिन
२४	श्री आधारभूत बिद्यालय	१	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा	आधारभूत
२५	श्री आधारभूत बिद्यालय नवलगाँज	१	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा	सुबिधा बिहिन
२६	श्री ज्योतिबल बिकास केन्द्र हनुमान नगर	१	शैक्षिक संस्था	बाल शिक्षा	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
२७	मदरसा अहिले सुन्नत गौसिया	७	शैक्षिक संस्था	बाल शिक्षा	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा	आधारभूत
२८	मदरसा हनाफिया राज्बिया	३	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
२९	मदरसा नैमिया अहिले सुन्नत रफिकुल उलूम	३	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
३०	श्री रामसरण आधारभूत विधयाला जुद्पनिया	६	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
३१	मदरसा	३	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
३२	मदरसा	३	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
३३	श्री शिव मा. वि.	५	शैक्षिक संस्था	मा.वि.	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत

	,डालपुर		संस्था				
३४	नेपाल भिजन इंग्लिस स्कुल	६	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
३५	मदरसा अहिले सुन्नत फैजाने नइअमिया	५	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा	सुबिधा बिहिन
३६	श्री राम लौतन द्रोपदी देवी मा वि गणेशपुर	७	शैक्षिक संस्था	मा.वि.	आधारभूत	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
३७	श्री बघमरवा अधरभुत विद्यालय बघमरवा	५	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा	सुबिधा बिहिन
३८	School	३	शैक्षिक संस्था	मा.वि.	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
३९	श्री महाकाली आधारभूत विद्यालय	४	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा	सुबिधा बिहिन
४०	श्री जनचेतना प्रा. वि, गोबरी	१	शैक्षिक संस्था	बाल शिक्षा	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
४१	श्री जनता प्राथमिक विद्यालय, पथरदेहिय	३	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
४२	श्री लक्ष्मण एकेडेमी इङ्गलिस स्कुल	३	शैक्षिक संस्था	आधारभूत	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
४३	श्री जन जागृति मा वि लहरौला	२	शैक्षिक संस्था	मा.वि.	आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
४४	जव बैरथ सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई	१	स्वास्थ्य संस्था		आधारभूत	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
४५	गुगौली स्वास्थ्य चौकी	२	स्वास्थ्य संस्था		आधारभूत	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
४६	आधारभूत स्वास्थ्य चौकी	१	स्वास्थ्य संस्था		सेवा विहिन	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
४७	विष्णुपुर स्वास्थ्य चौकी	३	स्वास्थ्य संस्था		आधारभूत	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
४८	आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र	४	स्वास्थ्य संस्था		सेवा विहिन	सिमित सुविधा	सिमित सुविधा
४९	गनेशपुर सोस्त	७	स्वास्थ्य		सिमित	सिमित सुविधा	आधारभूत

	चौकि		संस्था		सुविधा		
५०	गनेशपुर और्बदिक औसदिल्ह	७	स्वास्थ्य संस्था		सिमित सुविधा	सिमित सुविधा	आधारभूत
५१	श्री दुधौरी बाबा मन्दिर	१	सार्वजनिक स्थल		आधारभूत	सिमित सुविधा	सुविधा बिहिन
५२	गुगौली वार्ड न.१ गुगौली	१	सार्वजनिक स्थल		आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
५३	गुगौली वार्ड कार्यालय.१ गुगौली	१	सार्वजनिक स्थल		आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
५४	रेन्जर पोस्ट, गुगौली	१	सार्वजनिक स्थल		आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
५५	सब डिभिजन बन कार्यालय	६	सार्वजनिक स्थल		आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
५६	साब डिभिजन वान कर्गलाय ठकुरापुर	५	सार्वजनिक स्थल		सिमित सुविधा	सिमित सुविधा	सुविधा बिहिन
५७	प्रहरी चौकी ठाकुरापुर	५	सार्वजनिक स्थल		आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत
५८	अस्थायी प्रहरी पोस्ट	६	सार्वजनिक स्थल		आधारभूत	सिमित सुविधा	आधारभूत

अनुसुचि १६.४: नक्शाहरु

विजयनगर गाउँपालिकाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना

